

ORIZONT

**TIMIȘOARA
CAPITALĂ
EUROPEANĂ
A CULTURII
ORAȘ CANDIDAT**

**REVISTĂ A UNIUNII
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA**

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI

DECEMBRIE 2015

NR. 12 (1604)

ANUL XXVII

1 LEU

12

Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii

www.revistaorizont.ro

PREMIILE REVISTEI ORIZONT PE ANUL 2015

ROBERT ȘERBAN

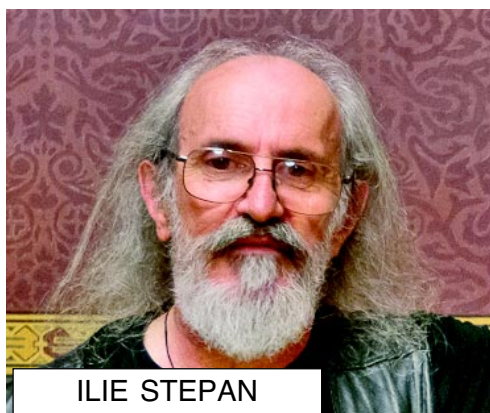
DANIEL VIGHI

VIOREL MARINEASA

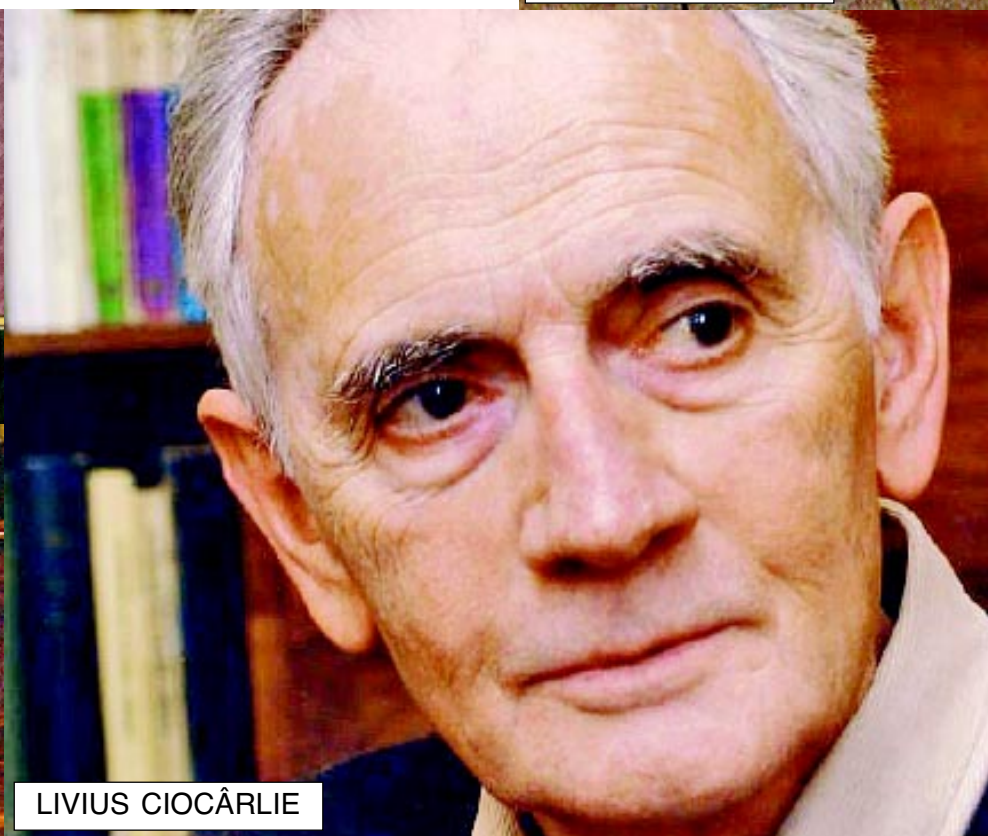
RADU PAVEL GHEO

ILIE STEPAN

GRAȚIELA BENGHA

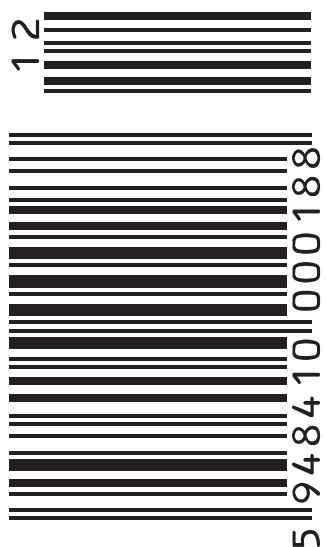
LIVIUȘ CIOCÂRLIE

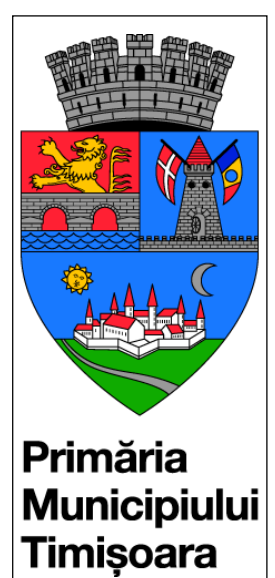
VALERIU SEPI

ALEXANDRU ORAVIȚAN

PROIECT REALIZAT
CU SPRIJINUL PRIMĂRIEI
MUNICIPIULUI
TIMIȘOARA ȘI AL
CONSILIULUI LOCAL
TIMIȘOARA,
PENTRU SUSȚINEREA
CANDIDATURII
TIMIȘOAREI
LA TITLUL DE
CAPITALĂ EUROPEANĂ
A CULTURII
ÎN ANUL 2021

**Primăria
Municipiului
Timișoara**

GHEORGHE MOCUTA, ÎNTRE JURNALE ȘI CONTRAJURNALE

CORNEL UNGUREANU

Documentarul din acest număr este legat de doi autori care trăiesc în Vestul României. În localitatea așezată în cel mai vestic punct al țării: Curtici. Tatăl a făcut Facultatea de Litere la Timișoara, ca și fiul. După 1989, tatăl a fost primarul orașului, apoi directorul școlii din localitate. Poet, prozator, a devenit după anii de primar cel mai important critic literar din vestul țării. *Literatura vestului apropiat* (Mirador, Arad, 2013) e un volum care cuprinde micromonografii despre toți membrii Filialei Arad ai Uniunii Scriitorilor, dar nu numai despre ei. Capitole substanțiale sunt dedicate autorilor exponențiali ai locului.

Cu sublinierile necesare, ca în aceste rânduri despre Gheorghe Schwartz: "Lupta cu timpul este cea mai importantă provocare a noului ciclu românesc *Cei O Sută*. Orice carte e o căutare a timpului pierdut sau reinventare a lui. Prozatorul arădean își propune, ca orice alchimist al Istoriei, să ilustreze prin inconștientul colectiv, cum spune el într-un Contraargument, acea parte a psihicului necercetată și neajunsă în conștiință (după C. G. Jung). Întreaga serie de romane – o panoramă a istoriei secrete a lumii, prin anti-eroii ei, de la Moise și până în zilele noastre, se bazează pe credința scribului, a cronicarului care frământă aluatul destinului ce au influențat mersul istoriei, că viețile Celor O Sută, pătrunzând în inconștientul colectiv și umplându-l de viață, au fost dobândite, rând pe rând individual, *unul fiind și toți*", scrie Gheorghe Mocuța în *Literatura vestului apropiat* (p. 263).

Ultimul volum de critică al lui Gheorghe Mocuța, *Lecturi libere într-o țară ocupată* pune în valoare șantierul pregătit pentru a doua ediție (posibilă) a "literaturii vestului apropiat". Cum va fi "a doua ediție"? Să fim prudenți, ne atrage atenția criticul, nimeni nu mai citește nimic. Sau aproape nimic. Țara e ocupată cu afacerile, e obsedată de efectele globalizării, așa că scriitorii se citesc doar între ei. Nimeni nu mai vrea literatură. "Cum zice nenea Iancu" apare chiar la începutul prefeței.

Nenea Iancu e avocatul autorului, dar nu numai el. "Cu gândul la modestia și umorul lui Creangă [...] îl invit pe cititor să citească aceste pagini, scrise la o margine de țară...". Ce poți citi cu folos la o margine de țară? Întâi, proza Hertei Müller. În opera ei "scrisul ar fi o anestezie a fricii". Întâi, Gheorghe Mocuța studiază "obsesia întoarcerii în copilărie", cu multe citate din proza autoarei: "...seara rugăciunii e răscolitoare: seara, înainte de culcare, bunica îi stinge lumina. În locul efectului de balsam, rugăciunea îi zdruncina simțurile și îi provoca un coșmar". Există, crede criticul, o componentă românească a scrisului și adaugă o amintire:

"Mi-am adus aminte de ființa gânditoare, cu ochi himerici, de trestia gânditoare pe care am cunoscut-o în anii studenției, la barul Universității timișorene. Avea o privire vie, vorbea rar și era marcată de drama propriei generații și de trauma comunității...".

Pagini dense, cu observații citabile scrie criticul despre Vasile Dan, Ion Mureșan, Liviu Ioan Stoiciu, Adriana Babeți, Mircea Mihăieș, Adrian Bodnaru, Ana Pop Sârbu, Daniel Vighi, Viorel Marineasa, Minerva Chira, Adam Puslojic, ca și cum ar urmări o expansiune a unor capitole din *Literatura vestului apropiat*. Aș cita în întregime *Ultimul Mușina* și cronicile la cărțile lui Horia Ungureanu. Ultima se pliază pe reflecții exersate de Gheorghe Mocuța într-o carte mai veche – una dintre cărțile vii (era să scriu "mari") ale literaturii noastre. *Cea mai bună dintre lumi (Jurnal și contrajurnal parizian)*. Recenzând ultima carte a lui Horia Ungureanu, el fixează un gând pe "tema despărțirilor", cu trimeri la Matei Călinescu: "Ne despărțim de cei morți printr-un zâmbet melancolic. Matei Călinescu evocă ultimele zile de viață și moartea fiului său autist printr-o confesiune cutremurătoare pe care un critic a numit-o chiar așa: *În numele fiului*. Despărțirea lui Horia Ungureanu de trecut se numește *În numele tatălui*."

Cea mai bună dintre lumile posibile. *Jurnalul și contrajurnalul parizian* al lui Gheorghe Mocuța (2011) este jurnalul unei salvări. Al unui drum prin infern. Tatăl își însoțește fiul, grav bolnav, în orașul mântuitor. Traseul regal al artiștilor, al iubitorului de cultură e înlocuit de unul prin spitale, sub asediul întrebărilor. Sau al locuințelor mai degrabă provizorii, greu suportabile. Itinerariile trec prin marile catedrale: "...încerc să mă rog, printre puținii turiști, rostesc vorbele mecanic. Cad în genunchi. În fața Christului imens, sculptat în lemn afumat, din dreapta naosului. Lacrimile îmi vin singure. Mă zguduie un plâns isteric".

Se întâlnește din când în când cu români care îi aduc ziare, reviste, știri despre cărțile prietenilor. Ei vin din altă lume. Trimite poeme unei reviste. E un fel de a supraviețui, între tratamente insuportabile și medici mereu muștrători, între momente de înstrăinare și clipe fericite: iată, azi fiul e bine. "Și peste toate, senzația că atunci când eram acolo și notam în acest jurnal, cu toată nenorocirea și stresul zilnic, eram mai liber, mai... Senzația că atunci trăiam, iar acum supraviețuiesc zilelor scrise", își încheie Gheorghe Mocuța jurnalul parizian – jurnalul scriitorului.

Ce s-a întâmplat cu fiul, cu Andrei Mocuța? S-a făcut bine, a scris câteva cărți de proză (sunt cele mai frumoase ale ultimului

val), una de poezie, și-a dat un doctorat. Din teză a fost extrasă o carte: *Portret al artistului în absența J.D. Salinger. O monografie*. Cartea a fost întâmpinată cu laude mari de comparatiști, de americaniști. Scrie Ștefan Borbely: "E exhaustivă tematic și bibliografică.. e prima monografie națională dedicată lui Salinger, cu deslușiri și interpretări de mare subtilitate [...] pe care nu le-a mai

propus nimeni la noi, făcând-o indispensabilă pentru cercetările viitoare...".

Tânărul Andrei Mocuța e profesor de engleză într-un sat din extremul Vest al României. Lângă localitatea în care tatăl său a fost primar și director de școală. Despre satul în care e profesor a scris un roman remarcabil – o țișaniadă a fericitorilor.

PREMIILE REVISTEI ORIZONT PE ANUL 2015

Întrunit în data de 5 noiembrie 2015, juriul a stabilit, conform Regulamentului *Premiilor revistei Orizont*, finanțate de Uniunea Scriitorilor din România prin Ministerul Culturii, în conformitate cu Legea 136 / 2015, art. 4. următoarele premii:

POEZIE: Robert Șerban

PROZĂ: Viorel Marineasa

Daniel Vighi

CRITICĂ LITERARĂ: Grațiela Benga

ESEU: Radu Pavel Gheo

MEMORIALISTICĂ, PUBLICISTICĂ: Nu se acordă

ARTE VIZUALE: Valeriu Sepi

MUZICĂ: Ilie Stepan

DEBUT: Alexandru Oravițan

MARELE PREMIU: Livius Ciocârlie

Membrii Juriului: Adriana Babeți, Mircea Mihăieș, Cornel Ungureanu.

bana(R)t

CĂLIN PETCANA

Nevoia oraşului de a avea propriul Muzeu de Artă Contemporană s-a conturat cu luciditate şi pasiune într-un experiment propus de Călin Petcana. Deşi ideea a apărut ca o nălucă într-un vis prins pe piscul muntelui, necesitatea consemnării evoluţiei artei con-

temporane bănăţene a îmbrăcat visul în straie de inaugurare. Astfel, şase generaţii de artişti reprezentate de Leon Vreme, Suzana Fântânariu, Călin Beloescu, Dana Constantin, Adriana Lucaciu, Cristian Sida şi Dan Vişovan au fost chemaţi la apel. În Bastionul Therezia, alăturat Galeriei Calpe, Muzeul Temporal al Artei Contemporane îşi deschide uşa fiecărui curios sau pofticios de artă contemporană, iar cu fiecare pas veţi lăsa în urmă geamurile care reflectă neconţinut oraşul în mişcare.

CLAUDIA BUCSAI

LA TOLCE VITA

CATEVA LUCRURI MAI PUTIN AMABILE

MARCEL TOLCEA

Când Preşedintele Iohannis a anunţat că îi va invita pe reprezentanţii străzii, am avut o acută senzaţie de déjà-vu! Mi-am adus aminte de discuţiile interminabile cu revoluţionarii, din decembrie 1989, când ei propuneau şi nenumărate lucruri inepte. Cei de la putere erau paralizaţi de frică şi nu îndrăzneau să spună aproape nimic. Sau abia dacă încercau să spună că unele cereri erau pur şi simplu de nepus în practică. Asemenea discuţii au durat multă vreme după emotivitatea zilelor din Decembrie 1989. Din "tezaurul" cererilor fără sens, îmi amintesc cum, la un an de la Revoluţie, câţiva dintre revoluţionari au cerut ca şi Filarmonica să participe la eveniment cu întreg corul, în stradă. A fost foarte greu să le explici unora că în luna decembrie pot fi temperaturi sub 0 grade şi că, urmare a temperaturii, corişti riscă să-şi piardă vocea.

Eram inspector-şef la Cultură şi am refuzat să dispun un asemenea gest, aşa că mi s-au reproşat destule. Nu am cedat şi am spus, atunci, că "Strada" nu ştie ce trebuie făcut, dar înţelege şi exprimă tot ce e rău şi putred! Ceea ce mi se pare că se aplică şi evenimentelor de astăzi.

Oamenii au dreptate să fie dezamăgiţi de clasa politică, dar soluţiile din stradă sunt greu de pus în aplicare. Chiar atunci când vorbim despre "guvern de tehnocraţi". Politica nu poate fi făcută de tehnocraţi decât pentru scurt timp, fiindcă democraţia înseamnă asumare politică. În democraţie, o putere nu se schimbă decât prin alegeri sau alte mecanisme democratice. Atât şi nimic mai mult sau mai puţin!

A spune că toată clasa politică e coruptă e o prostie şi o minciună. Dar că există o Mafie transpartinică, aceasta a devenit tot mai clar. Iluzia că toată clasa politică trebuie să plece e contraproductivă şi naivă. Nu sportivii, nu maneliştii, nu actorii sau adolescenţii, ci clasa politică trebuie să schimbe ceea ce trebuie schimbat din legile şi din mecanismele ce au dus România unde este acum. O nouă clasă politică, o altă clasă politică, dar nu Strada.

Fiindcă povestea cu aruncarea politicului la gunoi este la un milimetru de a spune că trebuie o mână foarte. Chiar luminată! Iar o asemenea idee seamănă foarte bine cu regimul lui Putin. Cred că ne jucăm puţin cu focul, iar presa trebuie să le spună oamenilor până unde poate merge protestul lor. Fiindcă, altfel, mişcarea de protest poate fi discreditată extrem de uşor!

P.S. Pe Instagram, Simona Halep postează în weekendul negru din 7-8 noiembrie: "Distrându-mă şi zâmbind alături de Simona Spiridon". E totuşi ceva mai firesc decât mesajul Principesei Margareta la TVR: "Sunt absolut pregătită pentru revenire la monarhie, sunt aici. Vreau să servesc". Cu tot respectul pentru Regele Mihai, în locul lui Duda Vodă, eu parcă l-aş prefera pe Despot Vodă. Despot de la "Viţa de vie".

ALTELE-S ARTELE

STATUIA

CĂLIN-ANDREI MIHĂILESCU

–Unde e?
–Pe via Ricasoli 66. Ditamai palatul. Portarul e de-ai noştri.
–E mare?
–Înaltă bine. Din marmură albă. Pe un pedestal. N-ai cum s-o ratezi. E în fundul galeriei.
–Ne ducem la noapte în formaţie de patru. Roger and out.

*

Ne strecurăm repede prin întuneric. Când ajungem, portarul, un italian gras, ne cere parola. I-o dau şi-l bat uşor pe umăr – uite, asta-i pentru tine, şi-i întind plicul gros, care-i dispăre pe dată sub tunică.

–Sînt patru paznici înăuntru.
–Înarmaţi?
–Da. Pistoale. Eu dezarmez sistemul de alarmă şi după aia îi iau eu la vorbă pe fiecare. Faceţi voi ce ştiţi cu ei.

Ne deschide şi intrăm toţi cinci. Cîte o luminiţă pe ici şi colo, dar în rest întuneric cald. Pe primul paznic l-am lovit în faţă cu patul armei. I-a sărit sîngele pe gură, pe nas, pe ochi. L-am ţinut să nu facă zgomot căzînd. Pe ceilalţi i-am prins de la spate în timp ce-i ţinea portarul nostru de vorbă. O făceam repede, că paznicii îl întrebau de îndată ce caută înăuntru. În cîteva minute îi aveam pe toţi, legaţi fedeleş. Portarul s-a întors la postul lui. Paznicii se zvîrcoleau, cîte unul mai gemea, noi îi mai pocneam, le băgam ţeava puştii sub bărbie,

–Dacă nu tăceţi, vă omorîm pe loc!
Atunci se potoleau.

Toată clădirea era acum a noastră. I-am tîrît pe paznici pe lespezile lucioase pînă spre capătul galeriei. Şi atunci am văzut-o: strălucea, albă, imensă. Ne-am oprit. Unul a oftat

–Ce frumuseţe!
I-am dat un şut în cur
– O cauţi, ai?
A tăcut ruşinat.
–Hai, la treabă! le-am zis.

Doi au scos dinamita şi au început să o lipească pe statuie: două pe soclu, una pe fiecare picior, al treilea a adus scara, ceilalţi s-au căţărat, au pus dinamită pe sexul statuii, pe piept, pe mîini şi pe cap. Exact aşa cum plănuiserăm.

–Aparatul de filmat e gata? Şi reflectorul? De cînd îl aprindem, avem un minut să terminăm treaba şi să ieşim de-aici. Poliţia o să ia mai mult pînă să ajungă, dar nu vreau să riscăm.

Eram toţi gata. Venise marea clipă. Ne-am îmbrăţişat.

Dar cînd să-i dăm drumul, am auzit o voce, cîntînd parcă. Nu venea de departe.
–Prindeţi-l!

S-au dus ca fulgerul şi mi l-au adus. Era tînăr, adolescent, subţire, înalt, cu părul cîrlionţat. Gol, doar cu o legătură în jurul şoldurilor. Îngrozit.

–Ia legaţi-l de statuie, să explodeze cu ea, că-i seamănă. Sînge şi marmură dau bine împreună.

–Dar asta nu era în plan, Mahmud.
–Ce vreţi să faceţi? ne-a întrebat puştiul, abia şoptit.

–O să căsăpim statuia lui David. Să vedeţi toţi, nenorociţilor, îmbuibăţilor, cum vă distrugem ce-aveţi voi mai sfînt.
–Aţi înnebunit? Cum să faceţi aşa ceva?

–E misiune sfîntă. Hă, păcat că n-ai s-o vezi cum se sparge într-o mie de bucăţi!
–Mahmud, hai să-i dăm drumul, cu asta legat de statuie sau nu.

–Vă puneţi în pericol de moarte, a zis puştiul.

–Nouă nu ne e frică de moarte, i-am spus. Noi nu sîntem laşi, ca voi.

–Nu e vorba despre asta, a îngăimat el. E vorba despre copiii voştri.

–Cîine! I-am strigat, şi m-am repezit să-l zdrobesc.

–Nu faceţi asta, m-a rugat. Să ştiţi că e pericol mare şi pentru voi şi pentru copiii voştri dacă distrugeţi statuia asta.

–De ce, mă, nenorocitul?
–Michelangelo zicea că statuia asta, orice statuie adevărată, eliberează fiinţa întemniţată în piatră.

–Ce? De cînd sînt fiinţele închise în piatră?

–De la Facere.
–Adică Dumnezeu a închis fiinţele în piatră la Facere? Ce erezie! Cum să facă Dumnezeu aşa ceva? Infidelilor! De-aia o să vă terminăm pe toţi.

–Poţi să crezi sau nu, dar secretul statuii e altul; e înspăimîntător

–Hai, mai repede; pierdem vremea.
–Ce secret? îl întreb.

–În statuie este închisă o altă fiinţă. Voi îi spuneţi djinn, cred. Alţii îi spun statuie egipteană; alţii, duh sau diavol...

–Parcă eu cred în basme.

–Nu sînt basme. Dacă spargeţi statuia, duhul o să iasă şi o să vă mănînce întîi pe voi.

–Bă, taci din gură!

–O să-l lase doar pe unul viu, ca să intre în el. Şi cînd ăla ajunge la ai lui, o să-şi omoare copiii şi pe toţi din familie şi prietenii. Doar pe duşmani o să-i lase vii.

–Nouă nu ne e frică de moarte, n-auzi? Murim ca martiri şi ajungem la dreapta Domnului.

–N-o să ajungeţi acolo, că duhul vă mănîncă şi sufletul pe cînd vă crîntăne oasele. De aia a făcut Michelangelo statuia aşa frumoasă, să nu poată ieşi duhul din ea...

*

Eram în mijlocul cercului. Toţi ai noştri ne priveau întrebători.

–Şi ce-aţi făcut, nenorociţilor? ne-a strigat Şeful. Ia ziceţi, pe rînd!

–I-am împuşcat. Doar pe unul l-am lăsat viu şi am plecat.

–Nu-i adevărat, i-am pus puştiului dinamită şi sîngele s-a amestecat cu marmura. Am filmat tot.

–Aiurea, i-am omorît pe toţi şi am adus statuia. E-n curte.

–Şefule, ăştia parcă au înnebunit. De fapt, i-am împuşcat pe paznici şi l-am adus pe puşti legat, că-i place lui Mahmud. Băiat frumos, era model la galeria de artă. Uite, e în camera de alături.

NORDUL CA BUSOLĂ

CĂTĂLIN AVRAMESCU

CĂTĂLIN AVRAMESCU este doctor în filozofie al Universității din București și docent al Universității din Helsinki. De asemenea, este conferențiar la Facultatea de Științe Politice a Universității din București, unde a predat cursuri de istorie a gândirii politice. Este autor al mai multor traduceri și cărți de istoria ideilor; în ultimii ani desfășoară o constantă activitate diplomatică în Finlanda și Estonia. Întrebările de mai jos sunt adresate, în chip privilegiat, profesorului de științe politice Cătălin Avramescu.

Cristian Pătrășconiu: *Citesc oamenii din Nord așa de mult pe cât se spune în diverse rapoarte?*

Cătălin Avramescu: Am în față un clasament al numărului de cărți produse per 1000 de locuitori. Pe locul 1 este Islanda, cu 6,5 cărți. Urmează Danemarca (2,7), Elveția (2,5), Finlanda (2,5), Estonia (2,3). Suedia este pe locul 9 mondial, cu 1,42 de cărți publicate într-un an la fiecare 1000 de locuitori, Norvegia pe locul 14, cu 1,1. Spre comparație, Germania este pe locul 17, cu 0,9 cărți la fiecare 1000 de locuitori, Bulgaria pe locul 24, cu 0,6, iar Statele Unite pe locul 40, cu 0,25. România este pe locul 36, cu 0,35.

Mai lămuritoare decât un clasament este o vizită într-o librărie din Tallinn sau din Reykjavik. Estonia și Islanda sunt țări mici în termeni de populație, dar care totuși au o viață literară notabilă și numeroase traduceri. Iar producția unui titlu trebuie să coste mai mult în raport cu alte țări, mai mari, din cauza limitelor pieței.

– *Ne amintim amândoi, sunt convins, despre insistența cu care, la începuturile "democrației originale" se vorbea despre un anume "model suedez". Ce este de luat drept model de acolo, din țările nordice, nu doar din Suedia?*

– Orice model implică o simplificare. Este însă important să nu ajungem la o caricatură. Modelele pe care uneori presupunem că le urmează o țară sau alta au prea puțină legătură cu realitatea. Locuitorii din țările nordice, spre exemplu, sunt mult mai individualiști – o spun în sensul bun al termenului – decât își imaginează unii. Proprietatea privată este foarte importantă. Oamenii sunt mult mai independenți decât se crede. Societățile nordice sunt, acum, foarte deschise, însă primate din alt unghi, cultivă un respect marcat pentru tradițiile lor – deci sunt și foarte conservatoare (iarăși, o spun în sensul bun al termenului).

Privite de la distanță, statele nordice par foarte asemănătoare. De aproape însă, observi diferențe majore. Unele sunt monarhii (Suedia, Danemarca, Norvegia), altele sunt republici (Finlanda, Islanda). Unele sunt foarte mici (Islanda), altele considerabil mai mari (Suedia). Unele sunt în NATO (Norvegia, Islanda, Danemarca), altele nu (Finlanda, Suedia). Statele baltice sunt un grup aparte – uneori sunt văzute ca "nordice", mai ales Estonia, altele nu. Economii Nordului sunt, de asemenea, foarte diferite. Sigur că sunt și similitudină. Aș menționa doar două: toate sunt țări protestante (luterane, mai precis), și toate aceste regimuri au parlamente unicamerale.

Dintre toate trăsăturile "modelului nordic" (presupunând că există unul), eu cred că rolul central al educației trebuie privit cu cea mai mare atenție. Consultați orice clasament al universităților și veți vedea că universitățile nordice sunt foarte bine plasate. În clasamentul QS 2015, Universitatea din Copenhaga este

pe un excelent loc 69 mondial. Helsinki este pe locul 96, Oslo pe 135. În Suedia, Lund este pe locul 70, Uppsala pe 102. Ca termen de comparație, cea mai bună universitate din Austria, aceea din Viena, în acest clasament este pe locul 153, iar prima instituție de învățământ superior din Italia, Politehnica din Milano, este pe locul 187 mondial. La nivelul învățământului primar și secundar, Finlanda și Estonia sunt printre cele mai performante. Iarăși, ajunge o simplă vizită la un liceu din Estonia sau la o școală primară din provincie din Finlanda pentru a înțelege de ce. Meseria de învățător este foarte respectată în aceste țări.

– *În cărțile și articolele tale folosești frecvent cifre. Aș spune că, între "umanistii" de la noi faci figură aparte: ești unul dintre puținii esești și gânditori politici care fac uz de cifre în mod constant. Există, desigur, o retorică a cifrelor. Una destul de greu de stăpînit, cred eu. Întii, de ce invoci – frecvent – cifrele în analizele ori comentariile tale publice?*

– Mă mir și eu uneori. Nu am un talent pentru matematică. Cifrele sunt însă imposibil de ignorat pentru oricine dorește să desfășoare o analiză profesionistă în materie socială și politică. Știi foarte bine că de câteva decenii abordările formale au devenit, pe bună dreptate, extrem de influente în analiza politică. Cred că nu fac altceva decât să mă pliez pe ceea ce se face în mod obișnuit în domeniul meu.

Dar mai este ceva. Cifrele ne dau un acces rapid la fapte. Iată un exemplu. V-ați întrebat vreodată câte voturi sunt anulate în alegerile din România? La alegerile parlamentare din 1992 au fost anulate – ți-neți-vă bine! – exact 1.554.725 de voturi. Mai mult decât numărul alegătorilor din cinci județe medii, luate împreună... În comparație, la alegerile parlamentare din Suedia, din 2014, au fost invalidate doar 58.443 voturi (0,92 la sută din total). Cum să ne explicăm că la noi au fost invalidate, proporțional, mult mai multe voturi?

– *Apoi: ce alte seturi de cifre ai putea pune pe masă pentru a marca și întări "splendoarea" discretă a Nordului?*

– Rata de încarcerare, care îți spune ceva despre ce se petrece în societatea respectivă. Finlanda are 58 de oameni încarcerați la fiecare 100.000 de locuitori. Suedia, 60. Islanda, doar 47. Danemarca, 73. Norvegia, 72. În comparație, Canada are 118. Australia, 143. România, 163. Ungaria, 184. Totuși, Estonia are 228. Cifre care te pun pe gânduri, nu? Interpretarea, evident, nu este simplă. Spania (144), Vietnam (143) și Serbia (142) sunt practic la egalitate, dar nu cred că cineva își imaginează că este vorba despre societăți sau despre sisteme legale care funcționează la fel.

– *Spui că "meseria de învățător este foarte respectată în aceste țări". Cum anume?*

– Este relativ bine plătită, iar sistemul de învățământ este bine finanțat. Mai im-

portant este însă faptul că autoritățile locale acordă o atenție specială educației. Este suficient să discuți cu un primar pentru a-ți da seama de asta.

– *Și mai aplicat: ce este de luat drept "busolă" din țările nordice? Ce este cel mai mult de asumat, de copiat ș.a.m.d. de acolo? Ce e atât de bun acolo încât ar fi păcat să nu fie replicat?*

– Să ne înțelegem: multe state au trăsături interesante, nu doar cele nordice. Aș da doar două exemple: Australia și Canada, ambele democrații consolidate, cu o istorie excepțională și cu standarde de viață foarte ridicate. Revenind acum la zona noastră, nordică și baltică, cred că între statele pe care le numim "foste comuniste" Estonia este un exemplu remarcabil de reușită. Iar printre lucrurile bune pentru care Estonia este foarte cunoscută astăzi în lume, aș menționa, iarăși, două: *e-government*-ul în general și votul electronic în particular. Estonia este singura țară din lume unde în mod curent se poate vota, de mai multe cicluri electorale, în toate tipurile de alegeri, pe cale electronică.

– *Și, la cât de nuanțat știi tu România, ce nu putem lua – în bine, desigur (încerc să orientez dialogul nostru către partea pozitivă a lucrurilor...) –, chiar dacă ne-am strădui enorm? Reformulat: e ceva de acolo, în bine, de neluat; crezi că e ceva de acolo irecuperabil?*

– Vorbind în general, cred că nu există, la limită, nimic – nicio instituție, nicio regulă – care să nu poată fi implantată cu succes dintr-o țară în alta. În secolul al XIX-lea, atunci când Japonia s-a modernizat rapid, codul său penal a fost modelat pe acela al Germaniei lui Bismarck. Tot în secolul al XIX-lea, atunci când Principatele Române au căutat un model de cod administrativ, l-au adoptat, cu succes, pe acela al cantonului Geneva. Iarăși, tot în secolul al XIX-lea la noi s-a introdus judecata cu juriu, după model englez. Nu știu de ce am fi mai pesimiști acum decât acum 150 de ani. Sunt însă conștient că există și numeroase cazuri de instituții deraiate, pervertite, prin lumea aceasta. Cred că ceea ce face diferența este, adesea, calitatea elitelor care promovează reformele. O elită cleptocratică va amenaja un regim care să corespundă intereselor sale. Oriunde și folosind orice pretexte.

– *Ești un cititor redutabil; un foarte bun*

cunoscător al literaturii politice – eseu, analiză politică ș.a.m.d. Ce fel de cărți ai putut "citi" în viața de acolo? Ca să fiu și mai clar: ce ai văzut, din ceea ce ai citit până acum, aplicat în viața – fie ea ordinară, fie ea extraordinară – din țările nordice?

– Mă întreb uneori de unde s-a ivit ideea aceasta, că "realitatea" este una, iar "cărțile" (sau "teoria") ar fi alta... Cărțile sunt adesea cel mai bun mijloc de a cunoaște realitatea. Ele sunt scrise de oameni care știu mai bine despre ce este vorba decât cititorul mediu – ca să mă exprim caritabil... Oricum, mai bine decât cel care spune, sprijinit de gard, "Lasă, dom'le, eu am fost acolo, am făcut ceva, am vorbit cu X, sunt la curent cu situația!". Se spune că a citi este la fel cu a călători. În termeni de cunoaștere, eu cred că este încă și mai bine.

Acum, la întrebările tale... Una dintre temele mele de cercetare, pe care am urmărit-o de mai bine de 10 ani înainte de a deveni ambasador, a fost aceea a legăturilor dintre teoria politică și literatura de călătorie. Mai precis, m-am ocupat o vreme chiar de călătoriile în Nord în secolele XVII-XVIII. Am în prezent altceva "pe radar", însă am citit și destul de multe cărți utile pentru înțelegerea ordinii sociale, a regimului politic sau a istoriei țărilor nordice. Dacă ar fi să extrag o singură temă care, cred, ne-ar interesa în cel mai înalt grad, ar fi aceea a "încederii" (*trust*). Există o literatură importantă care scoate în evidență rolul încederii în bunul mers al societății și al instituțiilor. Un exemplu simplu. Există evaziune fiscală. De ce? Nu cumva și pentru că cetățenii nu simt că banii lor sunt folosiți corect? Și nu au încredere în instituțiile care pretind că administrează bunul public. Și invers: acolo unde indivizii au încredere că nu sunt trași pe sfoară, comportamente precum mita sau evaziunea sunt aproape inexistente. Acesta este cazul țărilor nordice, care stau foarte bine în clasamente precum acela al lipsei corupției.

– *Ce atribute tari are acest concept, al încederii, în viziunea ta? Și cum sunt ori cum trebuie ele să fie absorbite în societate? Prin intermediul a ce?*

– În principiu, încrederea (*trust*) înseamnă să te bazezi pe celălalt. Pe un alt om, pe un grup, pe o instituție. În Est, încrederea aceasta s-a erodat în decenii întregi de regimuri totalitare.

Ai formulat o serie de întrebări la care nu pot răspunde... Aș avea multe de spus, dar acest lucru nu este totuna cu un răspuns. Și iată de ce. Cred că adesea trecem cu vederea un aspect. Anume că regimurile libere – precum cel britanic – sunt regimuri excepționale. Am mai spus-o și cu alte ocazii: orice societate poate produce pantofi sau brânză. Dar libertatea politică nu apare în orice societate. Ea apare în condiții excepționale. Iar acestea nu cred că pot fi descrise în câteva fraze. De aceea, o tăcere prudentă este uneori cel mai potrivit răspuns.

– *Mintea și inima ta sunt mai mult la Nord sau mai mult la Sud?*

– Nord.

– *De ce Nord? La Sud, plăcerea și savoea vieții sunt, se spune, mai mari...*

– Locuiam, cândva, cu mult timp în urmă, într-un cartier de blocuri, când am descoperit ceva. Pe trotuarul din fața blocului nostru ieșea adesea o familie extrem de antisocială. Zbierau unul la altul toată ziua, nu neapărat dintr-un motiv anume. Tipau să se cheme la masă, strigau să anunțe când au revenit de la "Alimentara" etc. Erau coșmarul zonei. Unii dintre ei stăteau pe scaun direct în stradă. Iar lucrul pe care l-am observat era că exista o legătură directă între temperatură și gălăgia de peste drum. Mă uitam cu speranță la cer, când se adunau norii de ploaie. Când era viscol îmi imaginam că Natura conspiră să mă facă fericit.

– *Dacă te-ai putea proiecta, să zicem pentru jumătate de oră, în rolul unui ghid pentru zona în care, diplomatic și, în sens larg, cultural, stai, la ce anume ai insista să fie atenți cei cărora le vorbești?*

– Nu este nevoie să mă proiectez, pentru că în acești patru ani am fost adesea, în mod efectiv, ghid pentru mulți români care au vizitat Finlanda și Estonia, fie simpli cetățeni, fie oficiali. I-am dus (și) pe stradă, între oameni normali, în orașe mici sau chiar în sate și cătune. Ideea era să exersăm ceea ce Georg Simmel numea "ochiul sociologic". Să poți să descifrezi, în detalii aparent neînsemnate, ceva despre mecanismul social, despre scara de valori, despre setul de reguli ale unei comunități.

– *Bunăoară, ce ai spune despre virtuțile democrației în țările Nordului?*

– Sunt multe de spus, dar acum vă propun să meditam doar asupra unui singur aspect. Referințele noastre comune sunt la spațiul anglo-saxon și, eventual, la cel francez. Altfel spus, atunci când ne gândim la "democrație" ne gândim, automat, la evoluția și la modul de funcționare al democrațiilor bine-cunoscute: Statele Unite și Marea Britanie, în primul rând. Iar democrațiile nordice nu sunt o categorie absolut distinctă, separată. Istoria democrațiilor moderne nu este a unor insule între care nu există comunicare și unde s-au dezvoltat specii unice.

Totuși – iar acesta este lucrul pe care doream să-l subliniez – modernitatea și democrațiile Nordului au și trăsături speciale. Luați doar un exemplu frapant. Atitudinea față de alcool. În esență, avem trei posibilități logice: indiferență, interdicție, control. În Nord, au apărut instituții eficiente ale controlului (mă refer în special la așa-numitul "sistem Göteborg"), o evoluție destul de distinctă de aceea a altor state.

– *Sau despre virtuțile spațiului public de acolo?*

– Iarăși, mă limitez doar la o observație. În unele țări "natura" este un fel de loc al nimănui, un spațiu în care poți arunca gunoaie,

de unde poți lua lemne, unde poți parca sau unde poți braconă după plac. În Nord, natura este cu adevărat un bun comun. Oamenii, laolaltă cu autoritățile, sunt atenți, o tratează cu respect, ca pe propria curte. Parcurile naturale sunt curate, au bănci și locuri special amenajate pentru picnic. În orașele mari vezi frecvent animale precum câprioare, vulpi sau iepuri de vizuină. Sunt sălbatice, dar sunt în general lăsate în pace, ca un fel de vecini mai altfel, care au și ei drepturile lor. (Să nu idealizăm, totuși: mulți nordici sunt și vânători pasionați, dar asta e altă poveste).

– *Sau despre sistemul public și privat?*

– S-au spus multe despre "sistemul public" din Nord și nu simt nevoia să adaug nimic. Decât un îndemn la atenție. Este bine să știm despre ce vorbim. Inițiativa privată este foarte importantă în țările nordice. Multe companii de transport în comun, spre exemplu, sunt private. În unele state, servicii precum examenele pentru permisele de conducere auto sunt asigurate de firme private. Există o cultură antreprenorială importantă. Oamenii știu bine distincția dintre *meum* și *tuum*.

– *Ori despre cum e amenajat spațiul mediatic?*

– Civilizat. Merită să privești o campanie electorală din țările nordice. Dezbaterile televizate sunt de regulă foarte calme, oamenii sunt amabili, ascultă întâi ce are de spus celălalt înainte de a-i răspunde. Însă, ca peste tot, se simte și influența crescândă a noilor rețele, zise "sociale", de comunicații.

– *Sau despre beneficiile de a interacționa cu mediul academic?*

– Eu am ajuns prima dată în Finlanda în 1998, cu o bursă postdoctorală finlandeză. Am avut apoi stagii de cercetare în Norvegia, Islanda și, iarăși, în Finlanda. Cred că știu câte ceva despre mediul universitar din Nord. Unde i-aș sugera unui vizitator să privească mai întâi? Să începem cu bibliotecile universitare (sau naționale – în Nord este, de regulă, același lucru). Sunt pline de oameni. Arată (multe) foarte modern. Au rafturi deschise (de obicei). Au cărți bune, noi. Oferă servicii complexe. Este o plăcere să citești, de pildă, la biblioteca națională și universitară din Reykjavik. Cred că trebuie să reflectăm și asupra acestui aspect. Ne-am obișnuit să avem de la știință, de la cercetare, doar așteptări utilitare, de genul, "X kilograme în plus de boabe la hectar" sau "Y șuruburi proiectate". Dar învățătura, știința, trebuie – măcar din când în când – să ne și încante sufletul, să ne facă mai buni, mai sociabili. În Nord este puternică această tradiție, în care omului de știință i se recunoaște o misiune socială.

– *A propos: pe felia ta academică – care este standardul științelor politice în Nord? Unde sunt ele acum, raportate la ceea ce este mainstream? Putem vorbi despre școli de filozofie politică ale Nordului, redutabile, influente, iradiante?*

– Științele politice au un nivel foarte bun în țările nordice. M-ai întrebat despre încredere (*trust*). Unul dintre cei mai buni specialiști în domeniu este Bo Rothstein, un profesor suedez de la Universitatea din Göteborg. Recomand tuturor cartea sa *Social Traps and the Problem of Trust* (Cambridge, 2005). Cât despre "școlile" de filozofie, impresia mea este că în ziua de astăzi cu greu mai putem vorbi despre ele. Gânditorii de azi sunt mai degrabă eclecticici. Iau de aici, de acolo, ceea ce li se pare potrivit pentru abordarea unui subiect tehnic.

– *Și încă o întrebare care se intersectează cumva cu precedenta: Nordul stă – ca percepție, dar și ca performanțe reale în ultimele decenii – foarte sus din punct de vedere tehnologic. Dar și în privința arhitecturii vieții sociale. Cum e acolo, cum percepi tu că e acolo: partea "umanistă" e ruptă de cea "reală" sau cele două comunică foarte mult între ele, se susțin reciproc?*

– Peste tot – Nord, Sud, Est, Vest – există această ruptură între "umaniști" și ceilalți: savanți din zona științelor exacte, ingineri, economiști sau pur și simplu administratori. Este un fapt al culturii contemporane, nu are rost să ne ascundem după deget. Luați situația Universității, în general, ca instituție generică. Există o presiune din ce în ce mai mare ca modelul clasic, umanist, să fie abandonat, în favoarea unei model care seamănă mai degrabă cu acela al unei școli de meserii. În științele umaniste ni se cere din ce în ce mai mult să fim "aplicați". Poate că uneori treaba asta are un sens, dar am impresia că adesea sloganul ascunde doar ignoranță și reacredință. Dar până acum științele umane cum au fost? Ne-aplicate? Altfel spus, moralistii clasici nu discutau despre valorile autentice, ci doar despre viața mentală a unor ființe imaginare de pe planeta Epsilon? Cum putem fi "aplicați" în acest sens, nătâng? Să transformăm departamentele de literatură în ateliere unde "cursanții" învață doar cum să compună sloganuri publicitare pentru detergenți și băuturi răcoritoare?

– *Reiau ideea de ghid: ce ai putea spune despre justiția de acolo și despre cum se raportează oamenii – fie ei oameni anonimi ori nume grele – la ea?*

– Despre Justiție nu se vorbește des în societățile nordice, iar acesta este semn că nu multă lume își face planuri să ajungă în fața ei. Oamenii, mai ales cei politici, au un fel de auto-pilot care îi împiedică să ajungă în coliziune cu legea. Bine, nu trebuie să fim naivi, natura umană fiind aceea care este... Totuși, mulți oameni practică un fel de corectitudine spontană, firească, ceea ce îi scutește să își facă prea multe griji de tipul "Ce aș păți dacă pun în buzunar 10 la sută din acest contract public? Cine m-ar judeca? Ce va spune publicul? Vecinii?". În unele activități, contractele verbale sau simplele hârtii de mână au putere de lege. Te-ai angajat

la ceva, dai socoteală dacă îți calci promisiunile. Autoritățile, locale sau centrale, sunt și acestea vigilente. Doar câteva minute de staționare neregulamentară și poți avea un tichet pe parbriz. Și nu contează cine ești și ce cauți acolo, regula chiar este aceeași pentru toți.

– *Sau despre cum e prețuită – înclin să cred că mai degrabă "prețuită"...- cultura acolo?*

– Mergeți undeva departe, în pădure sau la marginea unui lac, și căutați o casă veche de lemn sau o biserică medievală. Priviți în ce stare este păstrată.

– *Ori, ca să mențin sugestia de a vorbi într-o direcție "constructivă", despre ce înseamnă acolo "normalitatea"?*

– Cred că ceva normal. Dacă doriți un răspuns ceva mai sofisticat: să ne gândim la ceea ce s-a întâmplat, mai cu seamă din secolul al XVII-lea, cu o categorie precum aceea a "simțului comun" (nu știu cum să traduc mai precis formula engleză "*commonsense*"). Civilizația occidentală este una a "simțului comun" – în ciuda simplității formulei, sunt sigur că cititorii noștri detectează aici că lucrurile sunt, de fapt, destul de complicate. Dar morala este următoarea. Normalitatea despre care vorbim este un produs complex, sofisticat, precis. Este rezultatul unei educații serioase, al unor reguli strict aplicate, al unei libertăți bine înțelese.

– *Poți face o pasiune pentru Nord, pentru țările nordice?*

– Da. Dar această pasiune anume, spre deosebire poate de alte pasiuni, presupune și rațiunea.

– *Ar putea fi vorba despre o așa de mare pasiune încât, poate nu peste multă vreme, în cazul tău, să existe și o dimensiune livrescă? Să ia, de pildă, forma unei cărți, a unor cărți?*

– În acest moment am alte lucruri în șantier. Am terminat corectura unei traduceri pe care am făcut-o împreună cu Ștefan Vianu; este vorba despre *Maximele* lui La Rochefoucauld. Mai încerc să termin o carte despre sistemele de vot, sper că va fi o surpriză prin analiza pe care o propun. Acesta este orizontul apropiat. Cât despre cel mai îndepărtat, să mai vedem.

Interviu realizat de
CRISTIAN PĂTRĂȘCONIU

CARE E CEL MAI NEOBISNUIT CADOU PE CARE L-ATI PRIMIT?

LIVIU PETRU BERCEA

În general, detest cadourile, mai ales când mi se fac. Poate puțini cred lucrul ăsta, dar mie mi se întâmplă frecvent să-i rog pe cei care au intenția să-mi facă vreun cadou, să renunțe la idee. Nu știu de ce, parcă cel care-mi oferă ceva mi-ar spune: "ia-l, și așa mie îmi era inutil" sau altceva de felul acesta. Puținica mea predispoziție pentru sociabilitate își spune cuvântul... Mi s-a întâmplat, când aveam vreo 5-6 ani, să mă bucur, pe moment, de un cadou, deși era, într-un fel, neobișnuit. Contextul e unul trist. Educatoarea din satul meu tocmai îmi interzisese să mai calc în grădiniță, unde mă jucam ore în șir cu zeci de cuburi colorate, construind case, trenuri, camioane...

Bunicul meu fusese, nu de mult, declarat chiabur, deci toți din familie eram "dușmani ai poporului": ca atare și eu, deși aveam doar 6 ani. În fiecare dimineață, mergeam cu grijă, să nu mă vadă cineva, până la casa unde era grădinița, mă cățaram, cu eforturi, pe zidul de sub un geam, și priveam, cât timp mă puteam ține agățat de geam, cum ceilalți copii se joacă cu minunățiile (așa mi se părea mie) de cuburi. Eram fascinat de "spectacol"... Ai mei vedeau că sufăr. Fără să-mi spună ceva, când nu-l vedeam, bunicul meu, priceput la lucrul în lemn, strunjea zilnic câte un obiect și apoi își aduna "truda" într-un sac ferit de ochii mei, agățat de o grindă. Când a socotit lucrul gata (era într-un septembrie însořit, aproape de ziua mea), m-a chemat în curte, a pus jos o pătură și a golit sacul misterios. M-am trezit, surprins, în fața unei grămezi de cuburi asemănătoare celor de la grădiniță. Am încercat să le combin, să fac din ele trenuri, camioane... Nu ieșea nimic. M-a fulgerat un gând, și l-am spus cu voce tare: "Astea nu-s colorate..." Bunicul m-a privit năuc; cum să le coloreze? Le-a vârat, trist, din nou, în sac și a plecat cu el în spate spre locul unde sacul atârname până atunci. "Cadoul" lui, surpriza, se dovedise inutil...

ADA D. CRUCEANU

Neobișnuit pentru un om "neobișnuit" să fie dăruit: primul deceniu și jumătate din viață, petrecut mai cu seamă în casă, sub grija și sub ochii bunicilor, într-un Sibiu devenit (și pentru mine, de-acum) fabulos. Ultimele (de pînă acum) trei decenii de viață, petrecute într-o Reșiță "cu cerul uneori mai albastru decît al Mediteranei" (C. Lucaci), cu *sînge de vișin* sub talpa casei.

NINA CERANU

Mă întorc în timp și caut în memorie ce cadou am primit și pe care să-l țin minte. Da, ar fi un măștișor, copilă fiind, primul, pe care l-am rătăcit și pentru care am suferit tare mult. Apoi prima carte cu poezii de Bacovia, și ea înstrăinată unor "colecționari" profesioniști. Au mai fost și altele? Poate, da. Am devenit eu prea pretențioasă să nu le mai țin minte?! Nu cred. Cu gândul acesta aud sunetul telefonului. Număr necunoscut. De la o vreme, ezit să răspund când văd numere care nu există în agenda mea, afișate de micuțul prieten și dușman, deopotrivă. "Nina Ceranu, te caută domnul... de câteva zile!" "Pe mine?! Glumești..." "Nu-nu! Vrea să-ți vorbească personal, ți-a citit ultimul roman și vrea să te felicite! Cartea e bună, o zic și eu, au spus-o și alții. Domnul... urmărește îndeaproape viața literară din România și nu contează de unde este autorul, dacă scrie ceva semnificativ i se pare normal să stea de vorbă cu el, să-l cunoască, doar de-aia a fost ales, nu?" "Păi, dacă nu e o greșeală, nu pot decît să mă bucur că-l interesează persoana mea, pentru că aici,

la capătul țării, nu-i în legătură decît cu... Eu, o ilustră anonimă în ochii lui... Dar ce-ar vrea să discute cu mine, n-ai aflat?" "Cred că despre carte în general, despre problemele pe care le ai ca scriitor și editor, alea-alea!" "Păi, în douăzeci și ceva de ani, de când avem editura și o revistă literară, n-a știut că existăm... Apropo, anul trecut am împlinit două decenii de "luptă", dar n-am primit nici măcar o felicitare funcționarească din partea domniei sale, din aia, știu, cu "Colectivul vă felicită... cu ocazia... și vă urează noi succese." "Ei, lasă, nu mai fi și tu cusurgioaică, acum e altceva, din câte mi-am dat eu seama cred că vrea să te anunțe că ai să iei premiul anual pentru proză!" "Nu se poate! E prea devreme..." "Nici într-un caz, domnia sa a citit cronicile de prin revistele Uniunii – în *Ramuri*, în *Discobolul*... – și crede că meriți".

Se făcea că discuția o purtam în afara visului cu unul din prietenii mei, care mă mai sună din când în când. O vreme, bucuria mi-a stăruit în memorie, stăpînind-o, și dându-mi impresia unui fapt împlinit.

MARCU MIHAIL DELEANU

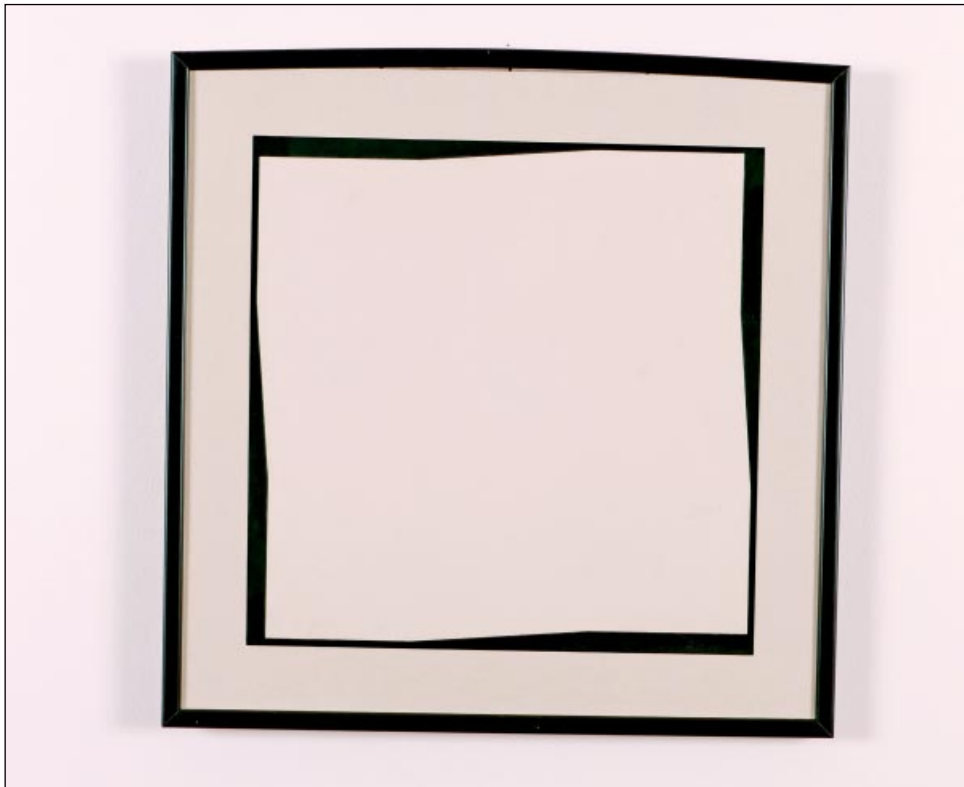
Cel mai neobișnuit cadou? De regulă, gestul de a primi sau a face cadouri se leagă de lucruri concrete, utile, o cravată, o cămașă, chiar o carte, primite la prilej de sărbătoare: Crăciun, Anul Nou, zile de naștere sau onomastice. În această privință, nu sunt o persoană potrivită pentru acest interviu: nu țin minte, de când eram copil, ca în familie și în satul meu să se fi făcut cadouri. Primeai o haină, ghetе sau alte lucruri nu ca un cadou, ci pentru că erau necesare. De aceea, nu sunt priceput în a face cadouri. Am primit primul cadou neobișnuit de târziu, în studenție, când prietena mea, viitoarea soție, mi-a tricatat un pulovăr de ziua mea, însoțit de următorul bilețel: *Căldura lui să te îmbrățișeze la fel ca dragostea mea. Cu drag, la cea de-a două zeci și una aniversare. Ani.*

Cu aceasta am ajuns la adevăratele cadouri, cele esențiale, pe care ni le face soarta, Destinul, doar o singură dată în viață. Depinde de noi dacă știm și putem să prețuim în măsura cuvenită asemenea cadou, astfel încât mai târziu să nu regretăm că n-am fost vrednici de el.

MANOLITA DRAGOMIR-FILIMONESCU

Am primit de-a lungul anilor multe obiecte dorite sau așteptate, de care m-am și legat uneori, de altele m-am bucurat mult. Totuși, acum, când mă gândesc, la mare distanță de ani, pot vizualiza ce anume mi-a marcat cu adevărat copilăria și apoi o bună parte din adolescență. Împlineam zece ani, vârstă de cotitură, importantă în devenirea unui copil. Părinții mei știau că-mi erau tare dragi animalele, dar au fost nevoiți să recunoască o încercare de a aduce un câțel, drept o experiență eșuată, nu din lipsa iubirii pentru micul patruș, ci din cauza vecinilor neînțelegători. Micul animal chiar trăia: lătra, alerga și mai ales deranja. Așa că a trebuit să-l dăruim unor oameni mai deschiși la suflet. Și totuși, la zece ani, bucuria mea de copil avea să fie legată tot de o mică viețuitoare ca dar de aniversare.

În ziua mea, care se lega mereu de toamnă și începerea școlii, odată în septembrie cel plin de culoare, a intrat în casa și viața noastră o pasăre micuță, un papagal albastru cu nuanțe de gri și urme de negru. Și-a făcut o intrare foarte impresionantă, sau așa mi se părea mie, într-o colivie bine vopsită cu un adaos de bronz

auriu foarte intens, încât era gata, gata să nenorocească mica ființă din cauza bobitelor care erau în plus în vopseaua aceea. Am numit-o Coco, fiind numele cel mai la îndemână gândului meu de copil.

Din spatele gratiilor bine vopsite, micul ghemotoc zgotos își revărsa personalitatea. Se folosea de ciocul deosebit de puternic pentru comunicare și mai ales pentru apărare. Ne pișca degetele ca să se facă înțeleasă și era oarecum peste tot: pe umeri, în farfurii, perdele, pe jos. După ce și-a cucerit libertatea, a circulat nestingherită în apartament; de pe covor, către ușă, de pe garnișă, pe brațele fotoliilor; mai ales avea obiceiul să alerge în mare viteză după membrii familiei ca un cățeluș neastâmpărat. Era nevoie să fim atenți mereu să nu-i strivim aripile ori piciorușele subțiri. Când suna cineva la ușă, Coco se prezenta prima și scotea sunete de avertizare. Coco era membru cu drepturi egale al familiei noastre. Era isteată și veselă, deși nu a conversat niciodată; în zona ei de lume numai masculii învățau cuvintele oamenilor, femelele rămăneau doar în limbajul lor propriu, între ciripit și un cârăit destul de tandru. Știa să-și facă alegerile, să facă baie în frunze proaspete de salată, să ciugulească morcovi fierți, mere. Meiul de toate zilele. Era fericită să urce în vârful unui bețișor ca să dea jos degetarul așezat acolo, să ronțăie semințe de dovleac.

Vacanțele noastre însemnau o schimbare și pentru ea; trebuia plasată printre ființe iubitoare, așa că părinții mei găsiseră niște oameni cu foarte multe familii de papagali și unde Coco era printre ai ei. Teoretic, deoarece în realitate se nășteau gelozii dezlănțuite printre cuplurile de peruși serioși și familisti, ai căror masculi o curtau pe singuratica pasăre. Așa că, la întoarcerea noastră din vacanțe, o regăseam cam ciufulită și foarte slăbită după câteva întâlniri furtunoase. Viața ei, în sânul familiei redevenea liniștită și pașnică. Ceea ce ne bucura era că ea pleca la primul cuvânt dintre ai ei și revenea în mare viteză la statutul ei de răsfăț și calm. A trăit în familia noastră o viață lungă și armonioasă. Până la urmă, din cadoul inedit devenise o parte importantă a familiei, ani mulți, ani în care am realizat că poți iubi o pasăre cu tot atâta devotament pe cât îți oferă și ea.

DANA GHEORGHIU

Mărturisesc că, inițial, subiectul anchetei m-a descumpănit – un cadou neobișnuit! Care să fi fost acel cadou, m-am întrebat, ceva mai târziu, cu o anumită reținere, socotind că, de fapt, nu existase. Existaseră, în schimb, altele, destule: daruri aniversare, mici atenții, cadouri nostime sau utile, primite cu diverse prilejuri din partea celor apropiați. Dar unul așa, cu totul special? Și pe măsură ce mă străduiam să găsesc un răspuns potrivit, au început să-mi revină în memorie unele amintiri. Aparent, n-aveau nicio legătură cu imaginea comună a unui cadou. Și, totuși. Pe cât insistam mai mult, ele își limpezeau semnificația și realizam că, de fapt, le puteam socoti a fi niște daruri. Chiar deosebite. Deși, la o primă vedere, păreau doar simple gesturi. Purtând, însă, amprenta unei adânci încărcături emoționale. Iar dintre ele s-a desprins, parcă de la sine, detașându-se dintr-un trecut destul de apropiat, și acel dar căutat. Poate puțin atipic, sau "neobișnuit", ca să respect, cu strictețe, formularea impusă de anchetă. Dovedindu-se a fi... o *scrisoare*.

Primisem din partea cuiva o scrisoare ce nu-mi era adresată! Cineva renunțase la ea, ca să mă bucure. Era un *dar din dar*, și nu unul oarecare. Însă, pentru a-i lămuri pe deplin semnificația, va trebui să mă opresc la o anumită zi, neuitată: 29 noiembrie 2013. Data lansării romanului *Toamna, când se bat nucii*. Atunci, într-un ceas al după-amiezii, în fața unei săli pline, Brîndușa Armanca îmi dăruise *scrisoarea*. Purtând semnătura Irinei Petrescu...

Cu trei ani înainte de publicarea cărții, trecusem printr-o experiență răvășitoare: fusese diagnosticată c-o anumită formă de neoplasm mamar. Întregul an a stat sub semnul acelei diagnoze sumbre, pe care m-am silit s-o îndepărtez, ba chiar s-o anihilez, pe cât se putea. Inevitabil, a trebuit să urmez un parcurs destul de anevoios, respectând tratamentele prescrise. De-a lungul său, am avut alături tovarăși de cursă lungă: familie, medici, prieteni, foști colegi și pacienți și, datorită prezenței lor, nu m-au copleșit nici teama și nici disperarea. În acel interval de timp, mai ales, am înțeles pe deplin că o vorbă sau o privire de încurajare, o strângere de mână, o îmbrățișare – aparent simple gesturi – pot

fi și sunt daruri neprețuite. Iar când răul a fost lăsat în urmă, treptat, însinuându-se și devenind tot mai presante, s-au impus gândul și dorința de-a pune-n pagină "întâmplarea". Pentru a dezvălui, prin ea, mi-am propus, traseul aproape comun, străbătut, etapă cu etapă, de oricare bolnav neoplazic. Cu toate încercările, nu ușoare, dar nici de nedepășit. Trebuia să scriu, nu se putea altfel. Era pasul sigur, al eliberării.

Pentru foarte multă lume Brîndușa Armanca nu mai are nevoie de nicio prezentare. Prin urmare, n-am s-o fac, cu speranța că nu se va socoti jignită. Voi spune, în schimb, că în anul 2006, sub directa-i coordonare, a fost editat un volum—mărturie. Emoționant și, într-un fel, deschizător de drumuri. Conceput în colaborare, pe o secvență paralelă, cu medicul Dana Harbuz-Miricioiu. *Învăță să învingi*, și-a intitulat Brîndușa cartea, așezând în prim-plan confesiunile a șaptesprezece femei. Tinere și mai în vârstă, de profesii diferite, provenind din varii orașe. Trecute, înaintea mea, prin aceeași experiență.

Irina Petrescu își formula mărturia la 26 de ani de la data când i se pusese diagnosticul. O făcea cu seninătate și detașare.

Am recitit, de curând, cele opt pagini ale scrisorii. Am revăzut grafia largă, relaxată, cu rândurile ușor descendente, spre dreapta. Și am înțeles, în final, că nu doar eu, ci toate femeile și mai cu seamă ea, în acele clipe de grea încercare, am răzbit tocmai pentru că n-am fost, niciodată, singure! Alături de fiecare, în parte, mereu s-a aflat cineva. Adesea nu numai o unică persoană, ci mai multe, urzind acea "rețea a solidarizării", cum am numit-o, la un moment dat. Autentic suport afectiv, menit să întregească terapia medicală. Sporindu-i eficiența.

"Era în 1980", nota Irina Petrescu, "când am aflat diagnosticul. Cu 13 ani înainte îmi pierdusem părinții într-un accident de automobil. Dacă ar fi trăit, ei ar fi suferit mai mult decât mine. Am avut șansa de a-i scuti de această supărare, ca și șansa de *a nu fi trecut-o singură*. Am avut lângă mine atunci un om frumos, inteligent, care respira liniștit și care nu a lăsat să mă cuprindă negură — Adrian Pinte. N-am luat-o, așadar, ca pe marea încercare a vieții, ci doar ca pe una din ele... (nu neapărat cea mai grea, dar desigur nici cea mai ușoară)". A nu lăsa să te cuprindă negura! Și-a nu te simți singur. Și neubit. Și ocolit. A trăi în normalitate. Silindu-te să-ți păstrezi echilibrul. Continuându-ți calea știută, menită să-ți ofere împlinirea ființei. E "lecția", valabilă oricând, a Irinei.

În fața publicului din sală, la sfârșit de noiembrie 2013, Brîndușa Armanca, aflată printre scriitorii și criticii care mi-au prezentat romanul, a făcut acest gest aparte — de generozitate și de o mare delicatețe: mi-a dăruit scrisoarea mărturisitoare a unei îndrăgite actrițe. Ca un ultim semn, consider, de încurajare. Poate chiar și de apreciere pentru faptul că mai cutezasem, o dată, să cobor în "groapa cu lei", spre a-mi elabora, apoi, cartea. Și să ies, de acolo, nevătămată. Întărită, chiar.

Să dai cuiva un lucru pe care-l prețuiești, cu gândul că-i va folosi mai mult. Și că-l va ajuta, o dată în plus, să se regăsească. Un dar din dar. O scrisoare...

CONSTANTIN GURĂU

N-aș fi crezut că lungi, inofensiv-suculente taclele, "givanul" după-amiezelor cînd evocam lumea apusă a bucătăriei bunicii, cu prăjiturile și "tortele" pe care ea, cu dibăcie, nonșalanță, cu un soi de omnisciență în domeniu, le prepara spre îmbelșugarea meselor de sărbători, vor fi sorginta unui cadou, pentru mine, neobișnuit. Preparările acestor dulci-savuroase artefacte erau premerse de cercetarea caietelor de "recete" transmise din generație în generație, caiete cu file desprinse, îngălbenite, pătate uneori, fragilizate, dar, lucru demn de menționat, cu un scris caligrafic (ortografia

mai șchiopăta uneori), impecabil — se făcea atunci caligrafie serioasă în școală, cu cerneală neagră (sau, poate, tuș), albastră, foarte rar cu creionul. Rețete notate în românește, nemțește, sîrbește, de la caz la caz, de la vecină la vecină. Zilele trecute cotrobăiam prin niște cutii de carton — curățenia de toamnă —, cînd am dat peste un pachet frumos legat, protejat de o pungă de hîrtie vîrîtă într-o pungă de plastic.

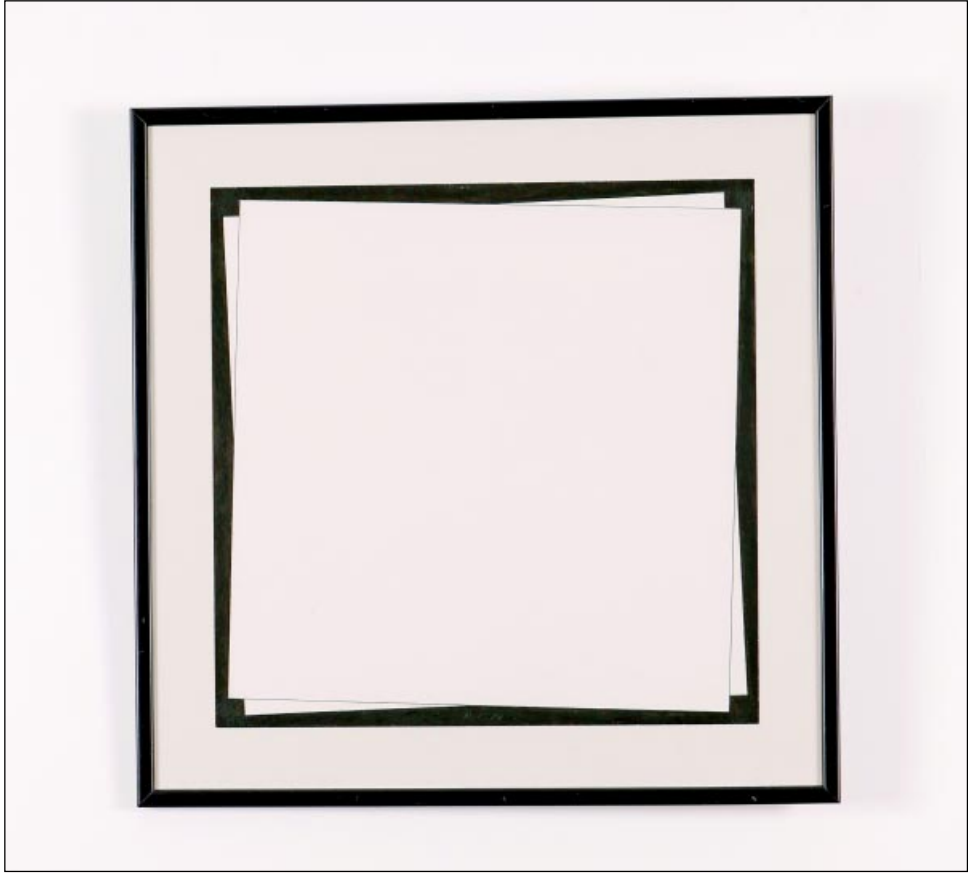
Erau trei caiete cu rețete de prăjituri și torte. Prilej de reverie. Rețetele se înșiră numerotate (pînă la un punct), iar denumirile induc o stare de desfătare aidoma unui joc de artificii. *Puserli cu șocolată* stă alături de *Pîșcote cu frișcă*, *Lînter taig* (sic) *cu cacao* este urmată de data asta de *Pusle cu nuci*, iar *Ștangle poloneze* stă alături de *Ștangle londoneze*. Urmează, nici mai mult, nici mai puțin *Mailander kipfel* și *Cornuri Petersburg* și *Chifle Bratislava*. Între puzderia de torte (cu nucă, cu cacao, cu lămîie, o inedită tortă cu apă ș.a.) apare *Tortă ieftină*, o *Beji torte*, o *Torta Marghit* și o *Torta Reformată*. Peste alte cîteva rețete dăm de o enigmatică *Prăjitură* în componența căreia, în vederea dozării unui ingredient, citim recomandarea "jumătate din sfert". Se prevăd și cazuri mai delicate care ar putea compromise produsul. Fără panică! Totul e prevăzut: "Dacă totuși aceasta s-ar împlîna..." și urmează sfatul salvator, soluția de ieșire din impas. Pentru ceai se propune o senzațională *Pita vlădicii* (cu, mai la vale, probabil o variantă numită *Pîine popească*), în care ingredientele nu se pun "după gust" ci, atenție, "după dorință". Dar *Chifle Eminescu*?! Nu, că rețeta asta ar fi putut să apară în controversat-vestitul număr din *Dilema*.

În decursul amintitelor "givanuri" evocam, cu sfințenie, de fiecare dată, o prăjitură aparent modestă, dar la pronunțarea numelui ei eram teleportat, să nu zic catapultat, lîngă cuptorul bunicii și adulmecam arome demne de cele mai rafinate cofeturi. O evocam pe *Jojo*, seducătoare în simplitatea și spontaneitatea delicată cu care se topea în gură. Nu lipsea, la mesele de sărbători, printre alte bunătăți care, însă, nu reușeau s-o detroneze. N-o mai gustasem de o veșnicie. Așa că, atunci, spre sfîrșitul primăverii, într-una din ultimele zile ale lui mai, cînd am primit de la verișoara mea o ditamai pungă plină cu aromitor-subtila *Jojo*, am știut că mă aflu în fața unui cadou, pentru mine, neobișnuit. Să fie *Jojo* madlena mea?

CONSTANTIN MĂRĂSCU

Primul mare cadou și cea mai mare surpriză ar fi propria naștere, venirea în lumină, însă asta nu se pune, pentru că este o surpriză inconștientă. Cadoul de care îmi amintesc a fost de fapt unul surprinzător pentru întreaga familie. Și cel care făcea cadoul nu era o persoană, ci era poate cel mai urât eveniment al lumii: războiul. Eram în prima clasă și îmi petreceam prima vacanță de vară la țară (așa cum se spunea pe atunci), adică la sat. Războiul se încheiasse cam de mult timp și lumea vorbea din ce în ce mai rar despre el. Despre bunicul meu nu știam decât că a existat. De multe ori îmi era ciudă că toți copiii aveau și bunic. Era o frustrare grea pe care cu mare efort mi-o reprimam.

Din povestiri, aflasem puține lucruri despre el. Mi-l imaginam ca pe un personaj misterios, cu puteri supranaturale, un munte de om, un stîlp al casei pe care bunica și mama mea l-au iubit foarte mult, pe tuica, așa cum îl pomeneau cu alint ori de cîte ori aveau clipe de răgaz. Ultima veste de la el data de prin '44, era o carte poștală militară trimisă de undeva de la cotul Donului. Apoi, nimic. Nici măcar o hîrtie oficială că a dispărut, că este rănit, că este printre cei morți. Bunica îi făcuse pomană, parastase, o cruce în curtea bisericii și de fiecare dată de sfinții arhangheli Mihail și Gavril făcea colaci pentru Emil al ei, să aibă ce mânca pe

lumea "ailălantă". Ba mi-a dat de pomană și mie o pălărie nouă. "Să nu îl ardă soarele pe cealaltă lume", glumea Virgil, fratele mai mic al mamei.

Era o zi toridă în care pînă și muștele picoteau la umbra dudului imens și cerul părea o manta topită peste colbul fierbinte, așezat cam de trei degete pe ulițele bunăstării cooperatiste. Bunica tocmai se întorsese de la muncile câmpului, cu o seceră la brâu, cu un coș mare plin cu iarbă pe care-l ducea pe oblanic pe cap și cu un ulcior cu apă într-o mână. Atunci am auzit un lătrat subțirel, era Bombonica, o cățelușă albă care se ascunsese de căldură sub stiva de crengi uscate din curte.

Cineva împingea la poartă și nu știa cum să o deschidă. "Mă, e cineva acasă?" s-a auzit o voce aspră de bărbat. Bunica s-a dus să deschidă. Avea încă ulciorul cu apă. A deschis poarta și ulciorul i-a căzut din mână și s-a spart. Apa s-a împrăștiat peste opincile ei prăfuite. "Trăiești?" Vocea ei era sugrumată, mai mult un oftat de surpriză, de bucurie, de neîncredere. "Tu ești, Emile?" Bunicul meu, plecat la război cu mult timp înainte ca părinții mei să se căsătorească și cu și mai mult timp înainte ca eu să mă nasc, se reîntorsese.

Bunica, pe care rareori am văzut-o rîzând, s-a transformat cu totul. Trăia surpriza cu toată ființa, iar mâinile continuau să mângâie fața bunicului. "Trăiești, Emile", nu mai știa alte cuvinte. După 14 ani bunicul se întorsese din Rusia... Am început să plâng de emoție, de fericire, de bucurie. Aveam bunic. Ce mult mi-l dorisem. L-am îmbrățișat și am luat-o la fugă pe ulița satului răcnind cât mă ținea gura: "A venit Bătrănu, a venit Bătrănu". Familia primise cel mai surprinzător cadou care se putea primi. Primise viața unui om drag. Un cadou venit din partea războiului terminat cu 14 ani înainte.

GHEORGHE ZINCESCU

Am zâmbit cînd am aflat subiectul anchetei. Pe dinăuntru, bineînțeles, și cu zâmbetul acela cuvenit oricărei depresii ce ți se arată în cale. Eram, ca să spun așa, proprietarul — mai târziu am spus depozitarul — unui gest special, al unei alegeri aparte, care răspundea de la sine chestiunii în cauză, nu trebuia decât să mă instalez în fața computerului și povestea avea să se înșiruie singură, lîn și fără poticniri. *Ei?* a ridicat întrebător sprâncenele anchetatorul. *Perfect*, am răspuns. *Va fi puțin mai complicat cu articularea straturilor mai adânci ale acelei întâmplări*,

am adăugat, realizând brusc că lucrurile nu sunt chiar atît de simple. *Lasă că te scoți tu, că de aia ești prozator!* m-a gratulat acesta și iarăși m-am întrebat ce știu în plus față de noi, cei care iscă asemenea întrebări. Și ce însemna acel *"lasă că te scoți"*? Încredere în capacitatea mea de a reconstitui un ol din cioburile extrase dintr-un orizont aproape arheologic al existenței mele, ori doar convingerea că pot inventa o alcătuire care să țină trează atenția unui cititor timp de două minute?

Și apoi: ce este acela un cadou neobișnuit? Nici măcar o iguana căpătată în dar nu este la urma urmelor ceva neobișnuit, dacă respectiva reptilă nu are înscris pe solzii ei delicați alfabetul unei limbi necunoscute, pentru deslușirea căreia să nu-ți ajungă o viață de om. Simțeam cum, treptat, limpezimea gândurilor mele începea să se tulbure; mi-am mai spus doar că un dar, un cadou cum ar veni, nu aparține niciodată mai puțin celui care dăruiește decât beneficiarului, și am lăsa lucrurile așa. Bumerangul însă plecase din mâinile mele și avea să se întoarcă la mine într-o zi aurie de toamnă, cînd sufletul nu-mi mai era decât o horbotă de fum albăstrui gata să se împrăstie, ținut laolaltă de un soi de nelămurită amăgire pe cale și ea să se lase destrămării.

Rătăcisem prin cimitirul din Calea Lipovei în căutarea mormântului părinților mei, reușisem târziu să-l găsesc, aprinsesem două lumânări, stropisem în cruce cu apă adusă de acasă lespedeau cenușie și mă întorceam pe o lungă alee străjuită de monumente funerare către mine, cel de fiecare zi, către mașina lăsată nu departe de intrare, către poetul Nicolae Sârbu care mă aștepta în mașină frunzărindu-și fericit cea mai recentă carte, scoasă în urmă cu numai un ceas din tipografie. Iată, mi-am spus, toamna asta e un dar extraordinar, cimitirul din care mă pregătesc să ies, mai împăcat după gesturile simple îndeplinite cu certă stângăcie, este și el, așa copleșit de lumină, un dar, mașina care mă așteaptă, este un dar, poetul Nicolae Sârbu este și el, oricât ar strâmba unii din nas, un dar, după cum dar este și zâmbetul adresat mie de bărbatul necunoscut, așezat cuminte și masiv pe banca de lângă Monumentul Eroilor. De ce, în loc să mă bucur din toată inima de darurile acestea minunate de fiecare clipă pe care *viața* mi le oferă cu atâta generozitate, mă întorc iarăși și iar la fluturile acela de plastic *cu bile* primit în dar de ziua mea, undeva, cândva, la sfârșitul, oarecum întârziat, al adolescenței mele?

DESPRE ARTĂ, PRIETENIE, DESTIN INSEMNĂRI DESPRE UN CATALOG: ROMAN COTOȘMAN ȘI DIET SAYLER. AN ARTISTIC FRIENDSHIP MARCEL TOLCEA

MAI ÎNTÂI, DESPRE INIȚIATOAREA PROIECTULUI CURATORIAL COTOȘMAN – SAYLER

Oare ce bunăvoință a destinului face ca doi artiști timișoreni prieteni – Roman Cotoșman (1935-2006) și Diet Sayler (n. 1930) – să se reîntâlnească, peste ani, într-un proiect al unei galerii bucureștene animate de o doamnă revenită acasă cu încăpățânarea de a promova arta românească? Nu știu să vă răspund, fiindcă acesta este rolul fundamental al oricărei minuni: să te lase pradă unei întrebări luminate.

Așadar, doamna Joana Grevers, inițiativa acestui proiect, este o persoană îndrăgostită de arta românească, o pasiune pe care și-a descoperit-o în ultimii ani. Domnia sa provine dintr-o veche spiță de boieri munteni, a plecat în Germania în 1974 și a revenit acasă abia în 2004. În 2008, a înființat la București "Galeria 418" cu gândul de a promova arta contemporană românească în România și, mai ales, în străinătate. În luna mai a acestui an a fost vernisată expoziția regăsită parțial în titlul acestui catalog: **Roman Cotosman – Diet Sayler. An Artistic Friendship beginning in the 60s in Romania.**

Joana Grevers – pe care am cunoscut-o cu prilejul expoziției Romul Nuțiu de la Muzeul de Artă Timișoara din 2013 – este și o persoană influentă în lumea artelor din Europa. Domnia sa este membru al "Advisory Board" al Muzeului Peggy Guggenheim din Veneția și membru al Comitetului de achiziții de artă est-europeană de la Tate Gallery din Londra, calitate din care a contribuit și la crearea premiselor organizării, la Timișoara, a minunatului eveniment ArtEncounters din luna octombrie a acestui an.

DESCRIERE USOR EMOTIONALĂ A PROTAGONISTILOR ȘI A ALBUMULUI

Dacă ar fi să ne luăm doar după titlu – **Roman Cotosman – Diet Sayler. An Artistic Friendship** – cartea-album apărută în acest an sub egida Fundației Joana Grevers rează în ramă o prietenie între doi importanți artiști timișoreni care au părăsit România acum mai bine de patru decenii. (*O pauză de respirație. Și nevoia de a retrăi, de a imagina, măcar câteva secunde, disperarea lui Roman Cotoșman și a lui Diet Sayler în momentul despărțirii de țară: primul, în 1968, celălalt, în 1972. O disperare ce însemna certitudinea, pentru ei, că pleacă de aici pentru totdeauna. Paranteza e necesară pentru mai tinerii cititori care nu știu, probabil, că fuga din România lui Ceaușescu însemna un fel de a muri cu tot ce ai trăit până atunci!*)

Și am să încep cu enumerarea secvențelor cărții: primul capitol înseamnă o convorbire-mărturie: **Livius Ciocârlie în dialog cu Diet Sayler**; Simona Vilău și-a intitulat abordarea ei **Roman Cotoșman – Diet Sayler. O prietenie**; a treia secțiune reia un articol din 2010 al lui Mihai Oroveanu, **Amintiri despre expoziția de la Kalinderu (mai 1968)**; în final, fragmente critice despre cei doi artiști și biografiile lor. Dar cartea e mai mult decât atât. Dă seama despre anii de început ai comunismului din România, readuce în memorie figurile totemice ale artei timișorene din acei ani (Podlipny, de pildă), descrie, reamintește persoane și locuri, nuanțează, stârnește stupoare pentru că unele lucruri din anii comunismului au intrat deja în uitare. Dar, mai ales, acest album face un gest de reverență. Fiindcă, dacă ar fi să

spun ce înseamnă el, înainte de toate, aș spune că semnifică omagiul pe care prietenii cei mai apropiați – Diet Sayler și Livius Ciocârlie – i-l aduc lui Roman Cotoșman. E un fel de revrăjire a unui destin nedrept ce a făcut ca Roman Cotoșman să nu fie – în cheie socială – tot ceea, absolut tot ceea ce talentul, onestitatea și, de ce nu, suferința lui fizică l-ar fi recomandat să fie. Despre acest lucru, Livius Ciocârlie, împreună cu Ion Manta, a publicat o care, în anul 2008, cu titlul **Încrâncenarea vieții. Roman Cotoșman**, apărută la editura timișoreană Triade.

Știu foarte bine povestea prieteniei lor. Și mai știu că, de pildă, admirația reciprocă dintre Diet Sayler și Livius Ciocârlie nu se bazează doar pe valorile culturale pe care le împărtășesc, ci, în mare măsură, și pe cele morale. (*O paranteză despre onestitate: De fiecare dată când vorbim despre Domnul Ciocârlie, Domnul Sayler nu uită să îmi spună că este unul dintre puținii intelectuali care știu să spună "nu știu", "nu mă pricep".*)

TIMIȘOARA, NÜRNBERG, PHILADELPHIA ȘI IARAȘI NURNBERG

Evident, că o asemenea carte nu avea cum să nu înceapă cu evocarea anilor de formare, adică dificilul deceniu 5, când Cotoșman și Sayler se formează în climatul cenușiu al artei proletcultiste. O epocă dominată, la Timișoara, de personalitatea carismatică a lui Julius Podlipny despre care, în treacăt, trebuie spus că, deși fusese un comunist convins și ar fi putut beneficia de binefacerile perioadei sale de ilegalist (îl găzduise, cu riscuri enorme, pe Alexandru Drăghici), a refuzat și onoruri, și complicități ticăloase. Atât cât se putea.

Simbolic sau nu, anul 1956, cel al Revoluției din Ungaria, este anul în care Sayler îi întâlnește pe Roman Cotoșman, pe Paul Neagu și pe Ciprian Radovan în atelierul capriciosului mentor unde fac ceea ce se chema "studii libere". Fiindcă lecțiile de desen nu erau urmate și de discuții, tinerii încep să se întâlnească în afara atelierului, în centru, pe Corso. Acolo unde s-a născut grupul Corsiștilor căruia, mai târziu, li s-au alăturat Ion Manta, Tomy Hirth și Ion Teslaru.

Îi unea nu doar opoziția față de arta oficială, ci și formația intelectuală mai apropiată de științele exacte. Ori ceea ce Simona Vilău numește atracția față de "artele programatice" (p. 89). "Grupul Corsiștilor devenise un soi de salon al independenților. La Uniunea artiștilor erau 'oficialii', care practicau un realism socialist de tip stalinist, cum se făcea atunci, în anii '50. Fabrici, coșuri de fum, soldați glorioși, muncitori fericiti cu mușchi puternici etc.", îi povestește Diet Sayler lui Livius Ciocârlie în dialogul ce deschide volumul (p. 10). Iar Coriolan Babeți avea să își amintească, peste ani, – în **Atelierul de arte Timișoara** – o exclamație a lui Ion Frunzetti, venit la Timișoara la mijlocul anilor 60 pentru a vernisa un salon anual al artei: "Veniti să vă arăt un artist nebun care refuză să facă un portret de muncitor pentru 10.000 de lei!".

Ați ghicit, era vorba despre Roman Cotoșman. Un artist căruia boala avea să îi marcheze nu doar viața, ci și viziunea despre artă. Grație unei înalte intervenții a Patriarhului, lui Roman Cotoșman i se permite să plece la Paris unde este operat de un celebru chirurg. La Paris, este impresionat de arta cinetică și de op-art, în special de doi artiști francezi de origine maghiară, Schöffer și Vasarely, dar și de argentinianul Julio Le Parc. Se întoarce

la Timișoara cu multe cărți de artă, dar mai ales cu proiecte ce rimau cu relativul dezgheț ce anima cultura românească în acea perioadă. "Era plin de energie și toți îi cereau sfatul. Devenise definitiv un *pictor doctus* cu experiența actualității internaționale, pariziene. Un personaj carismatic, un fel de *spiritus rector* în Timișoara anilor '60", spune Diet Sayler în același dialog cu Livius Ciocârlie (p. 19).

Despre acei ani, mai precis anul 1966, critica de artă scrie că au născut ceea ce s-a numit Gruparea 1.1.1. Iar stereotipurile citirii redau, mai întotdeauna, alături de numele lui Cotoșman, numele lui Constantin Flondor și cel al lui Ștefan Bertalan. Am scris "stereotipuri" fiindcă, practic, ei nu au expus niciodată sub acest nume, iar expoziția din luna mai a nului 1968, de la Kalinderu, înseamnă 5 artiști, nu 3: Bertalan, Cotoșman, Flondor, Molnar și Sayler. E momentul lor de glorie, de fapt al artei plastic timișorene ce se manifesta în capitala României fiindcă manifestarea era acompaniată de aprecierile elogioase ale celor mai importanți critici ai momentului: în primul rând, Eugen Schileru, care a vernisat expoziția, Petru Comarnescu, Nicoale Argintescu-Amza, Ion Frunzetti, Octavian Barbosa, Mihai Oroveanu, Dan Grigorescu, Mihai Drișcu sau Andrei Pleșu. Simona Vilău, în textul ei, subliniază caracterul de eveniment al manifestării și prin faptul că *5 artiști timișoreni* era prima expoziție abstract-constructivistă din România. (p. 91) Cu nuanța că lucrările lui Molnar aparțineau mai degrabă unui abstracționism oniric.

Articolul lui Mihai Oroveanu, reluat în prezentul album – **Amintiri despre expoziția de la Kalinderu (mai 1968)** – e prețios nu doar pentru exactitatea memoriei, ci și pentru că aduce în discuție un nume important al climatului cultural din Timișoara deceniilor șase și șapte – Profesorul de psihiatrie Eduard Pamfil. Nu doar personalitatea sa fecundă și "renascentistă" (Mihai Oroveanu dixit!) a Profesorului Pamfil, ci și Cercul său de Bionică. M-am întrebat de ce Profesorul Pamfil nu e invocat în dialogul dintre Livius Ciocârlie și Diet Sayler, dar răspunsul l-am formulat chiar eu atunci când am scris că demersul celor doi se vrea un omagiu adus lui Roman Cotoșman. Iar atunci când am vorbit cu Domnul Sayler despre acest album am ajuns și la numele lui Eduard Pamfil. Într-un context în care a evocat personalitatea lui Bertalan căruia, în acei ani grei, Profesorul Pamfil i-a oferit un spațiu de creație în incinta Spitalului de Psihiatrie. Un model urmat de emulii săi la Gătaia și Jebel, unde dr. Radu Ricman și dr. Florin Găldău aveau să procedeze exact la fel cu valorile

intelectuale ale epocii.

Dar articolul lui Mihai Oroveanu își găsește locul în economia albumului și fiindcă sintetizează traseul celor doi protagoniști: Roman Cotoșman alege să rămână în Germania după Bienala Constructivistă de la Nürnberg, iar Diet Sayler va părăsi țara în 1973. Ca un amănunt deloc secundar, Mihai Oroveanu semnalează că prestigiosul Muzeu de Artă Modernă de la New York, MoMa (Museum of Modern Art) îi achiziționase o lucrare lui Diet Sayler. Și că, în ciuda acestui gest spectaculos, artistul nu a fost lăsat să plece din țară la Edinburgh, acolo unde fusese invitat. Așa că Sayler – devenit între timp bucureștean – va depune cerere de plecare definitivă din țară pentru a se stabili în Germania. Unde, după primii ani dificili de adaptare, are primele expoziții și reia legătura cu Roman Cotoșman. De altfel, acesta a petrecut, la rândul-i, o vreme în Germania Federală, a încercat apoi o așezare pariziană pentru a pleca definitiv în SUA, la Philadelphia, cu o scurtă escală new-yorkeză.

În România, se aude că Roman Cotoșman lucrează la un proiect de percepție estetică infravizuală a operei de artă, spune Sayler. "Artistul îmi confirmă acum că îndrăznise să viseze utopic că simpla utilizare a undelor creierului va permite transformarea spectacolului în autor al operei de artă. Respins de MIT, proiectul lui a căzut în uitare. La Nürnberg, în 1969, fusese coleg de simeză cu Tony Smith. Acesta ocupă chiar în prezent sălile de la MoMa, într-o amplă retrospectivă, populată cu opere care au avut privilegiul de a fi coborât din stadiul de proiecte în ambițioase transpuneri, în prețioase materiale." (*Paranteză emoțională: un alt mod de a redesena nedreptatea Destinului.*)

Prezența lui Sayler începe să devină tot mai susținută în mari muzee europene cum ar fi "Albertina", "Birmingham", Stuttgart, New York sau galerii din SUA, Italia, Elveția, Austria, Ungaria și, după 1989, România. Între 1992 și 2005, a fost profesor la Academia de Arte din Nürnberg unde a predat pictură, sculptură (da!), instalații și intervenții în arhitectură și teoria limbajului vizual. Relativ recent, locul său solid în artele plastice contemporane din Germania și nu numai avea să fie definitiv stabilit de o minunată expoziție retrospectivă pe care municipalitatea orașului Bayreuth avea să i-o dedice la împlinirea vârstei de 70 de ani, în 2009. (*O paranteză autobiografică: am fost acolo și am văzut cum orașul wagnerian l-a sărbătorit nu doar prin detaliata laudatio a primarului urbei, ci, mai ales, prin artileria grea a criticii de artă venită să îl celebreze!*)

Continuare în pagina 22

CARTE DE IDENTITATE

GRĂȚIELA BENGHA

Debutul editorial al Gabrielei Glăvan pare întârziat de un scrupul perfecționist. Autoarea a semnat articole diverse în *Orizont* și *Dilemateca*, are un dinamism elegant și competent în perimetrul universitar, e un profesor de succes. Cu astfel de determinări contextuale, apariția unei prime cărți era o chestiune de timp. S-a produs în 2014 și s-a bucurat, anul acesta, de o lansare incitantă la Bookfest-ul timișorean.

Având la bază o teză de doctorat, *Viraj în ireal. Modernități particulare în literatura română interbelică** este o veritabilă carte de identitate. Faptul că a ales să cerceteze o zonă mai puțin studiată ține de preocupări sedimentate în timp și dublate de curaj. Scrie Gabriela Glăvan: "Cei patru autori interbelici aflați în prim-planul acestui volum, Urmuz, M. Blecher, H. Bonciu și Constantin Fântâneru (considerăm că Grigore Cugler are un statut aparte, receptarea și recunoașterea operei sale depășind cadrele interbelicului), nu fac parte dintre autorii «clasici» ai acestei perioade, ei neaflându-se printre «fondatorii» romanului românesc modern. Se încadrează mai degrabă într-o zonă [...] aflată la limita obscurității."

FACERI ȘI DES-FACERI

Trebuie spus de la bun început că autoarea nu se ia la trântă cu canonul literar interbelic, mânată de entuziasmul revizuirilor. În schimb, *Viraj în ireal* scoate la iveală acele relații care evidențiază continuitatea unei conștiințe moderne a crizei. Apărute în *Momentele* lui Caragiale sub forma unei crize a limbajului și a sensului, la care se adaugă ermetizări și subversiuni, conștiința modernă a crizei a fost experimentată și transcrisă (în registre diferite, firește) de Urmuz, de M. Blecher, de H. Bonciu, de Constantin Fântâneru și Grigore Cugler. Iar dincolo de afinități tematice, alăturarea lor în cadrul unui studiu critic e motivată "în primul rând de instalarea lor fermă în teritoriile irealului, delimitând un continent straniu, singular în literatura română a deceniilor dinainte de comunism".

Repere precum Jean Baudrillard, Maurice Blanchot, Roland Barthes, Pierre Bourdieu, Antoine Compagnon, Luc Ferry, Linda Hutcheon, Jaap Lintvelt (în zona teoriei culturale), Harold Bloom, Alastair Fowler, Paul Cornea, Monica Spiridon, Sorin Alexandrescu și Carmen Mușat (în câmpul canonului), Camus, Sartre și Emmanuel Lévinas (pe filieră filosofică), precum și o generoasă rețea de referințe critice (de la Perpessicius la Ion Pop și Mihai Zamfir) sunt folosite de autoare pentru a se orienta în facerea și des-facerea cărților. Cu îndemânare, cu pasiune, dar și cu sobrietate. Și nu înainte de a desfolia particularitățile modernității literare interbelice și de a pătrunde în problema spinoasă a canonului românesc.

Gabrielei Glăvan nu-i este teamă să intre în haina strămtă a istoricului literar (alungat de multe ori din studiile care dau întâietate cotelor încă necucerite), dar o face pentru a găsi găsi și testa vigoarea punctelor de convergență, pentru a stabili paralelisme sau a descoperi mutații. Bunăoară, când pune problema canonului literar românesc, autoarea îl așază constant în relație cu proza interbelică pentru ca, din interiorul viziunii centrate pe autori "reprezentativi", să reorganizeze datele problemei astfel încât autorii "marginali" de care se ocupă să-și prezinte simptomele unei modernități indubitabile. Iar când opera acestora este analizată pentru a i se decela semnificațiile

interne, *Viraj în ireal* nu se sfiește de relevante acrobații contextuale și de insolite redresări interpretative.

RELIEF, IREALITĂȚI, SOLIDARITĂȚI

Ceea ce definește formula Gabrielei Glăvan este mixtura dintre construcție meticuloasă și șarm expresiv – pe lângă plăcerea jocului hermeneutic și pasiunea de a explora zone care ascund un contur (teoretic sau estetic) inconfundabil. Periodic, cititorului i se indică direct ținta ("aceasta e ipoteza ce urmează a fi analizată", "ne propunem să identificăm", "vom urma", "vom căuta"), dar, deși formulările neutre ale pluralului academic ar putea să pară unora ușor pedante, ele aduc discuția cu un semiton mai jos, dau un răgaz de respiro și, totodată, pregătesc terenul pentru un alt plonjon. Mențin, fără greutate, ochii deschiși – gata, pe de-o parte, să urmărească forajul în straturile de viziuni, vedenii și forme ale prozei "marginalilor" și pregătiți, pe de altă parte, să participe la montarea și demontarea mecanismelor și instrumentarelor folosite, de-a lungul vremii, de critici.

Căci, dincolo de tectonica interpretativă, *Viraj în ireal* relevă un neobosit ambitus detectivistic, mereu în căutare de probe, scormonind cu onestitate și adăugând linii fine la fotografia în relief pe care o propune. Fie că se concentrează asupra operei lui Urmuz sau a lui Blecher, asupra textelor lui H. Bonciu sau ale lui Constantin Fântâneru, Gabriela Glăvan e atentă să contureze "enclavele subiective" în care anti-eroi paradigmatici suportă modificări ontologice ireversibile – perceptibile sub forma crizei, a destructurării lăuntrice, alienării, mecanicizării și proiectate într-un limbaj ininteligibil. Ori la limita lui. În cazul crizei limbajului la Urmuz, observă că "înlocuind premisele acestei logici (a discursului tradițional, *n.n.*) cu o paralogică (și ea intuită de unii dintre cititorii de orientare modernă ai lui Urmuz, «sceptici» în ceea ce privește disonanța evidentă dintre simplitatea formei narative și semnificațiile incongruente din interiorul ei) și căutarea sensului la un nivel de «adâncime» a textului cu o recuperare a lui din reprezentările diforme ale suprafețelor acestuia, irealitatea *Paginilor bizare* poate fi recuperată ca nou cod ontologic al unei viziuni moderne singulare în literatura română".

Cât despre *Algazy&Grummer* a aceluiași

autor, "o perspectivă interesantă poate fi oferită de investirea actului regurgitării cu atributele unei forme primitive de limbaj, o «vorbi-re» organică, exprimare ventrilocă a unui refuz ce se neagă pe sine, apropiat ca natură de direcția dublu negativizantă a avangardei – împotriva autorității tradiției și împotriva sa însăși. Digestia ar implica mai mult o dezarticulare a literaturii în componente elementare, în unități semantice primitive, decât o corupere irevocabilă. Se naște astfel o imagine paralelă a cuvintelor tăiate cu foarfeca și așezate într-o pălărie".

Viraj în ireal trădează, precumpănitor, echilibru. Dar și o bună dozare a nuanțelor care diferențiază și fixează amprente neobișnuite. Cartea beneficiază de o claviatură intelectuală care îi permite să jongleze cu un sistem de oglinzi paralele, să expună unghiuri inedite și să redefinească siluete uitate. Pe scurt, istoria literară este regândită, iar seducția literaturii – amplu redimensionată. În cazul lui Max Blecher, "mascate de banalul peisajului, spațiile crizei favorizează indirect numirea acelor locuri definitorii în topografia memoriei protagonistului. Marcate afectiv, însă încărcate de o energie destabilizatoare, aceste locuri reprezintă un prim nivel al «înițierii», dacă e să numim evoluția complexă a stadiilor crizei existențiale. Lumile ficționale ale modernității literare conțin formule variate ale respingerii *forme*i, înțeleasă ca opresiune și prizonierat, de unde o vastă expansiune a teme*i* imaturității și nedesăvârșirii consistenței eului. Binomul variabil *copilărie/adolescență – criză* este un reper în discursul modern al travaliului identitar, instaurând o tradiție susținută de texte fundamentale precum *Rătăcirile elevului Törless* (Robert Musil), *Ferdydurke* (Witold Gombrowicz) sau *De veghe în lanul de secară* (J. D. Salinger)".

Analizele propriu-zise sunt pline de observații stimulative. Amintesc doar câteva: paginile despre *Vizuina luminată* a lui Blecher (inclusiv ca sursă a nucleelor semantice din *Întâmplări din irealitatea imediată*), analiza romanului *Interior* a lui Constantin Fântâneru (în care irealitatea se definește prin filtrul reveriei și al neputinței individului de a decupa o imagine compactă a realității). Sau considerațiile despre prozele "gastronomice" ale lui Grigore Cugler, cu deschidere spre meta-textele care le înconjoară.

Dar *Viraj în ireal* nu se oprește în perimetrul interbelic. Bine controlată, chiar

dacă se află pe un teren pe care se pot produce lesne derapaje, mișcarea nu-și pierde aderența. Ultimul capitol (*În orizontul postmodernismului – elemente ale imaginarului modernității interbelice în literatura contemporană*) aduce în prim-plan texte ale lui Radu Petrescu, Ioan Lăcustă și Șerban Foarță, care reintegrează modelele proteice propuse de imaginarul caragialian și urmuzian. Căci, "fuziunea dintre lumile textuale, cel poetic (al lui Șerban Foarță, *n.n.*), recipient al fondului transpus în prezent și textul-referent, narativ-dialogal, prelucrat, însă păstrându-și semantica, este, în fond, pactul de solidarizare al unui imaginar provocat perpetuu de fluiditatea granițelor dintre epoci literare distincte".

Cum se poate delimita paradigma modernității? E limpede că nu doar în segmentul canonic, ci în cursivitatea unei desfășurări complexe, cu manifestări particularizante. Cu strălucire și paloare naturală – nu cu solaritate aseptică. Iar meritul *Virajului în ireal* e că i-a reflectat pulsația cu o claritate exemplară, dezghiocând-o până la miezul ei ascuns.

* Gabriela Glăvan, *Viraj în ireal. Modernități particulare în literatura română interbelică*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2014.

PE NERĂSUFLATE

Versurile lui Nicolaie Nica vin din altă epocă a poetizării. Și vor să dobândească ținuta de afectuoasă demnitate a dicțiunii, gata oricând de confesiune elegiacă, de imnuri extatice și de meditații amare.

Tăcerea albă, poemul care deschide volumul omonim*, e înșelător. Pare să fixeze, *în nuce*, reperul unui strigăt expresionist, când autorul exersează, de fapt, în zona unui înduioșător romantism. Chiar dacă unele decoruri, obiecte și situații sunt asociabile prezentului biografic, Nicolaie Nica are nostalgii arhetipale (ca în *Flacăra de lemn*), sondează elementaritatea lexicului biblic și mitologic (Dumnezeu, Cuvântul, Grădina Maicii Domnului, Moș Crăciun) ori se sprijină pe referințe livrești ("tristul Don Quijote/ și lupta lui nebună cu morile de vânt"). Ambianța modernă nu-l interesează pe autor, concentrat să-și aproximeze spațiul între repere simbolice sau categoriale (hău, culme, munte, frunză, sat).

Ideea modelatoare a cărții este trăirea intensă (în toată gama reflectării ei subiective), iar frazarea balansează între ritmica formală, eufonică și discursivitate albă. Versurile lui Nicolaie Nica scot la suprafață, succesiv, datele unei iubiri condamnate ori ale singurătății rătăcitorului "pe cărări alpine", frisonul emfatic provocat de trecerea

timpului, dar și proiecții nostalgice din "satul de alături". Desigur, vocea poetică e cea a unui om "subt vremi" (vorba cronicarului) – care își asumă vertical destinul și dă, cu orgoliu, lecții de rectitudine morală.

Vizibilă în angoasa provocată de disoluția proliferantă a lumii sau de sterilitatea materiei organice, obsesia modernității ca factor destructurant este pusă în cumpănă cu încercările de reflexivitate și abstractizare – pe un fundal discursiv care abundă în construcții contrastante și în resurse lingvistice greu de exploatat poetic ("cineva/ maltratează un pian", "coagulare sentimentală"). O *Confuzie* trimite la discrepanța dintre iubirea pură și amorul cotidian, un *Dezechilibru* evocă precaritatea condiției umane, iar *Poezia* etalează încrederea în frumusețea inaugurală a lirismului, capabil să se opună premonițiilor sumbre aduse de "umbra unei aripi de corb".

Romanțioasă, cu o retorică tumultuos-convențională, *Tăcerea albă* se întinde între jubilația actului scriptural și prolixitatea năvalnică a scriiturii.

* Nicolaie Nica, *Tăcerea albă*, Cluj-Napoca, Editura Avalon, 2014.

FORTA EGOGRAFIEI

ALEXANDRU ORAVITAN

NUANȚELE FRUMUȘETII

Textele lui Ion Vianu sunt mostre de seducție textuală. În fundalul tematicii dinamice și al puternicului aport intelectual se ascunde o viziune asupra culturii care acționează aidoma unei pastile efervescente. Redescoperirea perenității Culturii este marca ultimă a lui Ion Vianu; în operele sale, vechiul se reîntrupează în nou prin acribia analizei și prin expunerea plină de miez a resorturilor artefactelor culturale abordate.

*Frumusețea va mântui lumea și alte eseuri*¹ este o adiție-etalon la colecția "Ego-grafii" a Poliromului. Lecturile fenomenelor și produselor culturale ale timpului nostru sau dintotdeauna realizate de Ion Vianu prilejuiesc, în fapt, o analiză a Sinelui. Sinele este într-o permanentă rătăcire în acest volum; el devine o instanță fracturată și fragmentată în cheie postmodernă. Paradoxurile din evoluția culturii sunt îmbrățișate și reconfigurate pentru a revela potențialul imens existent în cunoașterea umană acumulată peste veacuri. Ion Vianu cauterizează rănilor culturii postmoderne, scrutează faliile sale și caută să determine întoarcerea spre "frumusețea" dostoevskiană capabilă de a "mântui lumea" – literatura și artefactul cultural în stare pură.

Diversitatea tematică este atuul acestui volum. Fie că analizează figura tatălui în Biblie, memoria colectivă, vitalismul memorialisticii, literatura lui Dostoevski, boala, binomul Mateiu Caragiale – *Craii de Curtea-Veche*, *Antigona* sau figura prietenului Matei Călinescu, eseurile lui Ion Vianu sunt străbătute de un filon comun: căutarea ori cântarea unei "frumuseți" la granița inefabilului, care poate realiza contactul lectorului cu nuanțele multispectrale ale Culturii. Aducerea laolaltă a formei și conținutului este celebrată prin stilul de mare puritate al analizei. La tot pasul apar considerații alese, remarcabile prin decantarea procesului gândirii spre propulsarea viziunii novatoare. Multe din observațiile lui Ion Vianu pot lesne căpăta caracter axiomatic, de leamă atent cugetată, întoarsă pe toate fețele.

O ilustrare a metodei poate fi regăsită în atenția acordată îmbătrânirii, unde este disecată inevitabilitatea acesteia: "Una dintre dogmele tinereții mele studioase, repetată de generații de profesori, a fost că începi să îmbătrânești de când ești. Te naști, ni se explică, cu un număr de celule nervoase. Ele încep să se distrugă chiar din momentul venirii tale pe lume. Viața este o lungă decădere". Are loc trecerea de la planul absolutului la căutarea paradoxală a inevitabilului. Paradoxul devine cuvânt de ordine, însoțit de o fascinație duală, esențial contradictorie, care ar trebui să fie un impuls spre redescoperirea frumuseții: "Viața subiectivă este făcută din contradicții. Contradicția intimă, terțul inclus, e banalitatea cea mare a psihologiei pe care logica formală o respinge. Putem iubi și urî aceeași ființă. Tot așa, de bătrânețe ne e groază și o dorim, alternativ și câteodată simultan".

Din aceste considerații se poate conchide că metoda lui Ion Vianu ține de o deconstrucție care reușește să recentreze subiectul supus analizei și să scoată la iveală aspecte cândva circumscrise marginalului sau exilate în afara cărărilor bătătorite de alți autori. Exemple

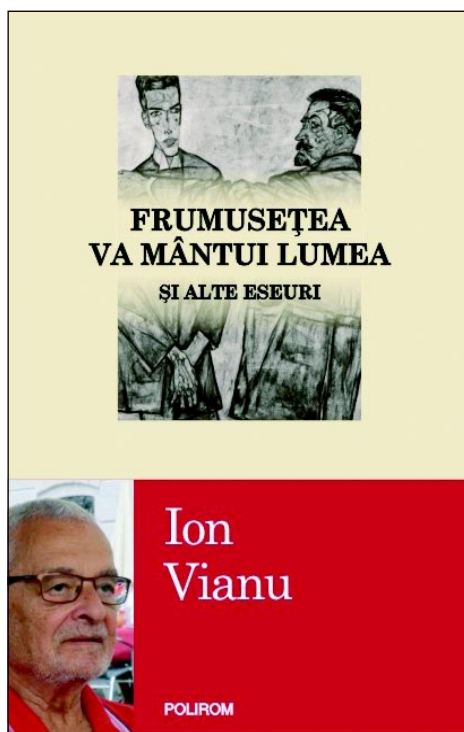
concludente în acest sens abundă aici, fie că se vorbește despre istorie (epoca "de suferință" a comunismului "a fost și una de viață autentică, fiindcă viața nu s-a oprit"), literatură ("Nici un alt gen literar nu are atâtea șanse să "mântuiască lumea" precum cel memorialistic"), impostura în artă ("Nu există, după părerea mea, posibilitatea de a livra o operă de artă reușită care să fie în același timp o impostură. Arta ... conține în ea tot atât adevăr câtă frumusețe"), ateism ("Trebuie spus că ateismul militant de tip pozitivist este un fel de religie, are caracterul afirmativ, peremptoriu al dogmelor religioase") sau liber arbitru ("Libertatea de alegere este iluzia necesară, garanția unei prezențe în lume"). Aceste explozii intelectuale înscrise în textul lui Vianu devin contagioase; ele îndeamnă la reflecție și reușesc să aducă cititorul mai aproape de înțelegerea punctelor nevralgice ale societății în care trăiește.

O mențiune deosebită merită analiza dictonului care dă titlul volumului și opereii dostoevskiene în ansamblul ei. A redefini lectura lui Dostoevski nu e puțin lucru, iar conexiunile argumentative sunt realizate sub forma unui interstițiu care leagă opera în sine de sistemul filosofic-religios care a produs-o; rezultă un melanj de nuanțe culturale și analitice care vor reconfigura întreaga imagine pe care cititorul obișnuit o are despre Dostoevski: "Frumusețea este însușirea de temelie a lui Mișkin, prezența minunată care dă un sens existenței naturale, care îi conferă demnitate și are în vedere mântuirea. Ea nu poate fi înțeleasă în afara creștinismului și, în mod particular, a ortodoxiei. (...) Că doctrina dostoevskiană își are izvorul în teologia platoniciană și creștină a frumuseții este neîndoielnic". Ecourile adânci lăsate de această "doctrină" sunt abordate prin prisma comparatismului; Vianu nu ezită în a-l cita pe Soljenițin, pe care îl plasează astfel pe orbita receptării definitive a lui Dostoevski: "formula lui Dostoevski 'Frumusețea va mântui lumea' ar fi nu o frază în vânt, ci chiar o profeție... și, în acest caz, arta, literatura pot cu adevărat contribui la mântuirea lumii".

Concluzia pe care o formulează Ion Vianu la sfârșitul acestui eseu fascinant se pretează extensiunii la nivelul întregului volum, devenit o relicvă a căutării frumuseții pretutindeni: "...Oricare ar fi semnificația pe care o acordăm Frumuseții – creștină, iudaică, păgână, gnostică sau numai etică –, căutarea ei, străduința de-a o realiza sau contempla ne trimit la voința omului de-a merge mai sus, mai departe, de-a depăși pasivitatea umană".

ÎNTÂMPLĂRI DIN HIPERREALITATEA IMEDIATĂ

A transcrie viața de fiecare zi în mediul online este o practică-fetis a lumii postmoderne, survenită simultan cu dezvoltarea noilor medii de comunicare, a rețelelor de socializare sau, mai cu seamă, a blogurilor. Acestea din urmă sunt spații destinate conflictului dintre exprimarea prin scrisul cu pixeli și perenitatea celor consemnate. Jurnalul virtual este, în primul rând, o formă de exhibiționism în masă. Rezistența în timp a însemnărilor ocupă o poziție de rang secund, dacă nu mult mai

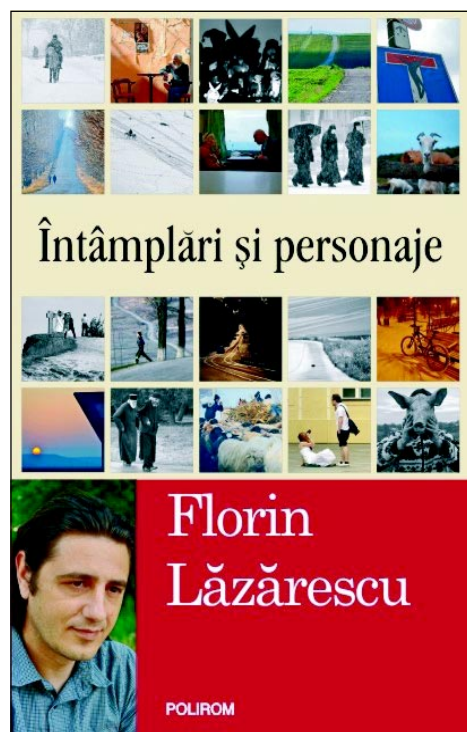

inferior. Ceea ce contează este efervescența celor consemnate, dublată de concizie; preferința este pentru însemnarea de tip comprimat textual, care să poată fi digerat în timpul cel mai scurt, cu efectul cel mai puternic posibil. Despre această reconfigurare și adaptare a scrisului există pagini remarcabile în recentul op al lui Teodor Baconschi, *Facebook. Fabrica de narcisism*, unde se insistă și asupra caracterului *light* al postărilor din mediul virtual.

Textele din *Întâmplări și personaje*², o "ego-grafie" semnată de Florin Lăzărescu, sunt excepțiile care întăresc "regula" caracterului superficial al virtualului. Când un autor reușește să scrie în mediul online texte perene, cu personaje și situații memorabile, care mai și reușesc să transmită sentimentul de atingere a nervului sensibil al vieții, atunci a trecut cu măsură proba de foc a talentului său. Veteran al publicării în mediul virtual, Florin Lăzărescu reușește să servească texte contrariante, cu totul delectabile, despre toanele vieții de fiecare zi. În cazul său, viața nu e vis, asemenea lui Calderón de la Barca, ci este hiperrealitate, atât în sensul simulacriului lui Baudrillard, cât și prin concentrația înaltă de trăiri la care cititorul are acces prin lectura textelor din *Întâmplări și personaje*, cândva postări pe diverse site-uri, astăzi piese textuale așezate atent în volum. Ele dublează realitatea, dar o și măsoară și celebrează în tot pitorescul ei.

Nu numai sub acest aspect se realizează conexiunea volumului lui Florin Lăzărescu cu postmodernitatea. Însemnările gravitează în jurul unei secvențe-cheie ori al unui personaj (re)adus la viață în plan textual, care alternează în succesiune rapidă cu altele; rezultatul este un fragmentarism atipic. Pastilele textuale reușesc să se coaguleze unele în celelalte, iar volumul rezultă devine reprezentarea firului narativ al unei vieți (sau al Vieții înseși), cu sușurile și coborâșurile aferente.

"(...) pe mine omul mă încântă. Omul în singurătatea lui, omul în intimitatea lui, cu gândurile lui mărunte, aparent nesemnificative, nu fața lui socială, nu funcția pe care o ocupă". Numai pornind de la un astfel de crez poate rezulta o lectură tonifiantă a

unor pagini despre navetă, bătutul covoarelor, deszăpezirea unui parbriz, mersul cu mașina la ITP ori călătoriile lungi cu trenul, care trădează un spirit de observație atent lucrat, un aparat Roentgen calibrat să detecteze neobișnuitul ordinarului. În aproape fiecare text inclus în volumul lui Florin Lăzărescu apar personaje diverse, dereluate de la media societății în ceea ce privește "normalitatea".

Iașiul lui Florin Lăzărescu este un oraș ex-centric prin definiție, locuit de personaje care fie sunt atât de bine integrate în peisaj încât dezumanizarea este totală (birocrata doamnă Angelica de la starea civilă sau paleta umană întâlnită la service-ul auto), fie caracterul lor excepțional îi reprezintă ca pe niște alienați "firești" – personaje care se perindă în toiul nopții pe la ușa apartamentului sau care așteaptă în același timp la semafor. Apar și panorame sociale ce trădează ba cu umor, ba cu seriozitate, câteva constante ale dimensiunii umane din arealul spațial al *Întâmplărilor*: religiozitatea populației îmbătrânite, o pioșenie cronicizată și frica de ruși. Însă cea mai evidentă nuanță adusă în prim-plan de Florin Lăzărescu este spiritul de sacrificiu pentru valori perene precum familia. Nu întâmplător acest lucru este realizat în textele care îl au ca protagonist pe tatăl autorului, de departe "personajul" cel mai bine conturat și emoționant din întregul volum.

A scoate citate reprezentative este un demers aproape imposibil în cazul volumului lui Florin Lăzărescu. Fiecare piesă are farmecul ei, fie că se întinde pe pagini întregi sau numai pe câteva rânduri. Cartea poate fi citită în mai multe moduri, însă efectul optim este înregistrat în urma unei lecturi susținute, succesive a textelor incluse, întrucât contextualizarea este astfel desăvârșită. Hiperrealitatea lui Florin Lăzărescu devine așadar o lume în care cititorul a devenit un complice al autorului, un martor-cheie al întâmplărilor derulante pe un fundal atipic, însă atât de cunoscut nouă tuturor...

¹ Polirom, Iași, 2015, 488 p.

² Polirom, Iași, 2015, 304 p.

TIMPUL INEXACT DINTRE STELE

MARIAN ODANGIU

Bine primite de critică, volumele publicate până acum de Costel Stancu – douăsprezece la număr, în cele două decenii care au trecut de la debutul său (*Terapia căderii în gol*, 1995) – circumstanțiază, printr-o retorică a interogației, atitudinile unui eu liric aflat mereu în confruntare cu sine, cu lumea din jur și cu un spațiu al transcendenței, al divinității ce tensionează, prin excesiva lui vecinătate, reflecțiile poetice. În această triadă, *vocația autoscopiei* (Iulian Boldea) este, fără îndoială, nota predominantă a acestei retorici, edificată, pe de-o parte, pe voluptatea trăirii textului și, în egală măsură, a realității și, pe de altă parte, pe trimeritele și aluziile livrești – acestea – niciodată ostentative. *Risipitorul de hîrtie** amplifică vizibil discursivitatea poemelor lui Costel Stancu: rostirea se face pe spații ample, cvasinarative, populate de imagini și sintagme scâteietoare, într-o manieră, adesea, soresciană – cu, mai precis, "poantă" de final ce răstoarnă zicerea, îi deturnează sensul, îl trimite, concludiv, spre *altceva*: "Nu se întâmplă nimic, nu se întâmplă nimic!/ Sunt lăsat să spun orice, nebăgat în seamă/ ca un lunetist care se uită în cruciș./ La asfințit, mă întorc, neîmplinit, în același vis./ Mîine va fi la fel. Aș vrea să mor./ dar mama îmi strecoară în buzunar/ un ceas care ticăie înapoi!" (*De ce?*).

Poemele lui Costel Stancu capătă, astfel, alura unor mici scenarii, nu lipsite de (auto)ironie, traversate de un umor discret: "Poetul scrie, aruncă zaruri/ pe hîrtie; ele se rostogolesc/ se rostogolesc, pînă aripi/ le cresc. Poetul respiră/ aerul dimprejur/ îl miră; începe să/ șuiere, parcă ar trece/ prin fluiere/ Poetul iubește./ inima lui e un/ pește, rămas pe Ararat/ după ce apele/ au secat. Poetul/ nu moare, se duce să se/ -nfioare. Și de atîta/ durere, uită de/ -napoiere" (*Poetul*). Pentru autor, poezia înseamnă, înainte de orice, consemnare, scriere, "*risipire de/ pe hîrtie*", "*timpul inexact dintre stele*", dar și mărturisită așteptare și tensiune – o perpetuă *aruncare de zaruri* în tentativa de a găsi răspunsuri la tainele esențiale: nașterea, viața, moartea, cuvântul, Dumnezeu: "Sînt sănătos, mamă. Doar că, adesea./ îl cert pe Dumnezeu. El tace și/ pentru fiecare cuvînt greșit/ eliberează cîte o vietate din capcanele/ întinse de mine, pe întuneric./ atunci cînd îmi închipui/ că nu mă vede nimeni./ Vînătoare mea e mai mult o joacă" (*Scrisoare mamei*).

Poezia, scrisul sunt, totodată, o cale de izbăvire, o șansă a ființei de a rămâne vie, de a supraviețui printr-o renaștere perpetuă ce vine din chiar substanța poeziei: "Uneori, cînd scriu, mă simt departe de Tine!/ Port pe umeri un jug din hîrtie./ îi simt tot mai greu apăsarea./ parcă aș trage după mine pămîntul/ cu vii și morți, cu tăceri și cuvinte/ Alteori, arunc grăunțe/ dincolo de pragul Tău și nici o/ pasăre nu-l trece nici o ploaie nu/ cade, doar îngerul își desprinde/ aripa stângă și mătură cu ea curtea./ Uneori, scrisul îmi pare inutil ca un pod/ peste o apă veșnic înghețată./ ca un acvariu cu pereții opaci" (*Uneori, cînd scriu*).

Tenta suprarealistă din volumele anterioare este înlocuită, în *Risipitorul de hîrtie*, de o viziune mai senină, mai relaxată, ludică adesea, semn că poezia lui Costel Stancu se află pe calea cea bună a înlocuirii crispărilor demonstrative cu o rostire poetică firească, naturală.

* * *

Teritoriile fantasmagorice, utopice și ucronice au alcătuit, până nu de mult, suportul/ fundalul poeziei lui Marcel Sămânță. Fie că vorbim despre regatul fără nume, fără geografie, fără timp, din *fum peste un ev de fum* (2013), fie că aceste teritorii rezultau dintr-un/ printr-un schimb de "epistole", evident fictive, între eu-l "narativ" și existențe imaginare, precum Dominic și Doamna Nick, ca în *domino sentimental* (2014), teritoriile păstrau neștirbită o atmosferă de mister, de straniețate, sporită la maximum de imposibilitatea de a le putea localiza în vreun fel. Vocea lirică dobândea pe această cale o nesperată libertate de a comunica fără rezerve, de a expune, chiar cu o anume lipsă de pudoare, cu o neașteptată și blândă ironie, ușor acidă, niciodată distructivă, toată complexitatea

spaimelor și tensiunilor ființei poetului, prizonieră într-o lume potrivnică, ostilă, o lume aflată în/ pe pagul dezintegrării, al catastrofei.

La prima vedere, *Cubul cu șapte fețe*** propune o schimbare majoră: poemele transfigurează reacțiile, trăirile, neliniștile și angoasele eului liric într-un perimetru urban clar definit – Timișoara. Sunt, așadar, texte ce izvorăsc din impactul sensibilității cu un univers ușor identificabil, familiar, cunoscut și, deopotrivă, liniștitor. De unde și impresia că senzațiile și presimțirile apocaliptice apar, acum, mult temperate, că, în fond, prin versuri nu mai curge, năvalnic, disperarea/ exasperarea în miezul unei *Istorii* pe cale de a se dezintegra, ci un soi de pace interioară ce regăsește, treptat, ritmul, mult mai pașnic, al integrării în/cu universul din jur. Un tărâm al identificării: un spațiu de securitate, domestic, în care poetul se poate întoarce, fără obnubilante îngrijorări, la unelele poeziei: "Încerc să mă întorc la poezie./ ca la vechea mea bicicletă înțepenită, din care și aerul a plecat./ Mersul acesta îl cunosc./ e precum respirația. [...] Mi-am dus bicicleta pe umăr./ în Piața Operei la ceas./ șurubelnița și cheile, ca s-o repar./ Am așezat-o, firesc, cu roțile în sus./ pe caldarâmul care arde/ și cum o repar, reglându-mi respirația/ la pașii și la bătaile aripilor din jur./ privesc printre spițele care pornesc/ cât de repede se învârt clădirile din jur./ și tălpile ce se lipesc pe burta norilor./ și ochii care mă privesc de sus./ lăcrimând din cauza soarelui/ ce se izbește de crucea Catedralei [...] Chibiții s-au adunat cerc în jurul meu./ vorbind gălăgios de-ale lor/ în timp ce îmi încerc bicicleta/ cu care fac câteva ture./ apoi zbor, preț de clipe/ pe deasupra tuturor./ fără ca să mă bage cineva

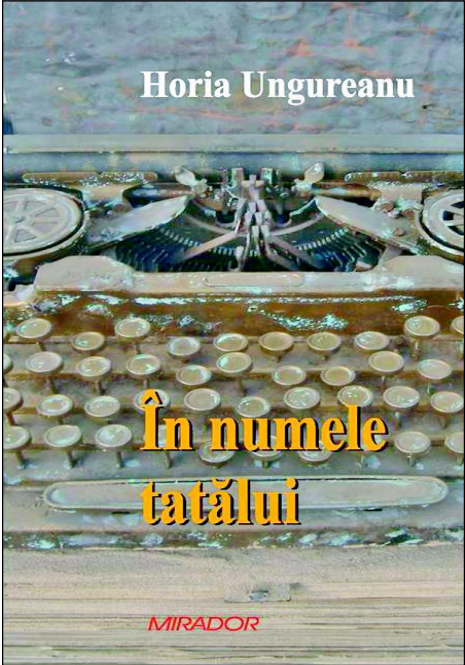

în seamă" (*Regăsire*).

În *Cubul cu șapte fețe*, Marcel Sămânță construiește pas cu pas o veritabilă *mitologie personală a burgului*, alcătuită dintr-un joc caleidoscopic de secvențe, senzații, trăiri, reacții profund subiective la ipostazele arhicunoscute și asumate ale *Orașului*: clădirile emblematice (*Catedrala, Opera*), străzile, stațiile de tramvai, parcurile, statuile, locurile de socializare (*Ceasul, Fântâna cu porumbei*) care au supraviețuit timpului și susțin istoria umană/ umanizată a urbei. Altfel spus: o *mitologie afectivă*, melancolică și tristă, uneori; alteori, gesticulația lirică maschează un tragism temperat, disimulând sub aparenta detașare a poetului același presentiment al finalului, al deșertăciunii, perceptibil și în volumele precedente: "Un păianjen se hotărăște/ să viziteze orașul [...] Amândoi citesc o carte./ privesc pozele vechi ale orașului/ și muți află câte ceva/ despre intrigile, despre bârfele/ din alte vremi, constatând cu mirare/ cât de vechi, de demodate, de actuale/ sunt cele câteva poze" (*În parc*).

O mitologie, în sfârșit, care asimilează metafora *zidului, hotar între două lumi (zidul dărâmat, zidul atoașteștiutor, un om proiectat de lumina aripilor/ pe zid pare o pasăre de noapte"*, *zidul țeapăn, rece, zidul nerușinat, zidul afurisit, zidul dinamitat, zidul între oameni* etc.) ca semn al *separării, al despărțirii*, dar și al *delimitării, al supraviețuirii*.

Străbătută de o infinită tandrețe, poezia de acum a lui Marcel Sămânță își păstrează, dincolo de schimbul de atmosferă, aceeași energie, proșpețime și expresivitate, adăugând meditației despre nimicnicia și caducitatea măruntelor noastre ființe, o undă de optimism temperat.

* * *

Horia Ungureanu a publicat până acum*** șapte volume de proză (*Ochiul zilei de ieri*, 1976; *Vara bunei speranțe*, 1979; *Răzbunare ratată. Noaptea papagalilor*, 1982; *Firul de iarbă*, 1984; *Fântâna, Matei și Maria*, 1999; *Podul de piatră*, 2009 și *Umbre*, 2011). Originar din Șiria lui Ioan Slavici, autorul i-a călcat temeinic pe urme ilustrului său înaintaș, aproape fără excepție, cărțile sale, fie că e vorba de romane ori de povestiri, având puternice accente autobiografice și alegându-și conținutul, subiectele, temele, personajele, atmosfera din lumea satelor ardelenesti adiacente comunei natale. *Sântana, Târnova, Dud, Galșa* și, cu precădere, *Ridiș* sunt reperele geografice ale autorului, toposuri esențiale pentru definirea universului său literar. După cum și destinul comunităților și al indivizilor trăitori aici, credințele, superstițiile, psihologiile și mentalitățile lor, *trecutul* care le-a marcat existența fac parte din structura lui de rezistență. *În numele Tatălui* este doar formal altceva.

Copleșit de rezonanțele sufletești ale acestui *trecut*, de felul în care el s-a răsfrânt, cu efecte devastatoare, asupra propriei vieți, Horia Ungureanu a găsit o cale de a se elibera, de a se purifica spiritual prin confesiunea directă: cuvintele, propozițiile, frazele sunt paginate sub forma unor versuri/ poeme care esențializează prozasticul, îl expropriază și îl transferă într-o zonă a meditației lirice cu puternice accente etice și morale. "Vine o vreme când/ oriunde te-ai ascunde./ ori încotro și oricât de repede/ ai fugi/ trecutul tot te ajunge/ din urmă" este formula inaugurală prin care autorul deschide o cutie a Pandorei ascunsă adânc în pliurile memoriei sale afective, aceasta, guvernată de imaginea tatălui, victimă a urgiei comuniste din anii '50. Cu o meșteșugită artă a decupajului, dublată de inflexiuni nu o dată patetice, dar cu o sinceritate aproape nudă, Horia Ungureanu reușește să transmită astfel, prin intermediul unui șir de *narațiuni-poeme*, o tensiune și o emoție foarte puternice, tulburătoare.

În numele Tatălui este un micro-roman poematic în care autorul își poveștește copilăria, adolescența și prima tinerețe reconstituite de pe meterezele vârstei crepusculare. De la altitudinea acesteia, *trecutul, Istoria* sunt, pot ori trebuie să devină, deopotrivă, embleme ale memoriei și tărâmurii ale reflecției exorcizante: "să ți le amintești/ pe toate/ și să nu le mai recunoști./ ca și când/ ar fi fost trăite/ de altcineva./ într-o altă viață"...

* Costel Stancu, *Risipitorul de hîrtie*, Editura TIM, 2015

** Marcel Sămânță, *Cubul cu șapte fețe*, Editura Mirton, 2015

*** Horia Ungureanu, *În numele Tatălui*, Editura Mirador, 2013

NEVOIA DE DEZMETICIRE

ALEXANDRU RUJA

Volumele lui Solomon Marcus au un fir director, care coagulează paleta diversă de idei, dându-le prin acesta o unitate structurală. Volumul pe care l-am comentat anterior, într-o cronică, exprima nevoia de oameni, de comuniune umană, care dă sens vieții. Acest volum, aflat tot sub semnul *rănilor deschise*, cuprinde scrieri de după 1990 și stă sub *semnul dezmeticii*, al nevoii și dorinței de clarificare, în primul rând pentru sine, a tuturor transformărilor, metamorfozelor care s-au produs. "Atâtea semne de întrebare mi-au apărut în 1990, atât de stimulativă a fost pentru mine posibilitatea de a mă exprima în deplină libertate în legătură cu noile provocări care ne asaltau, încât m-am lansat în discutarea lor cu un elan de care nu eram capabil anterior. Simțeam o nevoie imperioasă de a mă dezmetici, de a-mi lămuri mie însumi ce s-a întâmplat cu mine, cu societatea românească, dar și cu lumea în care trăim, în toți acești ani de lipsă de libertate (pentru mine, această perioadă începea încă din anul 1938) și eram de-a dreptul scandalizat să constat că la prea puțini dintre colegii mei se manifesta o nevoie asemănătoare. Nevoia de a-ți problematiza existența trebuie probabil și ea educată".

Acest volum (dar și altele din *Răni deschise*) poate fi mai exact și mai adânc înțeles, dacă se citește odată cu alte două cărți (mai mici ca dimensiune tipografică, dar la fel de interesante): *Limba română – între infern și paradis* (Spandugino, 2014) și *Singurătatea matematicianului* (Spandugino, 2014). *Răni deschise* (4) este un volum eclectic, cuprinde texte publicate în reviste, dar și dialoguri/ interviuri în care se ating probleme diverse – modul în care ar trebui înțeleasă știința, "umanizarea" acesteia, dimensiunea ei culturală și spirituală, probleme vizând comunicarea, informatica, semiotica, teoria metaforei etc. Și, peste toate, importanța educației, regăsirea statutului pe care aceasta trebuie să-l aibă în societate, necesitatea perfecționării, modul în care educația poate răspunde multiplelor provocări contemporane. "O nevoie aprigă de a da educației, la toate nivelurile ei, o motivație care să depășească simpla preluare de cunoștințe, de procedee și care să nu confunde școala și universitatea cu o întreprindere de furnizare de servicii, pentru ocuparea unor locuri de muncă prestabilite, străbate toate aceste scrieri de după 1989. Eșuând în această direcție, educația a livrat mereu și mereu cohorte de tineri incapabili să dea un sens vieții lor cotidiene, prin aspirații culturale și spirituale, de afirmare a propriei personalități".

Indiferent că ești sau nu de acord cu diagnosticul tăios, uneori lipsit de nuanțe, al autorului, nu poți să nu observi că se pune fără menajamente degetul pe rană, că există aceste răni deschise, care sângerează cam de mult timp, iar remediul vindecării, dacă nu întotdeauna lipsește, este mai întotdeauna prost administrat, deci inefficient. Și adăugăm noi că slalomul printre legi ale educației inefficiente (unele chiar distructive pentru anumite segmente ale educației) și fără bătaie lungă în timp (se pare că fiecare ministru vrea să fie autorul unei legi), birocratizarea excesivă a muncii profesorului, neglijarea propunerilor venite din partea cadrelor didactice care lucrează efectiv cu elevii și studenții, faptul că profesori cu prestigiu și experiență nu sunt implicați în decizia de a concepe și realiza programele diverselor specialități, lipsa de motivație a profesorilor de a participa la elaborarea manualelor școlare, inerție totală în stimularea cercetării în învățământul preuniversitar (s-a eliminat indemnizația pentru profesorii care au doctoratul, iar publicarea tezei de doctorat – deci cartea de

acest tip este punctată egal cu diverse încropiri prinse între două coperti), toate acestea și încă altele au șubrezit sistemul educațional.

În principal, articolele și interviurile lui Solomon Marcus sunt despre cultură, știință, învățământ/ educație, componente fundamentale ale unei societăți, dacă se dorește să fie viabilă și concurențială. Având o experiență mare în sistemul de educație Solomon Marcus observă, fără mare greutate, deficiențele sistemului. "Un gust amar mi-au lăsat și multe dintre programele și manualele școlare, care-mi dădeau impresia de a fi fost alcătuite de persoane care parcă nu fuseseră și ele odată pe băncile școlii. M-a șocat în primul rând «obezitatea» lor, modul liniar de prezentare, fără accente asupra anumitor idei, aspecte, rezultate, ca și cum toate lucrurile erau la fel de importante (sau de neimportante). Absența aproape totală a motivațiilor, abundența datelor, eludarea contextului istoric și cultural, a naturii problematice, controversate, a multora dintre chestiunile discutate sunt racle care persistă și azi în cele mai multe manuale. Cel care le folosește se contaminează, fără să-și dea seama, de aerul lor plictisitor, arid și riscă să simtă procesul de învățare ca o corvoadă" (*Invizibila agresiune*).

Aproape întotdeauna în intervențiile sale Solomon Marcus problematizează, nu neapărat din perspectiva matematicianului, ci dintr-o postură mai obișnuită, aceea a omului care raționează normal. Interesantă este discuția asupra greșelii, a felului în care aceasta poate fi înțeleasă și gestionată. Nu întotdeauna greșeala trebuie văzută prin conotație negativă. "Ajungem astfel la o altă agresiune majoră asupra intelectului adolescenților și tinerilor: absolutizarea caracterului negativ al greșelii". Are dreptate Solomon Marcus că "există greșeli și greșeli", numai că diferențierea lor nu mai este posibilă într-un proces de standardizare exagerată a evaluării în educație. Se poate greși într-un proces de creativitate, prin care se urmărește o altă rezolvare decât aceea din manual sau rezolvare dată la clasă. Numai că, dacă nu se urmează drumul dat prin "baremul de corectare" (alt chin al profesorilor, obligați să aprecieze și să departajeze cu sutimi și miimi de punct), candidatul este sancționat și, în acest fel, drumul creativității se vede barat.

Mai ales în domeniul umanioarelor, baremul s-a dovedit un adevărat dezastru, în special pentru creativitate. "Creativitatea începe

acolo unde este permis ca numărul de încercări să fie mai mare decât numărul de reușite. Aceasta înseamnă că greșeala este prețul inevitabil pe care-l plătim pentru a putea ajunge la un punct de vedere personal și, eventual, la un act creator" – scrie Solomon Marcus.

Nu am epuizat problemele referitoare la educație din cartea lui Solomon Marcus, dar aceasta cuprinde și alte chestiuni demne de relevat, în primul rând despre matematică, dar și referitoare la limbaj (natural și artificial), metaforă, poetica matematică, lingvistica matematică, descoperire și invenție, transdisciplinaritate, globalizare (inclusiv cea lingvistică), relația cu internetul, relația dintre evoluția științei și curentele culturale, dintre local (regional) și global. "Postmodernismul trebuie și el privit interactiv și global, asociat cu emergența paradigmei informației, în a doua jumătate a secolului al XX-lea, și cu schimbarea statutului paradoxului, de la unul patologic și de marginalitate la unul de normalitate și centralitate; dar pentru a înțelege acest proces, trebuie să urmărim evoluțiile care au avut loc în acest secol în matematică și logică, în fizică și biologie, în informatică și în lingvistică, în științele sociale și în viața socială, în artă și literatură. Cultura actuală se află sub interacțiunea puternică a localului și globalului, a părții și întregului", apreciază Solomon Marcus, mereu interesat de cultură. Și chiar mai mult, de recunoașterea matematicii în această sferă (unde își are locul), sau chiar și mai mult, de "recunoașterea statutului artistic al matematicii", de faptul că "va fi recunoscută ca o podoabă a culturii, cum sunt muzica, pictura, poezia" (*Interviu realizat de Eugenia Vodă*).

Aceasta, și pentru că poezia este înțeleasă într-un sens mai larg de cuprindere de către matematician. "Fără poezie, omul nu e om. Dar când spun aceasta, am în vedere nu numai poezia calificată ca atare, ci și pe aceea ascunsă în orice îndeletnicire omenească. Pentru a mă referi la profesia mea de bază, aceea de matematician, voi atrage atenția asupra faptului că mai toți marii matematicieni afirmă prioritatea factorului artistic în cercetarea matematică.

Mărturii similare se regăsesc la fizicieni și la chimiști, la biologi și informaticieni. Poezia este o paradigmă universală, un numitor comun al tuturor eforturilor creatoare ale omului; numai o mică parte a ei prinde (deocamdată?) formă de specie literară repertoriată de teoreti-

Solomon Marcus

RĂNI DESCHISE

4

– DEZMETICINDU-NE –

Colecția *Distinguo*

Spandugino

SOLOMON MARCUS

Răni deschise, 4, Dezmeticindu-ne

Editura Spandugino, București, 2014, 1028 p.

cienii literaturii" (*Dialog cu Tudorel Urian*). *Singurătatea matematicianului* nu este o carte despre izolare, ci una despre însingurarea creatoare ("Matematicianul are nevoie de singurătate pentru a se proteja"). Drumul matematicianului, însă, este mereu în cultură, iar matematica o parte componentă (*Narativitate și dramatism în demonstrația matematică; Teatralitatea limbajului matematic; De la mituri la literatură și la matematică; O lume inefabilă*).

Răni deschise (4) este în primul rând carte de opinie. Autorul ei participă la dezbatere, scrie în presă, acordă interviuri, tot atâtea prilejuri de a-și expune păreri, de a motiva opțiuni, de a argumenta și susține o teorie, de a se implica prin prestigiul profesional în clarificarea unor chestiuni controversate ori insuficient clarificate. Globalizarea și influența acesteia asupra limbii române este una de mare importanță și Solomon Marcus o aduce în atenție, exprimându-și și opinia asupra ei (*O dramă a limbii române; Realitatea zilei de azi: globalizarea; Probleme de strategie lingvistică* etc.) Întotdeauna într-o atitudine urbană, cu o bună fixare în cultură, de unde își extrage argumentele și își alimentează preferințele.

UN POET VULCANIC

Vasile Barbu (n. 6.IX.1954, Uzdin) este, cred, cel mai vulcanic în expresie dintre poeții români din Voivodina. Cu vocea lui ușor baritonă, cu fața înfășurată într-o deasă barbă de anahoret, ușor învrăjbită de fire rebele, Vasile Barbu face figură de aprig luptător, cu certe calități de a câștiga bătălia. Dar Vasile Barbu este și un adevărat ferment cultural implicat în toate manifestările culturale ale românilor din Uzdin și împrejurimi. Încurajează pictura naivă și consemnează realizările într-o carte document în care include, pe lângă date biografice despre pictorii naivi, reproduceri ale picturilor, consemnări din presa vremii, aspecte din galeria artei naive. Nu doar că scrie poezie în grai, dar stimulează acest tip de creație cu tradiție în Banat.

Îngerii vin, Îngerii pleacă, Poezia rămâne (2013) este o amplă monografie a celor douăzeci de ediții ale Festivalului Internațional de Poezie *Drumuri de spice*. Pe lângă prezentarea amănunțită a fiecărei ediții, monografia cuprinde scurte antologii poetice ale laureaților, unele poezii găsim de antologate doar aici. Trebuie remarcată valoarea glosarului alcătuit de Vasile Barbu, care cuprinde câteva sute de cuvinte vechi din Uzdin și localitățile limitrofe – *Cuvinte vechi din graiul bănățean al Uzdinului* – un material util nu doar pentru cercetarea limbii române.

O amplă antologie (174 p.), apărută recent – *Crucea lui a fi* (Editura Prier, Drobeta Turnu Severin, 2015) – arată mișcarea unei creații poetice întinsă pe două decenii. Încă de la volumul de debut – *Refugiu*

în visele fecioarelor (1991) – se poate observa ușurința versificării, capacitatea de stăpânire a sensului cuvintelor, turnate în versuri care curg într-un ritm generat de pulsuniile afectului – "Tălharii ochi pribegi/ din portul lacrimilor/ în goliunea unei spume/ ce rămâne în pahare/ îmi caută/ iubiri astrale/ și chipuri pământene" (*Ce-ți caută ochii*). Poezia lui Vasile Barbu se întinde de la versificații de circumstanță la poezii în care vibrația emoției se unește cu adâncimea meditației.

Universul agrest, cu simbolul plurivalent al spicelor, materialitatea dură, istoria și limba, iubirea și necuprinsul dorului trec prin poezia lui Vasile Barbu în paliere diferite, de la descriptiv la meditativ. Rugăciunea și blestemul întrețin tensiunea poetică în multe poezii. În drumul poeziei, poetul duce cu el o misterioasă rană și rămâne învăluit în tăcere. Un sentiment al pierderii iubirii, al chemării permanente și al iluziei întâlnirii adie această poezie a regretului (*Iubire de cândva*).

Vasile Barbu simte forța cuvântului, duce peste timpuri o dulce povară a limbii care își prelungește "blestemul" pornit din timpuri istorice. "Limba dacă-ți uiți odată/ nu-i nici mamă, nu-i nici tată/ totul este doar ruină/ totul este mort și vină (*Blestemul limbii*). Toposuri și nume – Sarmizegetusa, Alba Iulia, Voroneț, Putna, Ipotești, Banat, Bucovina, Deceneu, Ovidiu, Avram Iancu – sunt evocate cu forța legăturii ancestrale, într-o viziune mesianică.

APOLOGIA LUI HRABAL

ALEXANDRU BUDAC

Un bătrân îndrăgostit scrie epistole către o femeie tânără. De parcă relația nu ar fi deja suficient de asimetrică, factori politici și culturali complică și mai tare conjunctura. El este prozator, nu tocmai agreat de regimul totalitar în care trăiește, dar totuși celebru. Ecranizarea uneia dintre cărțile sale a câștigat Oscarul în anul de grație 1968 și, chiar dacă a publicat o vreme în samizdat, se știe până dincolo de Cortina de fier că-și face veacul la berăria "Tigrul de Aur". Tânăra, o americancă pasionată de călătorii și literatură, învață limba locului ca să-l citească în original și ca să i se adreseze direct odată ce l-a găsit în fața halbei. Urmarea seamănă pe alocuri cu situația din povestirea distopică "*Welcome to the Monkey House*" (din același '68) de Kurt Vonnegut, unde disidentul licențios Billy Poetul se deghizează în *the Foxy Grandpa* – îmi amintesc că numele personajului a fost tradus în română prin "Moșneagul Șugubăt" – ca să le păcălească și să le ducă în pat pe hostesele de la Salonul de Sinucidere Etică, feministe caste în uniforme mulate.

Cine nu știe filozofie va numi întâlnirea lui Bohumil Hrabal cu April Gifford iubire platonică. Nu reușesc să-mi dau seama de unde a pornit aiureala cu pasiunea curată. În vernaculară, "ne iubim platonice" e un eufemism disperat pentru "nu ne-am tras-o încă". Platon nu scotea din ecuație sexualitatea. Dimpotrivă, în Academie te învățau că sportul erotic constituie baza pedagogiei autentice, dar că trebuie să aspiri la o stare în care nu-ți funcționează decât rațiunea, și să te mai și bucuri de asta. De altfel, Moșneagul Șugubăt spune că americanca a dormit în patul lui, însă "aceasta este o taină, tot ceea ce oamenii consideră esențial, nouă nu ne trebuia, pentru că avuseserăm deja, așa că ce să facem cu sexul? Important a fost că eram înrudiți, că totul ne era clar, eu așteptam de fapt ceea ce s-a întâmplat, ce ne-a spus patriarhul Pimen la Moscova, datorită întâmplării eram copiii lui Dumnezeu, dar de fapt, două jumătăți care parcă se căutaseră și se găsiseră..." Așadar, după un ocol smerit pe la patriarhia sovietică, tot la greci ajungem. Ce să facem cu sexul, cum adică? Te înțelegește vârsta, fără îndoială. Aud că și Hugh Hefner pune, la fel de platonice, paltonul pe fetele din *Playboy*.

Scrisori către Dubenka – *duben*, în cehă, îl traduce pe *April* din engleză –, volum apărut în 2014 la editura Curtea Veche în tălmăcirea Ancăi Irina Ionescu, conține un epistolar mai mult fictiv, din perioada 1989-1991, adresat, nu și expediat admiratoarei de peste ocean. Hrabal scrie în stilul consacrat, numai că din fiecare pagină răzbate oboseala. Rareori am găsit atâta inadecvare la un autor altminteri foarte bun, iar recurența porumbeilor și rumațiile asupra sinuciderii prin cădere de la etajul al cincilea te fac să te întrebi dacă sfârșitul scriitorului nu a fost îndelung premeditat (părerile sunt împărțite în privința circumstanțelor care au dus la moartea lui, în spitalul Bulovka). Scrise, în mare parte, în timpul și după Revoluția de catifea, paginile confesive trădează prizonierul unei epoci mai îndepărtate decât cea încheiată.

Nu recunoști anii '80 și, mai ales, începutul anilor '90. Doar menționarea evenimentelor concrete îți furnizează reperele din istoria (încă) recentă. Viața e în altă parte. Și temperamentul așijderea. Memoria lui Bohumil Hrabal recuperează liric timpul de dinainte și de după cel de-al Doilea Război Mondial, lumea din *Trenuri cu prioritate* și *L-am servit pe regele*

Angliei. Mai precis, tinerețea. Rămâne strident central-european într-o perioadă când noțiunea începea să fie desuetă. Tocmai aici găsești slăbiciunile, dar și meritele *Scrisorilor*. Sunt convingătoare prin evocări nostalgice, stânenitoare când autorul încearcă să se explice și să interpreteze prezentul.

Bohumil Hrabal este autorul meu ceh preferat, dar i-am descoperit în carte o înclinație spre grafomanie și trăsături de caracter pe care nu i le știam. Scrisorile mi s-au părut lungi, repetitive, pe alocuri incoerente, deși nu mai contează, opera era oricum încheiată. În schimb, lamentările, alinturile, justificările, toate întoarse din condei într-o scuză interminabilă, m-au făcut să regret că m-am apucat de citit.

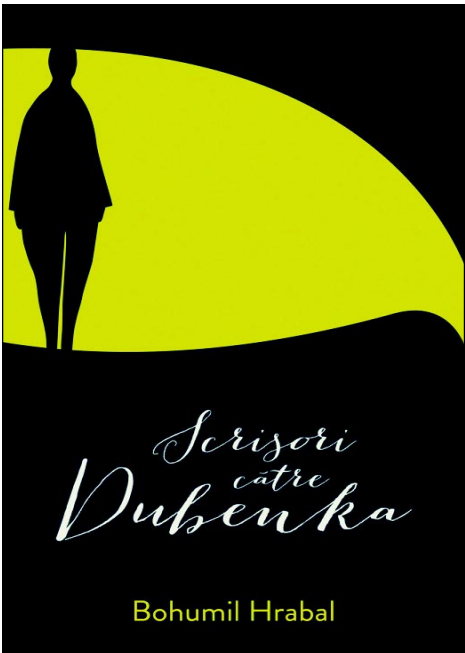
Hrabal îl elogiază pe Václav Havel spunând că, asemenea lui Socrate, a ales cucuta, adică închisoarea, deși autoritățile îi oferiseră exilul, și recunoaște că el nu a semnat Carta 77 deoarece i-a fost teamă că nu i se vor publica romanele, însă nu are nicio problemă în a-și inventaria zglobiu premiile literare, călătoriile în străinătate, ecranizările lui Menzel, ca apoi să se compare la rândul său, într-o contorsionare originală, cu filozoful condamnat la Atena: "În apărarea *status quo*-ului îl citez mereu pe Socrate, ironia lui, arta de a fi mai întâi de acord cu un om care are altă părere, pentru ca după aceea, în conversație, să-l conving treptat că adevărul este puțin altfel decât credea el la început... Dubenka, eu sunt un admirator al lui Socrate, care spune că este mai bine să ascuți de legile patriei decât să emigrezi, adică *status quo*-ul este un rău necesar... ". Se poate mai penibil de atât? Firește. Când menționează reproșurile celorlalți și suferința pe care i-au pricinuit-o, îl invocă pe Andy Warhol, împușcat de Valerie Solanas, citându-i afirmația de după atentat referitoare la cicatricile frumoase: "[...] ați putea crede despre mine că sunt o rochie elegantă de la Dior". Cum ar veni, doi artiști ciuruți își preschimbă rănile în *objet d'art*, chit că situațiile nu au nimic în comun, în

afara unui detaliu irrelevant, exaltat de Hrabal, și anume originile central-europene ale lui Warhol, născut la Pittsburgh, din părinți slovaci.

Sigur că ar fi nedrept să le pretinzi tuturor celor ce suferă sub regimuri opresive să aibă atitudinea unui Havel, Michnik sau Mandela, dar dacă tot consideri că orânduirea s-a dovedit până la urmă suficient de relaxată încât să-ți poți exersa maieutica prin crâșme și să fii Billy Poetul, o dușcă din sticla cu decență nu are ce, hăc! rău să-ți facă.

În rest, Hrabal scrie cum știe mai bine. Povestește îndelung despre turneul prin America – "Statele Mulțumite", descrie el SUA într-un joc de cuvinte nu lipsit de malițiozitate – la invitația Dubenkăi, unde ajunge purtând o cravată verde cu fluturi albaștri, după ce, beat, își sparge arcada pe un trotuar din Praga și face salutul nazist pe aeroportul din Frankfurt, când vede uniformele însoțitorilor de bord de la Lufthansa. Spionează picioarele femeilor ce gonesc în mașini rapide pe lângă autocarul *Greyhound*, o contemplă pe Zuzana (agent literar și traducătoare) scăldându-se goală în piscina unei vile din Washington, vorbește în dodii pe la universități, reface traseul lui Dylan Thomas prin New York, precizând că poetul a fost tot timpul la fel de pilit ca el, o întâlnește pe Susan Sontag, care-l provoacă la un simpatice turnir cu nume de artiști din Europa de Est, îl entuziasmează Robert Rauschenberg și hainele în culori tari ale afro-americanilor. Fiecare tronson din călătorie stârnește amintiri de demult, așa că, până la urmă, în scrisori descoperi mai degrabă rămășițele Kakaniei, decât Statele Unite, Praga de aur, mai degrabă decât San Francisco. Hrabal fantazează excesiv, benefic, sub aspect literar, și te face să te întrebi câte dintre povești sunt adevărate, pentru că America este, *oh boy*, o construcție personală, stranie, cumva ca în romanul neterminat al lui Kafka, pentru că vrea să prindă serigrafii pop în rame Art Nouveau.

Din *Scrisori către Dubenka* rezistă doar vinietele. De pildă, rândurile emoționante des-

pre moartea soției, Pipsi, o vizită la Maresfield Gardens, nr. 20, refugiu londonez al lui Sigmund Freud, unde se află și azi celebra canapea, și unde Hrabal trezește, în doar câteva cuvinte, atmosfera încărcată erotic a unei sedințe de psihanaliză din Viena altor vremuri, sau suspinul resemnat la vederea splendorilor vietnameze din Praga, ce demonstrează capacitatea prozei sale de a aclimatiza orice răpește din realitate, indiferent cât de exotic: "Mi-aș dori ca tinerele să locuiască mereu aici, cu noi, Revoluția de catifea să le considere pe frumoasele acestea sfioase invitatele noastre, am putea să le considerăm, dacă ar vrea, concetățene... și o să cumpărăm flori și fructe și o să mergem în vizită... ah, degețelele acestea unice, ochi, pieptănăturile, mersul inimitabil, curățenia și purtările plăcute, cum pășesc ele neauzite prin Praga, ca și când picioarele lor ar fi unse cu uleiuri rare... dar nu va mai dura mult și ultimul avion se va ridica cu ele în cer și în urma lor nu va mai rămâne decât amintirea, de la fiecare frumusețe sfielnică va rămâne doar aura care i-a înconjurat trupul de dansatoare, va rămâne ceea ce au lăsat aici, fluidul astral despre care scria Paul Eluard... *Iubesc pe chipul tău reflexul lămpii arzând în plină zi...* va rămâne în urma lor ceea ce știa să picteze Paul Delvaux... gara aceasta aeriană și părăsită, plină de indicatoare, și lămpi, și semnale, prin care se plimbă blondine frumoase în pielea goală, pieptănate și vopsite și pregătite numai și numai pentru iubire, femei frumoase care se plimbă pe peroanele părăsite, gara plină de dor sfâșietor și de așteptare... unde sunt și bărbați, dar ei discută pe sub ochelarii groși, poartă discuții savante despre frumusețea fluturilor asiatici..."

Volumul se deschide cu două proze scurte, *Flautul fermecat*, meditație asupra sinuciderii, dar și istorie rotundă a Pragăi magice din Evul Mediu până în '89, în care Salvador Dali și metoda para-noic-critică sunt distorsionate de cruzimea unui tânăr ce incendiază lebede, și *Catedrala inundată*, poveste plasată într-o Budapesta feerică, unde băntuie noaptea seducători psihopați, dornici să le depene femeilor istoria criminală de familie. Amândouă au potențial, însă rămân în suspensie, fragmente dintr-un întreg pierdut pentru totdeauna.

Citiți-i lui Hrabal celelalte cărți. Aceasta o să vă ademenească în Orient Express, ca să vă abandoneze apoi, cerșetori de mai mult, pe un peron gri, într-o gară central-europeană dezolantă.

PREMIILE HELION

Juriul Concursului Național de proză scurtă Helion, ediția a 30-a, alcătuit din Lucian-Vasile Szabo (președinte), Cornel Secu și Darius Luca Hupov (membri), a stabilit laureatii concursului, după cum urmează:

1. Premiul I:

LUCIAN DRAGOȘ BOGDAN (Alba Iulia), pentru povestirea *Doar atât, scriu*

2. Premiul al II-lea, ex aequo:

- IRINA-MARIA MIHĂILĂ (Găești), pentru povestirea *Genocid*
- SERGIU SOMEȘAN (Codlea), pentru povestirea *Bucla de histerezis*

3. Premiul al III-lea, ex aequo:

- LIVIU SURUGIU (București), pentru povestirea *Regele spărgătorilor*
- ION MIHAI FELEA (Soroca, Republica Moldova), pentru povestirea *Adevărul, ca un portar de harem*
- FLORIN PURLUCA (Focșani), pentru povestirile *Veșnic, regrete* și *Urmărind-o pe Alice*

4. Premiul special:

ȘTEFAN BOLEA (Cluj-Napoca), pentru *Jurnal din iad*

5. Mențiuni:

- LIVIU BRAICU (București), pentru povestirea *Proces de învățare*
- TEODORA GHEORGHE (București), pentru *Lumea întreagă și două portocale*
- ALEXANDRU MARINESCU (Iași), pentru *Regina ielelor*

INIMITABILUL PROFESOR POMPILIU TEODOR ȘI ȘCOALA DE ISTORIE DE PE NAPOCA 11 VICTOR NEUMANN

De fiecare dată când rememorez anii petrecuți la Cluj ca student al Universității Babeș-Bolyai e cu neputință să nu-mi aduc aminte și să nu-l invoc pe Pompiliu Teodor, profesorul de la care mi-am însușit o bună parte din pregătirea și devenirea profesională. L-am întâlnit întâia oară în anul 1972, cu ocazia examenului de admitere. Eram foarte tânăr, dar pasionat de istorie, o disciplină pe care doream s-o studiez într-un mediu universitar despre care părinții și colegii de școală îmi vorbiseră în termeni elogioși. Clujul m-a fascinat prin geografia locului, prin arhitectura gotică și neogotică a caselor, palatelor și bisericilor sale, prin străzile labirintice și cultura citadină a locuitorilor săi. Nu în ultimul rând, prin impozanta clădire a Universității Babeș-Bolyai, instituția de învățământ superior inaugurată cu exact un secol în urmă și botezată cu numele împăratului/ regelui fostei monarhii dualiste.

Era instituția căreia îndată îi rețineai impozanta-i înfățișare, ale cărei săli de curs ori amfiteatre îți sugerau austeritatea cultural-religioasă a Transilvaniei de altădată și ale cărei încăperi destinate secretariatelor ori decanatelor te îndemneau nu doar la bunăcuviință, dar și la umilință. Starea de spirit a Universității părea înrudită cu aceea a lăcașurilor de cult medievale. Nici când nu știam ce se întâmplă în spatele ușilor închise, nicicând nu mă apropiam de ele fără emoție și nu eram indiferent față de cei/ cele ce păzeau somptuoasele birouri populate de câte un eminent profesor ale cărui prezență îți vocabular aveau ceva în comun cu lumea iezeuită ce coordonase cu secole în urmă instituțiile regiunii sau doar pe acelea ale Clujului. Conștient ori inconștient, aveam să mă las atras de acest labirint arhitectural și instituțional. Ceea ce voiam atunci în primul rând era să fiu admis ca student al facultății de istorie, motiv pentru care m-am supus tuturor sofisticatelor ori aberantelor norme birocratice și severelor examinări profesionale.

Pe unul dintre coridoarele universității l-am zărit întâia oară pe profesorul Pompiliu Teodor. Era un nume cunoscut în mediile istoricilor, pentru mine însă devenise cea dintâi figură luminoasă, prietenoasă, inconfundabilă a Clujului universitar. Avea ceva în comun cu părinții mei, o persoană fără complexe, cu decența vorbeii bine însușită, purtând pe chip însemnele blîndeții. Și încă ceva: îmi părea un spirit deschis, integrator în relație cu diversă paletă de interlocutori, iar cultura sa, una dialogală, pe care arareori o întâlneai în mediile intelectuale ale României aceluia timp. În fine, decisivă fusese impresia pe care mi-a făcut-o în timpul examenului de admitere, atunci când, în calitate de examinator, îmi adresase o serie de întrebări, dar și cuvinte de apreciere pentru cunoștințele arătate. O primă și scurtă discuție avea să-mi confirme ipotezele: "Cine a fost Iorga? Ce știi despre opera acestui istoric? Enumeră câteva titluri. Pe care dintre cărțile lui le consideri mai importante în cunoașterea trecutului românilor? De ce vrei să studiezi istoria? Treci mîine pe la mine, pe Napoca 11. Mai vorbim". M-au mișcat firescul lucrurilor, arta conversației din care nu reieșea că sînt față în față maestrul și presupusul ucenic. Cu părul pieptănat pe spate, ușor cărunt, cu ochii albaștri, tenul alb, nasul subțire, trăsăturile profesorului erau frumos desenate și încadrau o figură angelică. Am înțeles că se poate de repede că Pompiliu Teodor nu este doar examinator, ci mai cu seamă omul pe care îl căutam și care, iată, îmi întindea o mînă, îmi deschidea una dintre ușile universității ce-mi păruse ferecată pînă adineaori. Aveam să fiu

încîntat și aveam să mă raportez la amintita întâlnire ca la una în care descoperisem un univers uman inconfundabil. De-acum, îmi plăcea să cred, voi putea rememora liniștit visul copilăriei – cel avut la vîrsta de 10 ani – când îmi imaginam cum și ce voi scrie în viitoarele cărți de istorie a României. Dar, pînă una-alta, trebuia să-mi însușesc profesia.

Cursurile și seminariile profesorului Pompiliu Teodor au fost intens frecventate de studenți. Prelegerile conțineau numeroase informații, dar mai ales ipoteze și interpretări revăzute în urma unor lecturi critice a istoriei istoriografiei românești și universale. Cît privește seminariile, acestea au fost un minunat prilej de a deprinde analiza pe texte, de a te implica în dezbaterile temelor studiate. Nu puține și nu lipsite de tensiune fuseseră întâlnirile cu profesorul în biroul său de pe Napoca 11. Era locul în care aveau loc consultațiile cu studenții, precum și acela în care ne susțineam referatele, învățam să ne interogăm, să formulăm ipoteze de lucru, să argumentăm, să gîndim istoria și prezentul pe cont propriu.

Încet-încet, Pompiliu Teodor – cei apropiați i se adresau cu diminutivul Pompei, noi imitîndu-i și invocîndu-l astfel doar în discuțiile private – devenise referința dintîi a studenției mele, persoana căreia îi solicitam sfaturi nu doar pentru pregătirea profesională, nu numai în legătură cu bibliografia, referatele și licența pentru care îl alesesem coordonator, dar și în legătură cu problemele de viață. În particular, profesorul accepta să discutăm și posibilele viitoare locuri de muncă după terminarea studiilor de licență; continuarea cercetărilor; pașii de făcut pînă la viitorul stagiul de pregătire doctorală. Știa și el, știam și noi, cît de dificile și întortocheate vor fi drumurile, cîte piedici politice, ideologice, administrative ne așteaptă în dezvoltarea profesională. O parte dintre ele erau doar subînțelese.

Pe tot parcursul studenției, adesea mi-a deschis ușa casei. În două dintre locuințele sale am fost în vizită, în apartamentul din cartierul Donath, mai apoi, în acela din strada Horea, nu departe de gară. În timp ce conversam, învățam să citesc printre rînduri. Nu puține au fost momentele în care profesorul se arăta indignat de deciziile regimului, de mersul lucrurilor în universitate, de ideologia regimului și de compromisiurile unor personalități ale lumii universitare clujene. Pentru mulți dintre noi, apropierea lui Pompiliu Teodor de academicianul David Prodan a fost un semn al opțiunilor sale etice și profesionale, o reverență continuă față de cel ce elaborase două dintre operele de vîrf al istoriografiei românești postbelice, *Supplex-ul* și *Răscoala lui Horea*.

Dacă adesea glumea ori avea răgazul necesar să-mi povestească ori să-mi șoptească ceva interesant legat de incidentele din facultate, institut ori universitate, nu aceeași mină o arboră atunci când ne vedeam la cursuri ori la seminarii. Relația amicală nu se pierdea, în schimb era însoțită de autoritatea profesorului. O atare atitudine am sesizat-o atunci când, în anul III fiind, trebuia să pregătesc un prim referat al tezei de licență pe care trebuia să-l susțin în fața profesorului și a colegilor de an. Alesesem o temă de istoriografie, respectiv analiza cîtorva scrieri și a cîtorva autori celebri ce fac parte din curentul romantic al culturii românești. M-am trezit cu multe și dificile întrebări și, ceea ce a fost o noutate, cu o serie de comentarii critice prin care am fost pur și simplu ingenunchiat. După observațiile profesorului, au urmat acelea ale colegilor. Aceștia din urmă – pe fondul unei competiții imposibil de ignorat

la vremea aceea și la vîrsta aceea –, au profitat de vizibilele mele neglijențe și au discutat referatul în termeni foarte aspri. E adevărat, nu studiasem îndeajuns, nu stăpîneam prea bine textele în discuție, nu dobîndisem spiritul analitic. Apoi, bibliografia citată, nici aceasta nu a fost pe placul profesorului. Orele de bibliotecă s-au dovedit a fi fost insuficiente pentru studiu și pentru redactarea unui referat de calitate. Pompiliu Teodor a simțit nevoia de a ne impune o conduită. A fost una memorabilă.

Am reținut că aprofundarea temei, precum și rescrierea referatului deveniseră obligatorii. Suferisem o înfrîngere, dar aceasta m-a determinat să mă aplec și mai mult spre cercetare și să-mi recîștig încrederea în capacitatea de a-mi redacta singur și mai precis viitorul text. Esențială fusese în ochii profesorului motivația lucrării, descrierea clară a subiectului, selecția bibliografiei și citarea ei corectă, formularea punctelor de vedere proprii și concluziile. Ceea ce voia să spună că studentul trebuia să deprindă metoda de lucru, în absența căreia nu se va putea manifesta în domeniul istoriei și nici într-o altă disciplină înrudită.

Trista experiență invocată avea să dea roade, anul care a urmat dedicîndu-l în cea mai mare parte studiului în bibliotecă. Lucrarea de licență a abordat istoria periodicelor plurilingve din Transilvania epocii pașoptiste, importanța lor din perspectiva articolelor de istorie publicate în acestea. Îndrumarea lui Pompiliu Teodor devenise una permanentă, admirabilă prin întrebări și răspunsuri. Repetatele întâlniri cu ocazia consultațiilor oferite în cabinetul de pe Napoca 11, observațiile ori sugestiile formulate mi-au fost de mare folos. Dublate de sincere aprecieri, toate acestea m-au încurajat în aspirațiile mele profesionale și au fost un prilej de mare bucurie. Aveam și astfel ocazia să fiu în preajma profesorului meu drag, să aflu noutățile din domeniu, să-l ascult, să-i împărtășesc ideile. Aveam însă și ocazia să aflu unele amănunte legate de persoana lui ori să-i dezvălui cele ce țineau de viața mea personală. Multe povești le-am savurat cu o nedisimulată curiozitate și le-am valorificat în te miri ce împrejurare. Simțul umorului particularizînd segmentele sociale cultivate din orașele Europei Centrale, dar și excelenta gîndire asociativă i-au facilitat lui Pompiliu Teodor prelucrarea fină, ironică și autoironică a poveștilor relatate de studenți. Uneori, puneă interlocutorul pe gînduri, alteori, în încurcătură. Pornind de la inspiratele lui

replaci ori de la vorbele de duh rostite, la rîndul său Pompei devenea o temă inconfundabilă a discuțiilor din mediile studentești.

După absolvire, întâlnirile noastre s-au împuținat, cărările nebătătorite pe care trebuia să-mi caut de lucru îndepărtîndu-mă de mediul universitar de la Cluj și, implicit, de profesor. Chiar și așa, Pompei rămăsese o referință în mintea mea și în sufletul meu. Sub diverse pretexte, periodic revenisem la Cluj. Aveam să cumpăr o carte, să iau pulsul vieții universitare, să-l revăd pe profesor. E adevărat, cu eforturi financiare greu de imaginat. Revenisem la Pompei cu primele studii și cărți în manuscris, cu întrebări și rugămîni spre a primi sugestiile necesare în vederea publicării. Tacit, amîndoi aveam să știm de ce nu pot fi încadrat la universitatea sau la institutul din Cluj și de ce rătăcirea prin diverse colțuri de țară face parte din destinul unora dintre absolvenții facultăților de științe socio-umane din acea epocă. Dincolo de timp, deplina integrare transilvană îmi părea însă imposibilă din varii pricini.

Uneori, Pompei glumea pe seama regimului politic național-comunist ce discrimina persoanele în temeiul apartenenței etno-culturale, lingvistice, religioase ori al presupusei rase, formulînd, în stilul lui amical și amar totodată frînturi de idei și interogații privind identitatea persoanei: "ce să-ți spun, măi băiete, trebuie că știi că nu ești nici român, nici maghiar și nici măcar evreu! Colegul Gyemánt, care acum își susține teza de doctorat, el are cel puțin o identitate bine definită, el e unul curat. Cum crezi că te vor identifica aștia?". Discuția n-a fost urmată de o analiză. A fost însă edificatoare pentru selectarea cîtorva dintre cele mai importante viitoare teme de studiu. În fapt, în atari împrejurări părea că nu facem istorie, că nu sîntem istorici. Optica nu a fost aleasă de istoric, părea una reprodușă de aiurea ori moștenită din mărturiile ori gîndirea predecesorilor. Totuși, la mijloc erau realitățile social-politice și instituționale: trebuia să mă acomodez cu un mod de a privi lucrurile, cu fanteziile după care se ghida administrația, precum și cu mentalul colectiv al concetățenilor!

De prisos să spun că ierarhiile gîndite în funcție de identitatea comunitară în cadrul aceleiași societăți naționale fusese și a rămas una artificială. Că era și este neavenită într-o regiune și într-o zonă ce au fost dintotdeauna multiculturale și, pe alocuri, interculturale.

Continuare în pagina 31

JURNAL INDIRECT

VLADIMIR TISMANEANU

CUM VA INTRA ION ILIESCU IN ISTORIE

Iată că s-a ajuns unde trebuia să se ajungă de mult timp: fostul președinte Ion Iliescu și aghiotantul său devotat, fostul director al SRI, Virgil Măgureanu, se confruntă cu acuzația de participare și chiar de instigare la crime împotriva umanității. Cei care au promovat minciuna, turpitudinea și violența, cei care au uzurpat puterea în acel turbure și însângerat sfârșit de decembrie al anului 1989, autorii morali și chiar materiali ai sinistrei mineriade din 13-15 iunie 1990 vor fi trași la răspundere. Reiau aici un articol scris împreună cu politologul Marius Stan, apărut pe platforma "Contributors". Ni se pare, autorilor, de o incandescentă actualitate.

«Pe 3 martie, Ion Iliescu, urmașul lui Nicolae Ceaușescu în fruntea României, cel care a patronat lichidarea, printr-un simulacru judiciar, a predecesorului său, în scopul de a salva ce se mai putea salva din moștenirile regimului comunist, împlinește 85 de ani. Ion Iliescu a fost de câteva ori președinte al țării. Primul său mandat a fost, neîndoios, unul contrarevoluționar, deci s-a constituit ca o strategie restauratoare menită să conserve privilegiile unei nomenclaturi inepte și cinice, iremediabil rapace și coruptă. În acei sașe ani, dominați de personalitatea de tip bolșevic a lui Ion Iliescu, premierii s-au numit Petre Roman, Theodor Stolojan și Nicolae Văcăroiu. S-au încercat vagi reforme economice, dar ele au fost, practic, ucise în fașă. Confruntarea cu trecutul totalitar a fost refuzată în numele devotamentului pentru sarcinile prezente și viitoare.

Amnezia a fost instituită ca politică de stat. Orientarea politicii externe a fost, în cel mai fericit caz, neprietenoasă în raport cu Occidentul. Partidele istorice și societatea civilă au fost continuu calomniate și agresate. În iunie 1990, Ion Iliescu, Petre Roman, Virgil Măgureanu și alți corifei feseniști au organizat o acțiune barbară de suprimare a protestului non-violent anticomunist. În istoria României, Ion Iliescu este indisolubil legat de fasciile minerești îndrumate de securiștii lui Măgureanu. Modelul politic al lui Iliescu a fost unul de tip sovietic, hrucșiovist și, doar până la un punct, gorbaciovist. Idealul său politic, culmea 'liberalismului' său, s-a numit perestroika. Dincolo de aceasta, se căsca abisul democrației pluraliste, o zonă interzisă mentalului iliescian.

În 1996, Ion Iliescu, forțat și de presiunile externe, a acceptat, scrâșnind din dinți, alternanța democratică. Se prefigura o schimbare majoră în întreaga cultură politică a ceea ce până atunci nu fusese decât o pseudo-democrație, funciar și consecvent anti-pluralistă. Înfrățirea cu formațiuni extremiste gen PRM era proba că 'social-democrația' iliesciană se reducea la un penibil simulacru al valorilor stângii anti-totalitare. Din păcate, acea renovare radicală așteptată de majoritatea cetățenilor acestei țări nu a avut loc în timpul președinției lui Emil Constantinescu. Serviciile secrete au continuat să se bucure de avantaje și puteri cu totul neconforme unui stat de drept. Primenirea clasei politice s-a petrecut strict superficial, cu prea puține consecințe care să ducă la creșterea gradului de încredere al cetățenilor în reprezentanții lor. S-au făcut unele progrese pe linia statului de drept și a justiției independente, dar vechile metehne au fost departe de a fi eradicate. Corupția a prosperat. În acei ani, Ion Iliescu a sabotat, cât i-a stat în puteri, orientarea pro-occidentală a lui Emil

Constantinescu și a celor care îl sprijineau.

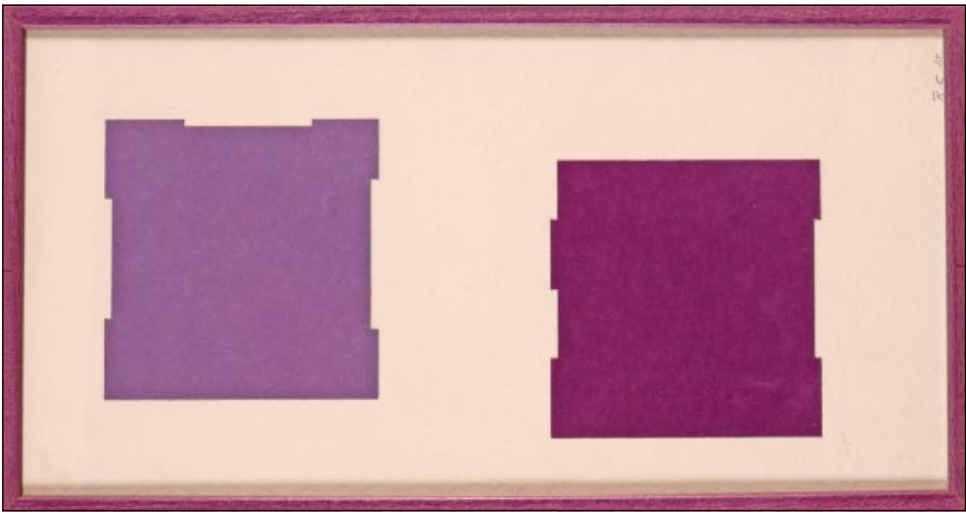
După revenirea ca președinte în compania lui Adrian Năstase (ajuns premier), Iliescu a încercat să se reinventeze ca imagine publică. A mimat o atitudine pro-NATO, s-a declarat chiar dezamăgit de întreaga experiență a comunismului în secolul XX. A vorbit, într-o carte de dialoguri cu unul din autorii acestui articol, despre un "bilanț global negativ" al comunismului. Dar nu a regretat niciodată public rolul său în mineriade, ostilitatea în raport cu valorile democratice, filosovietismul de-o viață, trecutul său de ideolog comunist. Dimpotrivă, a făcut tot posibilul pentru mistificarea și măsluirea rolului său în timpurile lui Gheorghiu-Dej (participarea la represiiunile anti-studențești) și Ceaușescu (ministru al tineretului, prim-secretar al CC al UTC, secretar cu ideologia, prim-secretar PCR la Iași, etc.) În decembrie 2006, s-a opus din răspunderi condamnării dictaturii comuniste ca ilegală și criminală, i-a numit pe membrii Comisiei Prezidențiale 'un grup de scribălăi'. De-a lungul deceniilor scurse de la revoluția din decembrie 1989, a fost principalul artizan al mistificării și ocultării adevărului despre acel eveniment. A negat cât a putut natura anticomunistă a mișcării care a dus la prăbușirea regimului Ceaușescu. În vara anului 2012, i-a susținut pe puciștii Victor Ponta și Crin Antonescu.

La ora actuală, Ion Iliescu este omagiat de Victor Ponta și de ceilalți exponenți ai autoritarismului cleptocratic pe care îl numim pontocrație. I se aduc omagii pentru 'tot binele' pe care l-ar fi făcut, pasămite, României. În realitate, Ion Iliescu este numele unui trecut de care România trebuie să se despartă. Un trecut persistent si toxic care a furat câtorva generații șansele de a trăi într-o democrație veritabilă. Nu a fost un Imre Nagy sau un Alexander Dubcek, ci un reformist din interior, suspicios în raport cu orice aduce a spontaneitate civică. Îl înspăimântă tot ce i se pare spontan, se ferește de 'forțele stihinice'. Este simbolul însuși ultra-centralismului birocratic. Ion Iliescu a fost politrucul tern al epocii comuniste, obedient, chiar servil în raport cu potențații epocii. Nu a mișcat în front, rezervele sale, atâtea câte au fost, erau de o eclatantă timiditate. Adică străluceau prin absență. Ion Iliescu este un dinozaur leninist, aparține unei specii de fapt stinse. Au apărut alte voci neo-leniniste, cu alte mituri și alte pasiuni (să ne gândim la 'Syriza', de pildă).

Leninismul lui Ion Iliescu este veșted, vetust, de un incurabil, frapant anacronism. Ca om politic, a făcut nespus de mult rău acestei țări prin obtuzitate, exclusivism și anti-democratism visceral. A eșuat la capitolul învățare politică, a rămas fidel unei formule mentale înghețată, rigidă, complet lipsită de viață. În fond, Ion Iliescu este ultimul stalinist, o relicvă a timpurilor terorii, minciunii și fărâdelegii."

FESTIVALUL IMPOSTURII SAU DADAISMUL POLITIC DE LA BUCUREȘTI

România trăiește sub zodia neferice a dadaismului politic. Ion Iliescu, președintele minerilor din 13-15 iunie 1990, inamicul mortal al Pieții Universității, zona liberă de neo-comunism, critică PSD pentru că nu știe să cultive intelectualii. Unde sunt vremurile când roiau în jurul său luminile spirituale ale nației: Eugen Simion, Răzvan Theodorescu, Draga Olteanu și alți augustinbuzuri? Liviu Dragnea potențează mascarada atunci când, pasămite,

reabilitează echipa H.-.R.P.-Mihăieș-Tania Radu din fruntea ICR, demisionată în august 2012, mizerabil calomniată de mega-plagiatorul Ponta și, poate chiar mai abject, dacă se poate folosi comparativul, de cel pe care l-am scos din minți numindu-l El Crin.

Cine a emis ordonanța de urgență care a schimbat chiar rațiunea de fi a I.C.R., impunând sinistrul neo-jdanovism al caloriferistului proto-cronist Andrei Marga? Nu liderul PSD Victor Ponta? Cine l-a numit pe Mircea Mihăieș "fascist bătrân"? Nu acel Münchausen din Balcani? Cine l-a numit pe actualul consilier prezidențial Andrei Muraru în fruntea IICCMER, alături de 'seniorul' penelist Dinu Zamfirescu? Nu Victor Ponta, ca parte a toxicului algoritm uselist? E nevoie să reamintim demisiile celor care n-au acceptat să fie umiliți, agresati, jigniți de Muraru, marele prieten al lui Relu Fenechiu? Oamenii aceștia chiar ne cred pe toti spălați pe creier, mancurtizați? Festivalul imposturii ar putea atinge paroxismul în clipa când Dragnea ar lăuda echipa Ioan Stanomir-Vladimir Tismăneanu-Cristian Vasile-Bogdan C. Iacob demisă de Ponta de la conducerea IICCMER și ar elogia activitatea lui Dorin Dobrincu la Arhivele Naționale. Pe scurt, vorba torționarului Gheorghe Enoiu, noi te-am ucis, noi te reabilităm!

UN ÎNDRĂGOSTIT DE LIBERTATE: ETERNUL ERETIC PANAIT ISTRATI

Motto: "Bunăstarea umanității nu mă interesează decât din clipa în care încetează de a mai fi criminală și devine morală" – Panait Istrati (1929).

Există în veacul al XX-lea destine absolut extraordinare. Să ne gândim, de pildă, la un Malraux, plecat în anii '20 spre Asia în căutarea comorilor unor imperii dispărute și a revoluției mondiale. Revenit în Franța din Indochina, devine campion al antifascismului și romancier de geniu. A luptat în Spania în tabăra republicană, a condus o escadrilă de aviație, a scris romanul *L'espoir*, a făcut parte din Rezistența antinazistă, apoi a devenit gaullist, chiar ministru al culturii. Mai aproape de noi, Panait Istrati, alt căutător de adevăruri absolute, un mare naiv, ar spune unii (inclusiv Ilya Ehrenburg, supraviețuitorul de profesie), un spirit nobil, ar zice alții.

În viziunea lui Malraux, pe care o împărtășesc, Istrati "considera revoluția ca fiind inseparabilă de o voință etică, de o voință de justiție". Când a constatat absența acestei dimensiuni, a denunțat dictatura bolșevică drept un stat terorist-polițienesc. Spre deosebire de prietenul său, Nikos Kazantzakis, rămas fidel utopiei leniniste și atras de liderii carismatici totalitari, Istrati și-a recunoscut eroarea

despărțindu-se în chip sfâșietor de o întreagă familie politică și spirituală. Cartea lui Istrati *Vers une autre flamme* (octombrie 1929) a fost una dintre primele mari confesiuni despre ceea ce s-a numit zeul care a dat greș (*the God that failed*).

Când a rupt cu stalinismul, aceiași oameni care îl adoraseră până atunci l-au acuzat că este vocea "lumpen proletariatului", o categorie pe care se cuvine, dacă ești un marxist ortodox, să o disprețuiești fără rezerve. A încetat a mai fi "un Gorki al Balcanilor", cum l-a numit, primind scrisoarea sa dintr-un spital în care era tratat după o eșuată tentativă de sinucidere, autorul lui *Jean-Christophe*, laureatul premiului Nobel pentru literatură, Romain Rolland.

POVESTEA UNUI REFUGIAT: LECȚII ALE SECOLULUI XX

Ahmad este prietenul meu. Este etiopian, musulman, suntem de-o vârstă. A ajuns în Statele Unite cam tot atunci când am ajuns și eu, la începutul anilor '80. Mama lui, trecută de 80 de ani, trăiește în Etiopia. Soția sa este creștină ortodoxă. Diminețile, Ahmad lucrează ca șofer de taxi (așa ne-am cunoscut), după-amiezile este *conciërge* la un mare hotel de lângă Dupont Circle, pe Massachusetts Avenue. Locuiește în Silver Spring, o suburbie multietnică a Washingtonului. I-a plăcut la nebunie filmul *Grand Budapest Hotel*. Mi-a spus că prețuiește mult poziția Germaniei în aceste zile, când sute de mii de oameni, inclusiv refugiați din Eritreea, sunt priviți, de multe, ca ființe dispensabile. I-am povestit despre Hannah Arendt și conceptul de populație superfluă.

Ahmad ascultă NPR (National Public Radio) și visează un singur lucru: să găsească timpul spre a citi măcar unele dintre cărțile care îl interesează. Stăm de vorbă des despre vedetele pe care le-a întâlnit la acel hotel: Al Pacino, Gregory Peck (favoritul său), Jack Nicholson, Dustin Hoffman, Paul Newman, Meryl Streep – și lista e mult mai lungă. Am discutat despre filmul *Teza*, despre prigoana intelectualilor în timpul dictaturii Derg-ului în Etiopia. Teza e numele personajului principal, un fel de Iuri Jivago nimerit în malaxorul leninismului etiopian. Mi-a povestit despre soarta multor prieteni în acei ani întunecați, dar și despre imensa corupție care a urmat prăbușirii regimului Mengistu. Vorbim despre secolul XX, despre dictatori, despre Stalin, Hitler, Mao, Ceaușescu, Castro, Mengistu. Vorbim despre Putin și Ucraina. Ahmad de-testă orice formă de intoleranță. Fanatismul îi repugnă. Este unul dintre cei mai cumsecade oameni pe care mi-a fost dat să-i cunosc. A ajuns aici ca refugiat.

CULORILE PARALIZIEI: OPIU, FANTASME & SEX

MIRCEA MIHAIES

Cheia capitolului intitulat de James Joyce *The Lotus Eaters* – al cincilea al romanului *Ulysses* – se află în simbolul sub care e plasat itinerarul lui Leopold Bloom: Euharistul. Joyce oferă un exemplu aproape didactic al felului în care sunt construite sistemul de referințe și înălțările de semnificații ale textului. Paginile episodului sunt strict subsumate descrierii puterii insidioase a drogului – invocate într-o multitudine de întrupări – așa cum Sfânta Împărtășanie vindecă suferințele psihice și fizice ale individului. Procesul e împins la ultimele limite, ajungându-se chiar ca Bloom să se autodevoreze, în plan imaginar, devenind propria hrană spirituală. "Letargia parfumată" (Herring, 2002: 71) în care se complace Bloom devine pretextul explorării subconștientului eroului din perspectiva dulcilor otrăvuri autoinduse.

Refugiindu-se pentru câteva minute în biserica All Hallows, Leopold Bloom emite o opinie despre întrebuintarea limbii lui Virgil și Ovidiu în slujba catolică: "Bună ideea asta cu latina. Îi ametește de la început." Verbul folosit de Joyce, *stupefy*, indică în mod clar intenția și eficacitatea actului. Știa, de bună seamă, despre ce vorbește. El însuși, încă din primele rânduri ale lui *Ulysses*, își "stupefia" cititorul cu un citat în latină, *Introibo ad altare dei*, delimitând astfel un teritoriu asupra căruia își exercita autoritar stăpânirea. Studiindu-i pe clerici, Bloom deconstruia o tehnică de care însuși creatorul său uzase cu dinadinsul. N-ai cum să nu vezi într-o astfel de mărunță întâmplare semnele premeditării la scară mare. Adică o dovadă că, în textul lui Joyce, nimic nu se petrece la întâmplare.

Prin comparație cu episoadele anterioare, inclusiv cu secvența *Calypso*, dar și cu majoritatea fragmentelor care vor urma, *Lotus Eaters* are un caracter non-evenimential. În termenii narațiunii clasice, el reprezintă un hiatus narativ, un vid în corpul general al unei istorii ce mustește de întâmplări și situații relevante. Ieșirea din casă a lui Leopold Bloom echivalează cu sondarea unui univers nebănuț, fantasmatic. Paralizia care, în lumea joyceană, e un atribut esențial al Dublinului, se colorează într-o lumină stranie, nutrită de obsesiile narcotice, de invazia fantasmelor induse de o intensă activitate a opiaceelor.

Lumea paralelă în care se scufundă Bloom se află la doar câțiva pași de casă. După ce-a străbătut cam doi kilometri, de la Eccles Street până pe malul stâng al râului Liffey, parcurgând o parte din Sir John Rogerson's Quay, se oprește la oficiul poștal din Westland Row, poposește în biserica menționată, iar apoi își îndreaptă pașii spre baia publică din Leinster Street. Urmărit pe hartă, e un parcurs descendent, dinspre Nord-Estul (relativ) al orașului, unde-și află domiciliul, spre un Sud (de asemenea relativ) unde va fi invadat de fantasmele unei lumi de două ori exotice: a imaginarului conștient și a proceselor psihice generatoare de viziuni halucinatorii. Decolând de pe terenul ferm al orașului, Bloom pare să plutească pe un covor oriental, survolând spațiul mirific al unui Orient transplantat în Nord, sufocat de-o irezistibilă magie.

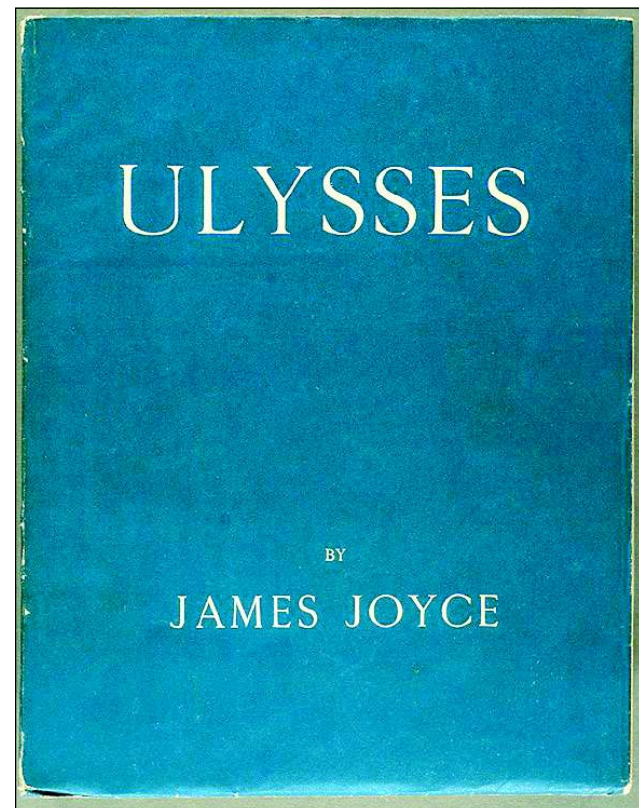
Deși e dimineață, iar personajul ar trebui să debordeze de energie, mintea lui cheamă în ajutor substanțele capabile să-i inducă o stare de catalepsie. Tânjește după *dolce far niente*-le asociat cu Orientul, populându-și imaginația cu o serie nesfârșită de anestezice, de la ceaiuri, băuturi, țigări, parfumuri – toate aservite unei "cuminecări" sui-generis, unei euharistii fără suport religios. Evadarea din realitatea imediată are o motivație precisă: dorința de a uita, de a *anestezia* durerea provocată de certitudinea că soția îl înșală – și că, în aceeași după-amiază, va fi încornorat –, precum și intuiția faptului că Milly, fiica aflată la Mullingar, nu diferă de mama ei în ce privește relațiile cu bărbații.

Lotus Eaters e construit în nota euforiei lipsite de jubilație. Deși sentimentele, trăirile, stările semi-halucinatorii, intoxicațiile odorifere induc o stare de abulie cvasi-onirică, efectele lor sunt atent controlate de rațiune. Joaca primejdioasă căreia i se dedă Bloom nu devine nicio clipă devoratoare. Situațiile par un fel de flirturi mentale, întrerupte exact când lucrurile ar fi putut vira într-o direcție fatală. Bloom inspectează un univers topit într-o mare de senzații și iluzii miasmatică, dar e atent să cenzureze derapajele, virând discuția în zona dezbaterilor teoretice despre – îndeosebi – religie și sexualitate. El pare să confirme afirmația unui personaj faimos pentru studiile psihicului uman, invocată și de exegeții recenți ai lui Joyce: "Psihologul C. G. Jung a exclamat cândva că de fiecare dată când pacienții veneau la el cu probleme în aparență religioase erau de regulă rezolvate prin explicații sexuale." (Kiberd, 2009: 94) Echivalența se susține și în cazul lui Joyce, dar până la un punct. Cititorul știe deja că una dintre chestiunile majore ale vieții lui Bloom constă în insatisfacția provocată de (in)activitatea sexuală. Că ea se asociază, la un moment dat, religiosului, ține mai degrabă de o geografie a minții, decât de o istorie a sentimentelor.

Toate acestea ne sunt înfățișate într-un crescendo, într-o acumulare de informații care se constituie, treptat, în certitudini psihologice, în mecanisme determinante pentru comportamentul personajului și pentru conturarea viitoarelor evenimente în care va fi implicat. La zece dimineața, când iese din casă (Hugh Kenner sugerează că ora ar fi mai degrabă zece fără un sfert), Leopold Bloom e un bărbat aproape fără însușiri. Orice alt atribut, orice alt sentiment i-au dispărut de pe chip, astfel încât tot ce putem percepe e *sobrietatea* figurii și a ținutei. (Îi vom afla portretul fizic abia spre sfârșitul romanului, când, cu surprindere, vom descoperi un personaj mult mai "prezentabil" decât cel pe care ni-l construise mental.) Traversează ca o umbră cheiul aglomerat plin de macarale, apoi virează pe lângă teascul de semințe de in și oficiul poștal de pe Rogerson's Quay. Pare să străbată, fără reacție, un peisaj din care, pe moment, oamenii au fost evacuați. Un singur gând răzbate spre cititor: "Aș fi putut să-i dau și adresa asta." Bloom se gândește, desigur, la adresa oficiului poștal, unde, la post-restant, ar fi continuat corespondența cu o enigmatică necunoscută "recrutată" printr-un anunț publicat în *Irish Times*: Bloom pretindea – sau poate chiar era serios – că se află în căutarea unei femei pricepute care să-l ajute la dactilografarea unor manuscrise.

Vag deranjat de zgomotul de pe chei, pătrunde pe străduțele întortocheate unde-i atrag atenția două figuri: un gunoier, un băiat care lenevea trăgând din țigară (primul opiaceu al capitolului), și o fetiță cu răni eczematoase pe frunte, ce se juca absentă cu cercul unui butoi. Bloom înregistrează mecanic amănuntele, dar subconștientul lui stabilește un dialog cu tânărul căruia, părintește, ar vrea să-i spună să nu mai fumeze. Imediat, însă, își imaginează viața grea pe care o duce, sărăcia de acasă, tatăl bețiv, așa încât evadarea în tutun poate fi o soluție. Dar mintea îi zboară la propriile probleme: se bucură de amorțea străzilor și speră că la locul destinației (oficiul post-restant) nu va întâlni multă lume.

Traversând strada Townsend, trece prin fața casei Bethel, de pe Lombard St., aparținând Armatei Salvării. Micul joc lingvistic, descompunerea cuvântului – Bethel înseamnă "Casa Domnului" – dezvăluie ceva din identitatea ascunsă a personajului. Clădirea e "încrunțată" ("frowning"), un reproș mut adresat celui care ignoră legăturile cu originea și cu divinitatea, desemnată de particula *El*. Faptul că mențiunea următoare se referă la groparul Nichols stabilește o legătură limpede între religie, credință și moarte. Ca orice liber cugetător, Bloom își aduce aminte de îndatoririle spirituale

doar în preajma unor evenimente dramatice. "Catharsis"-ul figurativ al trupului, din capitolul anterior, nu-l pregătise și pentru curățirea sufletului. Drept urmare, legăturile cu credința sunt puse în umbră de chemările lascive ale trupului...

Secvențele plimbării lui Bloom stau sub semnul "pasivității odorifere", al fascinației eroului față de "diversele narcotice întrebuintate de oameni pentru a-și alina suferințele vieții: ceai și alcool, religie și opiu, somn, fantasme și sexualitate." (Henke, 1978: 88). Deplasarea lui Bloom pe străzile Dublinului e, așadar, o amplă *adulmecare*, o căutare a substanțelor prin care concitadinii săi caută tămăduirea. E inevitabil să redescoperim acel Dublin paralizat din colecția de cincisprezece povestiri publicate în 1907. De altfel, câteva din personajele din *Dubliners* sunt deliberat convocate pentru a ilustra hemiplegia pogorâtă peste țara cândva plină de energie a celților, dar complet decăzută în lumea modernă.

În *Odyseea*, în Cântul al IX-lea, între alte întâmplări povestite de Odysseu lui Alcinou se află și cea din țara Lotofagilor, "cei care strâng flori pentru hrană." Un fel de proto-vegetarieni, aceștia îi hrănesc pe însoțitorii regelui din Ithaca, inducându-le o stare de beatitudine: "Ci Lotofagii deloc nu urziră Aheilor rele / Soților noștri, ci doar le dădură din lotus să guste. / Iară oricine din el va gusta, flori din lotusul dulce / Nu va mai ști nici de veste să deie, ba nici să se-ntoarcă: / Astfel, voiră să rămână cu ei, Lotofagii / Hrana să-și ieie din lotus și-acolo să steie de-a pururi. / Eu i-am adus, fără voie, plângând, înapoi la corăbii. / Iară pe navele mândre sub bănci i-am legat, ca buștenii." (Homer, 2012: 136) Tentația paradisului și brutala smulgere din brațele Lumii Ideale produc o traumă pe care Bloom o va identifica la toți cei pe care, pe parcursul întâlnirilor sale, îi vedea drept "lotofagi". Tărâmul lor e paradisul letargic creat de consumul substanțelor halucinogene. Dacă Paradisul biblic aparține celor fără păcat, creațiilor umane de dinainte de cădere, cei din Țara Lotofagilor sunt ființe căzute – și anume, după legile fizicii. Ambiția lui Bloom de a calcula viteza căderii corpurilor constituie una din cele mai subtile îmbinări ale umorului și spiritului speculativ din întreg episodul.

Deși Bloom pare să se deplaseze la întâmplare, el nu uită că, la ora unsprezece, trebuie să fie la cimitir. Fire

bănuitoare, vede și în asumarea înmormântării de către firma lui Henry J. O'Neill o stratagemă pusă la cale de angajatul acestuia, Corny Kelleher. Acesta era binecunoscut pentru abilitatea cu care-și atinge scopurile. Printr-o asociere pur eufonică, Bloom își amintește de-o mică întâlnire erotică, evocată într-o jucăușă proză ritmată, în care cuvintele de la sfârșitul propozițiilor (*park, dark, lark*) nu lasă niciun dubiu asupra deznodământului. Fata cu pricina era și turnătoare la poliție, adică beneficiara unor legături secrete cu autoritatea. Ceea ce, prin transfer, se putea spune și despre Corny, care obținea în felul acesta dreptul de a face înmormântări.

Rătăcirile lui Bloom încremenesc pentru o clipă – o clipă nesfârșită – în fața magazinului Belfast and Oriental Tea Company. În timp ce parcurge înscrisurile de pe etichete, își propune să-i ceară câteva negustorului, Tom Kernan. Pe gratis – se subînțelege, așa cum, în capitolul anterior își punea problema obținerii, tot fără bani, a unui bilet de tren pentru a o vizita pe Milly. Lectura etichetelor e însoțită de un gest furios – extragerea cărții de vizită de sub panglica interioară a pălăriei și "transferarea" ei în buzunarul de la vestă. Disimularea lui Bloom e însă dublă: simultan, ca și când s-ar fi temut de prezența unor privitori incomozi, mimează încercarea de a se răcori cu pălăria. De fapt, într-o pornire auto-fetșizantă, el o miroase, "inhalându-i liniștit mirosul de ulei de păr". Gestul e deturnat într-o poză voit senzuală, ca pentru a-i deruta pe spionii invizibili: "își trecu mâna dreaptă cu o grație înceată peste frunte și păr." Spectacolul ia sfârșit în clipa când Bloom s-a asigurat că, la momentul potrivit, va avea la îndemână cartonașul pe care se afla numele lui don-juanesc, Henry Flower.

Dar nu înainte de a-și mai trece o dată mâna prin păr, cu o lentoare încă mai accentuată. Nu e vorba, deci, de o simplă stratagemă, ci de un ritual. Poate chiar de un *rit de trecere* ad-hoc, de pătrunderea într-o altă lume: în universul aromat al ceaiurilor. Soiurile din Ceylon îl transportă în "grădina lumii", unde frunzele gigantice plutesc leneș și unde se află împărăția "cactușilor, a pașiștilor înflorite, a lianelor șerpuitoare." Suntem proiectați într-o utopie vegetală, urmărindu-i cu ochii minții pe cingalezi lenevind la soare, într-un *dolce far niente* întins la nesfârșit. "Din douăsprezece luni, dorm șase", avertizează Bloom, ceea ce-i transformă în lotofagi: conform tradiției posthomerice, aceștia își petreceau în somn jumătate de an. Blândețea lor era consecința faptului că deveniseră prea leneși până și pentru a se certa.

Într-o serie de propoziții minimaliste sau chiar monosilabice, Joyce tracează granițele acestui ținut narcotic, în care letargia, "florile lenii" (sintagma "flowers of idleness" trimite, firește, la byroniana "Hours of Idleness", după cum "Sensitive plants" e un ecou al poemului scris de Shelley în 1820, "The Sensitive Plant", iar "hothouse in Botanic gardens" ar putea fi o aluzie la poemul lui Erasmus Darwin, "Botanic Garden", din 1791), "boala somnului ce plutește în aer" și chiar "pășitul pe petale de trandafiri" contrastează cu grosolănia gastronomică a ciorbei și tochiturii de vită. Aceluiași mediu îi aparține și individul care plutea pe spate, pe Marea Moartă, citind o carte și având o umbrelă deschisă. Orientul Apropiat și Orientul Îndepărtat sunt convocate pentru a alcătui plasma în care se adună diversele varietăți de lotofagi: cei care, într-o fizică prost înțeleasă de Bloom, în care Arhimede și Newton contribuie involuntar la trasarea unui spațiu al luxurienței orientale și al paraliziei narcotice comune insulei evocate de Odysseu, dar și Dublinului străbătut agale de soțul lui Molly.

Accelerând, Bloom își aduce aminte de fata întâlnită la măcelar și de felul în care mergea cu cârnații în mână. Instinctiv, răsuște ziarul *Freeman*, aflat în buzunarul hainei, dându-i o formă ce sugerează forma mădularului masculin – o dovadă clară că în subconștientul lui seducerea servitoarei din vecini continua să fie o preocupare. Felul în care își lovea, ritmic, crăcanul pantalonului cu ziarul în formă cilindrică nu lasă niciun dubiu asupra intențiilor (sau măcar gândurilor) carnale. Ajuns la poștă, sexualitatea și experiența narcotică prind o altă dimensiune: în timp ce oficianța verifică dacă a primit vreo scrisoare, Bloom "inhalează mirosul de hârtie

ieftină proaspăt tipărită" al ziarului erotizant. Simultan, privește afișul pentru recrutări, cu imaginea soldaților din toate armele. Prin asociere, gândul zboară la socrul său, fost ofițer, al cărui regiment se va fi risipit în cele patru zări.

Cu o invidie greu de ascuns, civilul Bloom invocă forma și culoarea uniformelor militare, a carierelor deschise britanicilor în vremea războiului cu burii, și căreia Maud Gonne și "Fetele Irlandei" i se opuneau cu înversunare din cauza libertății soldaților de-a străbate noaptea străzile orașului. Aceștia erau învinuiți c-ar fi umplut orașul cu boli venerice și că armata, în general, era infestată de putreziciune morală. Însuși Imperiul, care se întindea peste mări, devine, în această optică, un stat al bețivilor. Printr-un calambur, Joyce produce echivalentul lingvistic al situației evocate: *overseas* ("peste mări") se metamorfozează în *halfseasover* ("bețivan"). Soldații din afiș au caracteristicile lotofagilor ("parc-ar fi în transă"), și o privire fixată undeva în depărtare. "Par niște arierați mintal", concluzionează Bloom.

Contemplarea afișului aduce în discuție și o altă chestiune, care va fi adeseori invocată în roman. Referindu-se la regele Edward al VII-lea, Bloom constată cu ironie că monarhul își privilegiază propriile trupe ("nu l-am văzut niciodată îmbrăcat în pompier sau polițist"). Acest lucru s-ar explica prin apartenența la masonerie, care propovăduia un alt fel de "marșuri" decât cele cazone. "Table: able. Bed: ed" reprezintă în acest context transpunerea într-un limbaj cifrat, specific masonilor, a cunoscutelor comenzi militare, "stâng, drept, stâng, drept".

Părăsind oficiul poștal cu prada așteptată – scrisoarea de la Martha Clifford –, Bloom evaluează posibilitatea de a-și îmbunătăți situația familială. Concluzia e negativă: "Să vorbești; ca și cum asta ar rezolva ceva." Un semn clar că barierele comunicării dintre el și Molly erau rupte. Epistolele adresate Marthei sunt un substitut al vorbelor pe care nu le poate schimba cu propria nevastă. Bloom întreține corespondența ilicită ca pe un fel de "poliță de asigurare" în raport cu tratamentul imprevizibil al relațiilor cu Molly. Ea poate fi descrisă, în termeni militari, drept un raid de recunoaștere într-un teritoriu străin. Nu e sigur că intenția devine un *atac preventiv*, dar e neîndoios parte dintr-o stratagemă cazon-privată pe cât de întortocheată și absurdă, pe atât de complicată.

Plicul ridicat de la post-restant îi stârnește curiozitatea nu doar prin scrisoarea în sine, ci și printr-un obiect necunoscut pe care-l conține. Primele supoziții: o fotografie sau o buclă de păr. Nu are timp să dezlege enigma, pentru că, parcă din pământ, se iveau cunoștința, M'Coy. Cititorul și-l amintește din povestirea "Grace", din *Dubliners*, unde apărea ca fost tenor. Bloom se străduiește să scape de el cât mai repede, pentru a-și putea citi în liniște scrisoarea.

Conversația dintre cei doi e un tipic exemplu al limbajului lotofagic: plicticos, inert, somnolent, irelevant. M'Coy e o întrupare a "omului de prisos", a individului pentru care suprema ispravă existențială constă în faptul că "se menține în viață" ("just keeping alive"). Nici în condiții normale Bloom n-ar fi fost interesat să lungească dialogul. Cu atât mai puțin e dispus s-o facă acum, când urgența clipei constă în parcurgerea rândurilor trimise de o (presus) frumoasă dactilografă. Cu toate acestea, M'Coy e un dublu al lui Bloom, măcar prin datele biografice exterioare: are și el o soție cântăreață și, mai mult de-atât, asemeni lui Molly, și ea se pregătește să plece în turneu. Felul în care M'Coy transmite aceste informații e atât de anodin, încât Bloom încearcă să evadeze îndreptându-și privirile asupra unei scene pe cale să se desfășoare peste drum.

Ca și la descinderea de la măcelăria lui Dlugacz, atenția lui Bloom e captată de o prezență feminină. Prin comparație cu servitoarea ale cărei șolduri apetisante îi persistau în memorie, excitându-l visceral, acum e vorba de o apariție mai degrabă diafană. O apariție feminină din societatea înaltă, care exhibă mărcile bunăstării și sofisticării: femeia poartă un mantou șic, cu gulerul răsfărnt, pozează cu grație și privește în jur cu un aer afectat. Spirit plebeu, Bloom simte nevoia s-o *redimensioneze*, s-o coboare de pe soclul imaginar pe care-l ocupa cu impresionantă dezinvoltură. În fond, raționează el, dezbrăcată de armura ei socială, extrasă din mediul care-o avantajează, nu e decât o femeie. Dar aparentul lui egalitarism e nutrit de grosolănie: "Femeile se țin toate cu nasul pe sus până nu le-atingi la locul sensibil. [...] Te culci cu ea o dată și i se duce scrobeala."

Impertinența lui Bloom intersectează discursul de-o plicticoșenie mortală al lui M'Coy, care evocă nume de localnici cunoscuți și ei cititorului din *Dubliners* (Bob Doran, Bantam Lyons și Holohan). Cuvintele prind materialitate, devin perdele de fum care obturează scena încărcată de senzualitate descrisă mai sus. Agresat de perorațiile lui M'Coy, Bloom apucă să vadă totuși pielea strălucind și părul castaniu ale femeii, precum și "mâna de doamnă." Treptat, ignorând (și fiind totodată iritat de vorbăria fără sens a intrusului), Bloom îi completează portretul: diafana apariție e încălțată cu "cizme înalte, cafenii, cu șireturile atârnând." Conștient că nu e singurul care a observat-o pe frumoasa necunoscută, Bloom admite că o astfel de femeie trebuie să aibă "două corzi la arc." Cu alte cuvinte, că e echipată cu un arsenal de seducție irezistibil.

Ca și în cazul tinerei servitoare, Bloom e dezamăgit din nou: voyerismul său va rămâne nesatisfăcut. Trecerea tramvaiului maschează momentul pe care-l pândea cu încordare: clipa când femeia urma să urce în caleașcă și când ar fi putut să-i contemple partea dezvelită a piciorului. Trăim astfel, alături de Bloom unul din acele *anti-climax*uri care fixează rolul personajului în insectarul plin de expresivitate al unei realități sufocate de banalitate, în care minimalismul întâmplărilor e compensat de supraturarea percepțiilor. Bloom vede normal, dar "simte monstruos". El e un analist din instinct, un despicător al firului în patru, un pescar la copca unei ape care s-a evaporat demult.

(Fragmente dintr-o carte despre James Joyce, în curs de elaborare)

Henke, Suzette A., 1978. *Joyce's Maraculous Sindbook*. Columbus: Ohio State University Press.

Herring, Phillip F. 2002. "Lotuseaters", in Hart, Hayman, 2002.

Homer, 2012. *Odysseia*. Tradusă în hexametri, cu o postfață, bibliografie și indici de Dan Slușanschi. București: Humanitas.

Gilbert, Stuart, 1958. *James Joyce's Ulysses*. New York: Vintage Books.

Hart, Clive and David Hayman (editors) 1974. *James Joyce's Ulysses. Critical Essays*. Berkeley University of California Press.

Kiberd, Declan, 2009. *Ulysses and Us. The Art of Everyday Life in Joyce's Masterpiece*. New York, London: W. W. Norton & Company

STEREOTIPURI

STĂTEAM DE VORBĂ CU BEBE COSTINAȘ DANIEL VIGHI

Am scăpat ca prin urechile acului de subordonarea viitorului ziar față de autorități prin sponsorizarea cu șase sute de lei oferită de maiorul Viorel Oancea, cel dintâi ofițer al armatei care a refuzat în revoluție să execute ordinul de luptă "Radu cel Frumos", care cerea folosirea armelor de foc împotriva demonstranților. Oancea era foarte popular în acele zile în care, treptat și pe bună dreptate, supărarea oamenilor se îndrepta spre armată ca fiind aceea care "a tras în oameni", cum se zicea cu vocea răgușită de emoție. Așadar aveam banii pentru primul număr al cărui titlu mi l-a sugerat Mircea Pora cu care m-am întâlnit pe scările de la Consiliul Județean, unde pe atunci se găsea mai toată lumea "responsabilă de soarta revoluției" – lume care se spășea pe acolo cu sentimentul unui "acasă" dobândit în decembrie '89. Eram cu Claudiu Iordache și Viorel Oancea, când Pora ne-a spus că numele cel mai potrivit al ziarului nu putea fi altul decât acela al orașului. Simplu!

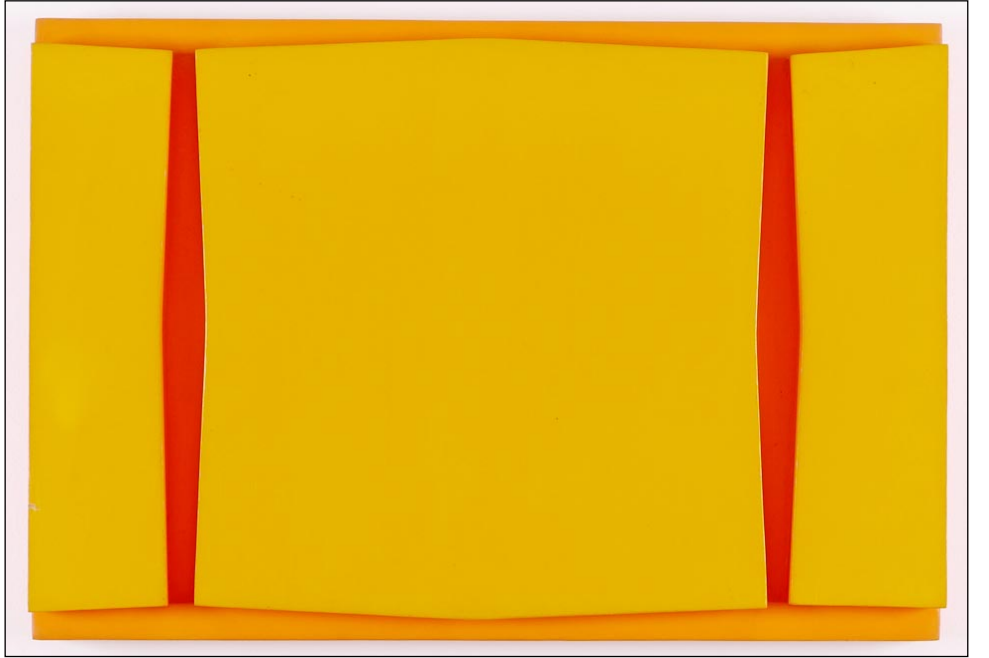
Mai era ceva foarte urgent, trebuia spus într-un fel anume care erau cerințele revoluției, ce draci a dorit Timișoara și ce începea să se nască la București. Aveam cu toții sentimentul că ne scapă printre degete ceea ce păruse la început că ne stătea cu totul la îndemână. Apăruse domnul acela rășărit nu se știe de unde, cu gesturi și vorbe de activist din partidul comunist, pe nume Ion Iliescu. Îmi amintesc că stăteam de vorbă cu Bebe Costinaș la *Orizont* după intervențiile în zarva politică ale lui Ion Iliescu, tot mai hotărâte: se vedea clar că se pricepe și că nu are de gând să mai lase din mâini hăturile puterii. Bebe mi-a adus în memorie faptul că numele lui fusese pomenit de mai multe ori la *Europa Liberă* ca unul care ar fi putut așeza țara pe calea perestroikăi și a glasnostului gorbaciovist. Un element progresist și mai intelectual din rândurile unui partid dominat de oltenii din jurul lui Ceaușescu, de talia unor apariții jenante precum Suzana Gâdea sau Alexandrina Găinușe.

Tot atunci a apărut, în superba sa desfășurare în fața unei mass media cât de cât libere, nivelul extrem de precar intelectual al celor din preajma dictatorului "odios" și al "sinistrei" sale soții, cum îi numise, printre primii, fostul ziar de partid *Scânteia*, devenită apoi *Scânteia poporului*, pentru a se camufla total sub numele unui fost ziar interbelic de stânga. Iată-l pe nemernicul Ion Dincă, zis Teleagă pentru ușurința cu care, în vremea cât fusese ministru de interne, aresta oameni, sau John Balconetti pentru dărâmarea balcoanelor din cartierele Capitalei, cât a fost primar general. L-am văzut după ce fusese arestat cum și-a pus basca pe masă și s-a pieptănat cu un piaptăn din plastic în fața camerelor de filmat ca să arate respect pentru completul de judecată. Semăna cu fie iertatul uica Marta de la SMA Jebel înainte de merge la Căminul Cultural la serbarea școlară a nepoților. Un nenorocit de care nu știai dacă să râzi sau să-i dai un dos de palmă.

Aceste camuflări erau, de altfel, frecvente în acele luni și cred că acestea fuseseră principala preocupare a fostelor structuri. Trebuia schimbat numele pentru a da de înțeles că nimic nu mai este cum a fost. Au apărut atunci nume noi: în loc de întreprinderi socialiste, firme și regii autonome. În loc de IAS-uri, ferme agricole. Doar cu colectivele agricole de producție a fost mai greu. Adevărul este că în privința politicii agricole, rezistența a fost cea mai zdravănă. Iliescu a apărut la nici trei zile după plecare Odiosului și le-a transmis oamenilor muncii de la sate că vor primi douăzeci de ari la grădinile proprii din pământul țării. A fost momentul în care instinctul care l-a mînat spre dezastru pe Ion al Glanetașului din celebrul roman rebrenian s-a declanșat odată cu lupta de gherilă care s-a eternizat în formule savante precum "restitutio in integrum" sau, cu vorbe tehnice, "retrocedarea pe fostele amplasamente ale proprietarilor". Lucruri care reparau nedreptăți istorice, devenite mai apoi prilej de hoții cosmice de care a beneficiat nomenclatura satelor.

Și cum ziceam, mascarea presupunea din partea cuiva demascarea. Era nevoie ca cineva, urgent, să dezoace jocul. Unul dintre articolele editoriale din primele numere al ziarului *Timișoara* purta titlul *După revoluție, aceeași Mărie cu altă pălărie*. Eram mândri de găselniță, de faptul că am putut în acest fel să traducem cu un proverb o realitate politică pe măsura înțelegerii poporului.

Toate bune și frumoase, cum se spune, numai că pentru a avea un ziar din care să strigi adevărurile în care crezi era nevoie de o minimă organizare. Nu aveam mari probleme în relația cu tipografia Banatul, majoritatea celor care ne-am adunat în jurul noii publicații eram dintre cei care fuseserăm deja pe la *Forum studentesc*, pe la publicațiile literare, cele de science-fiction. De la Ioan Crăciun la George Șerban, de la Florian Mihalcea la Marcel Sămânță, de la Ion Monoran la Gheorghe Lână, de la Viorel Marineasa la Dorin Davideanu sau Lucian Vasile Szabo ori Lia Lucia Epure sau Gheorghe Secheșan. Lor li s-au alăturat scriitori consacrați deja: Alexandra Indrieș, Șerban Foartă, Vasile Popovici, Iosif Costinaș. Problemele erau de organizare efectivă. Pentru aceasta a venit lume din afară: un popă meticulos, urmărit multă vreme de securitate, prietenul Remus Jurca, devenit un soi de arhivar al ziarului, acuzat mai apoi pe nedrept că ar fi fost informator. O agronomă căreia nu-i mai știu numele, pe care am luat-o personal în redacție de pe stradă, unde vindeam ziarul și ea s-a oferit să mă ajute deoarece monedele pe care le încasam din vânzare îmi cădeau din buzunar. A devenit în redacție un fel de contabil sau administrator. Aveam cu noi și un ofițer răspopit, dat afară din oștire, amicul Sânmărtineanu de la compania de muzică a garnizoanei militare de grăniceri de pe Calea Lipovei – un anticomunist încă înainte de revoluție, ceea ce era cu adevărat exotic pentru armata română din acele vremuri.

POSTREVOLUTIA DE CARTON SI ZINC VIOREL MARINEASA

Te scoli cu o apăsare pe coșul pieptului. Nu-ți trece toată ziua. Ce se va alege din biata țărișoară? Ce vor mai inventa gloabele interesate să nu le fugă preșul de sub copite? Unde și cum se vor cățăra gunoaiele stărnite (vorba lui Nistor, dascălul neuitatului Didi) de (horribile dictu et visu!) talazul revoluției? Cică să nu pierdem timpul, să ne facem rost de martori serioși și să obținem de la autoritățile provizorii un și mai provizoriu certificat de luptător. O viață avem și-o gaură-n cur. Ba să se mai ducă ăștia cu colecția lor de monstruozițități. Iar cadavre dezgropate și ciopârțite. Mortii cu mortii și... Fraierii cu fraierii și deștepții... Lasă-i, mă, să se bată, să hotărască cine-a fost mai erou.

Hai cu mine la turcaleți, la unguri, la sârbi. Eu fac săptămânal Istanbulul, iar Belgradul – cât de des. La Szeged merg excepțional maieurile și bugigăii (=chiloții). Nu concep să mă-ntorc cu mai puțin de 500 de mărci plus. Mărunțișuri, îți spun. Țara asta n-are viitor. Mă duc unde văd cu ochii. N-ai văzut că Iliescu și-a scos la înaintare haidamacii. Să-mi zici cuțu dacă-n două luni nu reînființează Securitatea. Una mai parșivă și mai colțoasă. O să-i dea iar cu lupta de clasă. Cu exploataorii care năvălesc din Vest să ne ia cu fulgi cu tot. Mă duc la nimereală și nu mă mai uit înapoi. Poate că se-ndură să mă primească ăia din Germania. Gagica-mi vine un fel de verișoară, dar nu prea are cuvânt în familie. Și cât am sperat! Nu ne mai învățăm minte, de câte ori trebuie s-o pățim? Îți spun că numai cu mitraliera... Mi-a venit să-l scuipe în gură pe românul devenit american când i-a ieșit porumbelu "vouă, compatrioților, vă trebuie o dictatură".

Se scoală cu apăsarea știută în coșul pieptului. Habar n-are că drumul spre Debrețin o să fie de pomină. L-a convins Amalia. Nu se știe de unde-l găsisse pe tipul cu mutră și cu nume exotice. Cam bătrâior. Cică pe baricade (il găsisse). În prima fază – simpatic, cuceritor, dar parcă făcând un efort. Amalia, fată bună pentru cauze nobile, dar și pentru chestia aia nasoală. Când vor fi pe punctul să iasă din oraș, moșu o să-i avertizeze că vor fi cinci. Așa că ăla lungu, Coco adică, să binevoiască a elibera locul mortului. Se va arăta/ s-a arătat la țănc o țăpănătură cu pletele bălane vâlvoind, nepoată-sa, după spusa moșului ieșit din revoluție. Ea târâie, sâraca, un cufăr ca de halterofil. Tare-i simpaticuță! Trec granița ca prin brânză, toți îi iubesc acum pe românașii cei viteji, și timișoreni pe deasupra. În capul fraților unguri se pritocește ideea că s-a petrecut o minune istorică: valahii îl apăsaseră pe un pastor de-al lor, de-al adversilor seculari (rămâne și Mileniul în joc), iar popa ce exemplar s-a comportat!

Greu de găsit momentul când lucrurile o vor lua razna. O pană de cauciuc la Oradea sau la Gyula. Păcat că nu mai există înregistrarea. Coco, tehnician total, a pomenit de un simulacru. Mai mult, anticipează al doilea mic dezastru, pe drumul de întoarcere, moment care se va suprapune pe criza de gelozie a moșului, una în cascade, aiurea pe rută, însă plauzibilă la staționări, atunci când moșu și nepoata s-au oprit într-un sat unguresc, au dispărut/ vor dispărea pe o stradă lăaturalnică, în timp ce târâsc după ei cufărul pomenit, lăsându-i cam un ceas în mașina păraginită, cu ochii la lună, dar asta va interfera cu ideea că deplasarea nu și-a atins nici pe departe scopul, iar intrușii (Coco și încă o persoană) ar trebui să-și achite, proporțional și fiecare în parte, spezele, deoarece emitentul delegației, un revoluționar pursânge, nu admite gratuități, iar el, supermoșu, care și-a pus pielea la bătaie și înainte și după (1989), nu-i pe post de mecanic auto, a fost informat că, în timp ce el stabilea relații politice cu organele provinciale maghiare, "voi ați bătut câmpii, v-ați cinstit cu barack palinka și ați băgat în voi gustări, eu nefiind mâncat toată ziua, doar două sandviciuri luate de acasă, puteați da barem o cafea pe drum, ia nu vă mai prefaceți că n-ați văzut mărci nemțești în viața voastră".

Moșu o să aibă dreptate, cei de la cotidianul din Debrețin îi vor aștepta câteva ore după termenul convenit. Redacția electronică i-a făcut paf. Veniți dintr-o lume tipografică doldora de plumburi și de zincuri, s-au mirat ca niște picați din copac. Nema machete pe hârtii și cartoane, nema linotipiști beți. Doar câteva computere-filigran, nu ca ăla mare cât casa pe care-l văzuseră la Politehnică. Amalia se scuză, n-avea de unde să știe că moșu poate deveni atât de fioros. Atât de împuțit, precizează Coco. Documentarea a fost excelentă, iar palinka – mai presus de toate.

Vor exista consecințe: un spurc reafirmat în decemvrie obșnouă, nervos foarte, va scrie o compunere de înfierare, spârce de adevăr și fantezie, în noua gazetă veche, că de ce s-au dusă ăia tocmai la unguri ca să învețe arta lui Gutenberg, cu ce mandat, de ce s-au căciulit, noi avem multiple posibilități, nici măcar nu sunteți reprezentativi. După așa o demascare, fiecare a reacționat în felul lui. Coco a fost concis: pârț! Amalia: să vezi că mă zboară din căcatu de comitet, sau cum îi spune. Cel ce resimte dimineața apăsări pe coșul pieptului va resimți o apăsare în plus pe coșul pieptului. Moșu și cu blondă se vor tira în Canada. Dar fieștecare pe cont propriu.

picătura de cucută

DE SENECTUTE PAUL EUGEN BANCIU

Așa cum e, viața însumează nenumărate despărțiri, întâlniri, descoperiri ale unor drumuri noi, omul fiind pus mereu în fața unor răspântii, unde trebuie să aleagă drumul de urmat. Despărțirile îi umplu sufletul de amar atunci când trebuie să lase în urmă un om, o vârstă, un loc, un anotimp luminat, pentru că alternativele, de la un timp, se dovedesc a fi numărabile. Se insinuează încet sentimentul unei înstrăinări de lume, al unei singurătăți greu acceptate, la început, apoi din ce în ce mai odihnitoare pentru trecerea sa.

Către vârsta a treia se reduce și numărul întretăierilor de drumuri, crescând însă cel al despărțirilor definitive, iar ceea ce ajunge să se numească destin e, de fapt, mersul firesc al unui tip de caracter pus în anumite situații de către evenimentele lumii din jur. Reacția sa la agresiunea acesteia diferă în funcție de temperament, de cultură, de filosofia de viață pe care și-a format-o omul, astfel că atunci când în față mai rămân doar vreo zece, douăzeci de ani de trăit, deși nimeni nu-și pune problema că totul se va sfârși, universul său începe să se circumscrie doar propriei persoane, propriilor nevoi, propriilor beteșuguri.

Cât să scape de obsesiile personale, dacă a fost o viață un bonom idealist, va aluneca spre lumea anticilor, pentru a trăi iluzia unei supraviețuiri, a unei continuități istorice, pentru a descoperi că și acei oameni care-au murit de mult erau tot ca și el. Dacă însă o viață a circumscris universul celor din apropiere propriilor interese, va deveni imposibil de suportat de către ceilalți pentru că în sufletul său va nutri sentimentul iminenței morții, al implacabilului sfârșit, dincolo de care el nu va mai conduce tribul, îndatorat, în mintea sa, până la a treia generație. Cu fiecare zi trecută va fi mai dur, mai circumspect cu cei din jur, încercând să-și impună propriile dorințe până în ultimul moment, de parcă astfel ar putea să-l depășească și să intre în nemurirea memoriei neamurilor sale, a cunoștințelor, majoritatea ne-prieteni.

Omul care o viață întreagă n-a văzut în jur decât niște argați născuți doar pentru a-i duce la îndeplinire poruncile, de a-i satisface dorințele, de a se supune voinței lui, la bătrânețe va avea un acut simț al posesiunii, descoperind mereu împriicinări pentru cei din jur, speculându-le slăbiciunile, culpabilizându-i de la înălțimea unei perfidii și viclenii bine construite în timp.

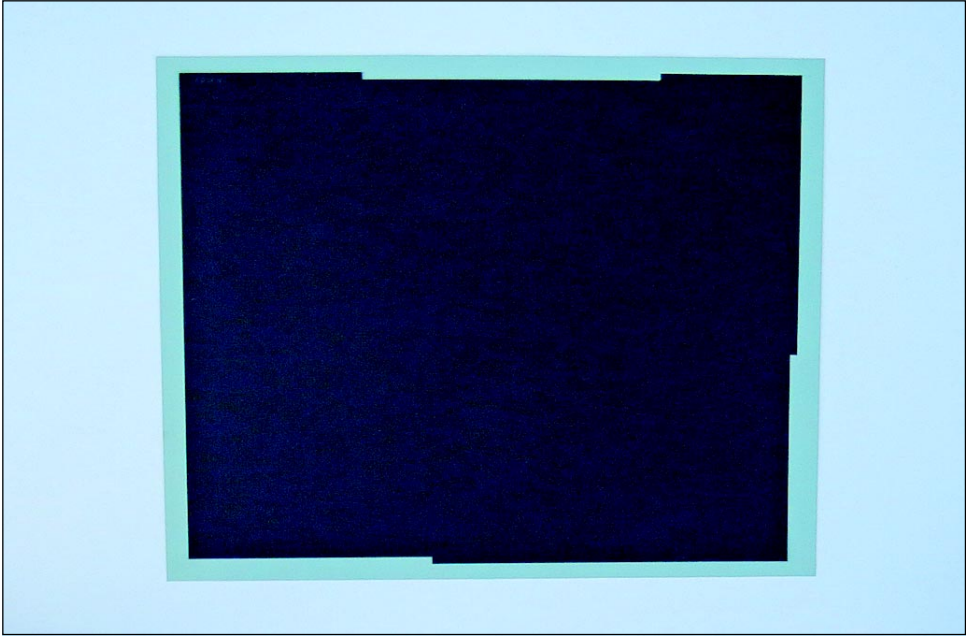
Bătrânii în general, și cei buni și cei răi, au sentimentul ciudat că lor li se datorează totul, că lumea din care vin ei a fost cea ideală, că păcatele lor nu le-au atins vreodată pe cele ale copiilor lor, și cu atât mai puțin ale nepoților ca și gravitate, că iubirea și ura, binele și răul nu pot fi decât așa cum le au ei în sufletele lor, iar pentru toate acestea ceilalți trebuie să le facă pe plac. Există ceva în comportamentul acesta din psihologia oamenilor bolnavi, atenți doar la propria ființă, la propriile nevoi, pe care le exploatează până la ultimele limite, și unii și alții fiind în față cu perspectiva unei ieșiri din scenă iminente.

Ce rămâne e doar un fel de amânare, ca într-un concediu agonice, în care momentele de trezire și cele de vis interferează cu ieșiri violente, pornite dintr-o disperare pe care ceilalți nu o pot înțelege.

Egocentrismul bătrânilor e mai accentuat la femei. Ele descoperă fără să le spună nimeni, încă de copile, că întreaga lume se învâрте între pieptul și coapsele lor. Că de acolo pornește viața generațiilor ce vin și pentru nașterea cărora au venit ele pe lume. Bărbații sunt mereu niște întârziați și au senzația că pot trăi singuri, se pot ucidе între ei, fără prezența acestora. Dar fără ei lumea ar fi rămas la începuturi, visând și adulmecându-se permanent, ori dormind cu ochii împăienjeniți de puseurile ruturilor succesive ale animalului. O lume fără istorie, cu un număr ușor de ghicit de istorioare și povețe de învățat, pentru trecerea peste viața imediată, din copilărie, tinerețe, maturitate, până la bătrânețe.

Bătrânele matusalemice, cele ce nu cred decât în Dumnezeuul nevoii lor, știu că femeile nu au vârstă, că se pot împerechea oricând fără să le pese de anii pe care-i au, că ele simt mirosul bărbatului care vine de la împreunarea cu o altă femeie. Ele au gena răului în sânge, aceea care le împinge anii înainte, peste cei ai bărbaților, pentru că trăiesc în primul rând pentru ființa lor, pentru bucuria lor, pentru sănătatea lor. Ele se iubesc doar pe ele, arzând în jur tot ceea ce ar putea să le semene. Ele continuă să se arate îngăduitoare doar față de bărbatul care în tinerețe le-ar fi dominat fizic, prin mărimea trupului athletic, capabil să le ofere siguranță. Ele știu că majoritatea oamenilor sunt nefericiți pentru că se cred la fel cu femeile lor, pentru că-și află perechea în care văd doar un apendice necesar vieții.

Lor să nu le vorbești despre răspântii și despărțiri, ci doar de vizite la cunoștințe, de intrigării de salon, de prostia fetelor tinere care nu știu că, odată și odată, vor ajunge ca și ele, și-și vor uita partenerii. Lumea lor e una a raporturilor de alcov sau familie sau societate dintre un bărbat și o femeie, fără să accepte vreodată ca prin preajmă să aibă vreo ființă meditativă sau contemplativă. Undeva, în adâncul ființei, fiecare încearcă, mai devreme sau mai târziu, să-și limpezească poziția față de cel de alături, să se elibereze definitiv de cel care a fost, să-și schimbe modul de viață, să mute mobilierul sentimentelor după felul în care cade în anii aceia lumina soarelui în camera sufletului său. Doar bătrânii, și mai cu seamă bătrânele strâng amintirile de-a valma în cotloanele sufletului, ca, altădată, să le poată folosi ca argumente în împriicinarea celorlalți, dar mai cu seamă a celor apropiați, pe care, de fapt, nu i-a iubit niciodată, ci i-a acceptat, fără să le fi acordat vreodată un minim credit. Lor să nu le vorbești în termeni generali, să nu aduci aminte de întâmplări din viața de altădată a marilor oameni, pentru că viața lor e totul, și despărțirea de ea rămâne o imposibilitate. Trupul și sufletul unui bătrân sunt lipite unul de altul.

JURNAL DE FAMILIE PIA BRÎNZEU

5 noiembrie 1947. Tata e bolnav. O hepatită rebelă aproape că l-a trimis în mormânt: are 43 de kilograme. Deși e somnolent, își dă totuși seama că cineva sună la ușă. Gazda la care stă în chirie, viitoarea mea mamă, deschide ușa și doamna din fața ei se prezintă:

– Sunt Ana Aslan.
Alături de ea e o doamnă căruntă și urâtică, despre care nou-venita nu pomenește nimic.

Doamna Aslan s-a mutat pentru câțiva ani de la București la Timișoara ca profesor la Clinica Medicală a Facultății de Medicină din oraș. Șeful clinicii, doctorul Alfred Metz, o informase de curând despre boala tatei. Cei doi colaborau, pentru că doctorul Metz era un medic bun, cu studii efectuate la o universitate din Austria. El era cel căruia tata îi trimitea pacienții când avea nevoie de un consult medical, iar Fredy, cum îi spunea tata, îi trimitea la rândul său cazurile care necesitau o intervenție chirurgicală.

Cu o lună înainte, tata l-a chemat pe doctorul Metz să se sfătuiască cu privire la oboseala lui și la lipsa poftei de mâncare. Examinându-l, Metz și-a dat seama că este vorba despre o hepatită epidemică și că trebuie luate măsuri de izolare. A dat indicații cu privire la o alimentație strictă și a insistat asupra repaosului absolut la pat. Dar, în ciuda noului regim de viață, tata se simțea tot mai obosit și, în afară de ceaiuri și sucuri de fructe, nu mai putea să înghită nimic. A slăbit atât de mult încât doctorul Metz a simțit nevoia unui consult medical mai larg.

– Știi, profesoara Aslan a aflat că ești suferind. Din partea mea ar fi un gest de curtoazie să o invit să te vadă și ea.

– O elegantă propunere de consult medical, i-a răspuns tata, la care, pentru întâia oară, nu mai sunt eu medicul, ci pacientul sub tratament.

Doamna Aslan, după cum ne povestea tata cu admirație, a apărut într-un taior de toamnă croit ireproșabil și a remarcat în loc de salut:

– Vai, în ce cameră mare și luminoasă stați! Și ce covoare frumoase! Ce păcat e să le calci în picioare!

– Depinde de cine le calcă, a răspuns, mai mult în șoaptă, doctorul Metz.

Profesoara n-a reacționat, deși nu i-a displicut observația făcută. S-a așezat lângă pat, în dreptul unui covor mare de pe perete și l-a privit și pe acesta cu atenție:

– Este un Buchară original și foarte vechi.
– Starea lui e foarte bună, de ce credeți că este vechi? o întreabă Fredy.

– Culorile principale sunt roșu și albastru închis, culori care predomină în acest gen de covoare orientale. Dacă te uiți însă cu mai multă atenție la ele, observi unele diferențe de nuanță la aceeași culoare. Pentru covorul acesta au folosit culori vegetale, pregătite în cantități mici în ateliere artisanale. Astăzi nu se mai folosesc decât cele făcute în fabrică și atunci totul este uniform.
– Lipsește tocmai galbenul, cel mai potrivit

pentru un icteric, observă mai mult în glumă amicul tatei, cu gândul de a trece peste amabilitățile introductive și a ajunge la obiectul consultului. Doamna Aslan se conformează:

– Domnul doctor Metz mi-a povestit tot istoricul bolii dumneavoastră și am venit mai mult într-o vizită amicală. Aș dori, totuși, să vă examinez și eu abdomenul.

Doamna Aslan îi ia tatei pulsul, îi palpează cu grijă abdomenul, stă pe gânduri și apoi îi palpează din nou abdomenul. Insistă să se retragă cu doctorul Metz în altă cameră, pretextând că dorește să stea de vorbă și cu gazda.

După aproape o jumătate de oră, revin cu toții lângă tata. Doamna Aslan zâmbeste încurajator, dar zâmbetul natural al femeii nu se regăsește nici pe fața serioasă a bărbatului, nici pe cea a gazdei.

– Ne-am gândit, spune doamna profesor, să începem un tratament cu penicilină. Nu se găsește deocamdată nici în spitale, nici în farmacii. Dar domnul doctor Metz mi-a promis că o poate procura.

– Da, pot face rost de penicilină și voi trimite unul din asistenții clinicii să stea aici și să facă injecțiile.

– O să fie totul bine, vă asigur, îi spune ea tatei, ridicându-se să plece cu același zâmbet de îmbărbătare pe chip.

Vorbele doamnei Aslan ar fi fost crezute mai ușor dacă n-ar fi fost adresate unui medic pe deplin conștient de situația în care se afla. Situație care, din păcate, nu părea să se îmbunătățească nici în urma tratamentului cu penicilină. Fredy venea să îl vadă pe tata în fiecare zi, iar profesoara Aslan tot la două sau trei zile. La un moment dat, tata a rămas singur în cameră și a încercat să se ridice din pat. A amețit și s-a culcat imediat la loc. Nu mai putea să stea singur în picioare. Abia după două luni a mai câștigat puțin în puteri. A început cât de cât să mănânce și în curând a putut să se ridice iar din pat. Greul trecuse.

Recunoscător doamnei Aslan, a căutat-o, dorind să îi facă un cadou. A aflat de la doctorul Metz ce preocupări avea profesoara: bufnițele și superstițiile. Îi făcea plăcere să adune bufnițe reprezentate în toate chipurile, dar se temea, odată pomită de acasă, să se întoarcă din drum, se temea de vrăjitorii și, mai ales, se temea de bătrânețe.

Tata a ales pentru colecția doamnei profesor o bufniță mare din porțelan de Meissen. Alături, în pachet, a pus și nuvela *Iubire magică*, nou apărută atunci în librării. Poate, s-a gândit tata, dacă doamna Aslan citește nuvela lui Vasile Voiculescu va afla de puterile neștiute care zac în fiecare dintre noi. Va reuși atunci să-și descătușeze propriile forțe paranormale și să-și concedieze vrăjitoarea urâtică, angajată să-i stea în preajmă pentru a o apăra de rele. Iar dacă va insista în cercetările sale medicale, poate că va mai găsi în plus și un remediu magic pentru o tinerețe fără bătrânețe și o viață fără de moarte.

DE CE AU MURIT RADU PAVEL GHEO

Întrebare cu răspuns multiplu: De ce au murit cei care au fost împușcați la Revoluția din Decembrie 1989 în Timișoara, București, Sibiu etc.?

Răspunsuri:

Pentru ca să schimbăm imnul de stat și stema de pe drapelul național.

Pentru ca grotesca nămetenie de beton armat numită Casa Poporului să devină Palatul Parlamentului.

Pentru ca cei mai lipsiți de scrupule dintre noi să poată profita de ocazie și să devină revoluționari "cu certificat", înfruptându-se astfel din moartea lor.

Pentru ca românii să ajungă să-l facă aproape președinte pe un fost lingău de curte – nici măcar de prima mână – a familiei Ceaușescu.

Pentru ca foștii securiști, cei care ne-au băgat groaza în suflet, ne-au deformat viețile și ne-au sfârșit oasele, să ajungă bancheri, asiguratori, oameni de afaceri onești și, în general, milionari.

Pentru ca foștii activiști de partid, agramații grași și buboși care ne scuipau și ne umileau la ședințele de partid, să devină deputați și senatori și mai grași, și mai buboși, și să ne scuipe și să ne umilească din cel mai înalt forum al democrației.

Pentru ca ofițerii care au tras în oameni în decembrie 1989, cei care au împrăștiat pe caldarâm creieri, inimi și plămîni, să devină profesori universitari, generali multidecorați și pensionari respectabili, cu toate cheltuielile plătite de noi, ceilalți.

Pentru ca România să devină țara muncitorilor necalificați, a asistaților social și a emigranților cu înaltă calificare.

Pentru ca perioada comunistă să fie privită cu nostalgie și de cei care nici n-au trăit-o, și de cei care au trăit-o și au înjurat-o din toți rărunchii.

Pentru ca o gașcă de tembela să regrete comunismul, iar o altă gașcă de tembela să elogieze capitalismul, fără să-și dea seama că în România nu am avut și nu avem nici una, nici alta.

Pentru ca ura împotriva lor, a privilegiaților unui regim nici măcar ideologic, să se transforme azi în ura noastră împotriva noastră, în confruntări politice stupide, în timp ce idolii iubirii și țintele urii noastre se pupă pe gură în localuri elegante și rîd de prostimea care îi adoră și îi înjură.

Pentru ca să nu mai existe două tabere, "ei" și "noi", și nici doar bine și rău, astfel încât să putem face cu toții – și cei buni, și cei răi, și

politruți, și disidenți – compromisuri mai mici sau mai mari, după care să zicem că sînt doar nuanțe.

Pentru ca să se șteargă în sfîrșit distincția între valorile autentice și cele false, în așa fel încît aurul să poată fi socotit gunoi, iar gunoaiile să fie puse la loc de cinste.

Pentru ca după 1989 să construim o societate bazată de furt și minciună, de la furtul ajutoarelor trimise de naivul Occident pînă la furtul de fabrici, terenuri, case naționalizate și titluri academice, astfel încît astăzi aproape toate funcțiile din conducerea guvernului să fie ocupate de oameni cu dosare penale.

Pentru ca să putem lua credite doar cu buletinul.

Pentru ca să ne putem cumpăra mașini occidentale la mîna a doua.

Pentru ca să se poată cînta manele.

Pentru ca să ne înjurăm liber în trafic, pe trotuar, la restaurant și la emisiunile de la televizor, fără să ne temem că o să fim arestați pentru afîta lucru.

Pentru ca să nu mai avem un singur post de televiziune la care să nu ai ce vedea, ci o sută de posturi de televiziune la care să nu ai ce vedea.

Pentru ca să umplem țara de gunoaie în timp ce ne lăudăm cu frumusețea ei.

Pentru ca să putem defrișa, deșertifica și distruge fiecare bucată de plai mioritic.

Pentru ca să facem bani mulți și să trăim și noi ca în *Dallas* sau ca în Beverly Hills.

Pentru ca în fiecare decembrie, înainte de Crăciun, să urmărim la televizor emisiuni despre revoluție, să ne amintim de moartea martirilor noștri și să ne înduioșăm puțin, poate chiar să vărsăm o lacrimă, iar după aceea să ne simțim mai buni și mai curați – și poate și un pic bucuroși că nu am fost noi în locul lor.

Pentru ca niciodată, dar absolut niciodată, să nu mai credem cumva că în România lucrurile se pot schimba grație cetățenilor onești și bine intenționați.

Pentru ca să primim pașapoarte și să ne putem căra naibii din țara asta a ratării generalizate (chiar dacă n-am vrut sau n-am fost în stare s-o facem cu toții).

"De prosti. De-aia au murit, că au fost prosti", cum zicea la un miting electoral cu scînteii o doamnă cu sărmăluțe-n cap dintr-un mare partid al fostei alianțe USL.

Dar, în primul rînd, au murit ca să fim cu toții liberi. Ce am făcut noi cu libertatea asta ne privește.

JURNAL DIN ANII CRIZEI ROBERT SERBAN

Marți, 27 octombrie 2015

Tudor se uită atent la câteva plante (plântuțe, mai exact) carnivore, care sunt de vânzare la magazinul Hornbach. Și-a amintit de existența lor și a insistat să le vizităm. Le studiază, le momește cu un vîrf de pai, eu îi spun că lighioanele alea nu mănâncă decât insecte și gâze, nimic altceva. Neîncrezător, mă chestionează: *Și chiar n-o să se ia după mine prin magazin?*

Vineri, 30 octombrie 2015

Un nenea, la volan, la o intersecție, stă și stă și stă, deși se putea duce de mai multe ori. Suntem în spatele lui. În mașină, Ari, ai mei, Tudor. Eu, șofer. Zic ceva strong în gând, dar omul nu pornește. Zic și cu voce tare, dar ceva molcom: O mașină de Mehedinți... Iar Tudor, ca orice copil care merge la stomatolog, mă întreabă: *Sunt mai mulți?*

Sâmbătă, 31 octombrie 2015

Incendiu groaznic, astă noapte, într-un club din București. Peste 20 de morți, peste 150 de răniți. Fiindcă nu exista decât o singură ieșire, și aceea strîmtă, tinerii din club, care erau la un concert, s-au călcat în picioare unii pe alții, din cauza panicii, au blocat ieșirea și au ars. E cumplit ce arată televiziunile, e cumplit ce s-a întîmplat!

Miercuri, 4 noiembrie 2015

Ponta și-a înaintat demisia de șef al guvernului lui Dragnea, șef al PSD. N-avea ce face, ar fi ieșit rău dacă ținea de funcție, mii de oameni sunt în stradă, în toată țara, nu doar în București. Nici așa nu cred că-i va fi bine, dar, orîșicât, a ieșit onorabil. Oprea e gata și el. Și pare a fi gata de... tot. Ce ciudat e destinul de politician român: azi, cât p-aci să ajungi premierul României, mâine – ți se arată semne dinspre mititica. Ca-n filme!

Sâmbătă, 7 noiembrie 2015

Îl încălț pe Tudor. N-are stare. Niciodată n-are stare. Îl rog să nu se miște un minut. Mă privește de sus și mă întreabă candid: *Tata, care picior e fetiță, stîngul sau dreptul?*

Luni, 9 noiembrie 2015

Fondul Montar Internațional anunță că ne paște o nouă criză. Se pare, zic specialiștii, că va fi mai năpraznică decât sor-să. Și eu

care tocmai mă gîndeam să renunț la jurnalul ăsta. Trebuie să-mi reconsider poziția.

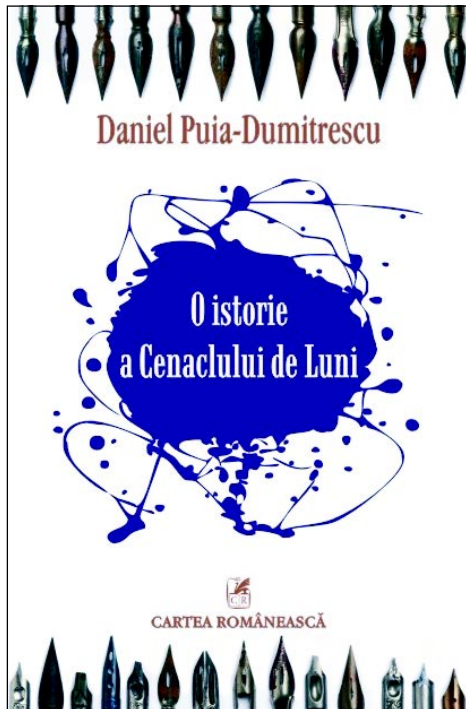
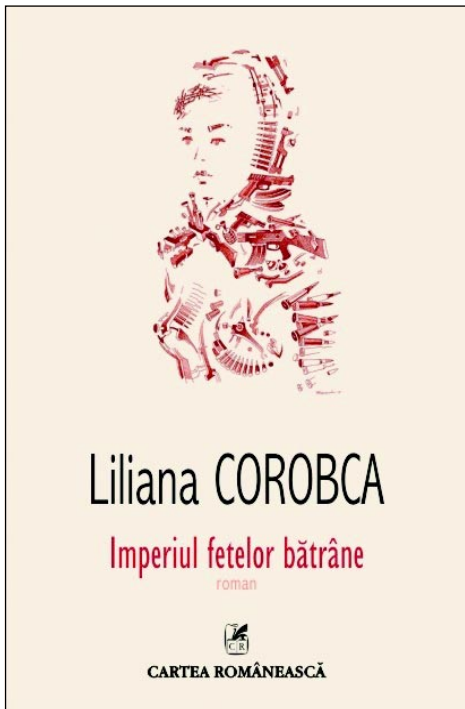
Marți, 10 noiembrie 2015

Aseară, întîlnire cu studenții de la Litere, la Cartea de Nisip. Ana Pușcașu, care le e profă, a ținut să facă seminarul cu ei acolo și să vorbim despre poezie. Deși sunt în anul III, unii nici nu știau unde e librăria. După trei ani de studenție umanistă... Cred că n-a ieșit rău, m-am ambalat, m-am simțit bine, Ana și ea în formă, mi-a ridicat câteva mingi, studentele – ochi și urechi. Ba chiar au pus și vreo două întrebări!

După seminarul cu pricina, cu Ari la teatru. *Egoistul*, cu Radu Beligan în rolul principal. Tot actorul, ajuns la 96 de ani, a făcut și regia spectacolului. Maestrul se pornește greu. Uită cuvintele, încurcă replicile. Strâng din buze. Totuși, nu e prea mult? Nu exagerează? Vorbește cu greutate, și asta se... aude, căci are microfon. Și totuși, încet, încet, spectacolul capătă ritm. R.B. își intră în rol. Face eforturi ca să țină cadenta comediei, căci e o comedie. În rolurile din filme nu m-a entuziasmat niciodată. Mai ales în comedii. Nu i-am găsit nicicum umorul. Are haz, dar nu umor. Aici are și, și. De câteva ori, involuntar, fiindcă nu-și mai amintește replica, iar sufleurul e obligat să dea... voce, ca să fie auzit de venerabilul maestru.

Poate că ar fi trebuit să se retragă. Poate că vrea să facă teatru până în ultima clipă. Devoțiune împinsă spre ridicol? Piesa e lungă, are două ore, află. În ultima jumătate de oră, e obosit, iar momentele de afazie parcă se înmulțesc. Și totuși, e teribilă voința de a juca (de fapt, de a sta pe un scaun și a rosti replicile). Când nu-și amintește, improvizează. Și se vede, dar nu cred că mai contează. Îl privesc și îmi muș buza de jos. Efortul pe care îl face e, de fapt, adevăratul rol. Și asta mă emoționează. La sfîrșit, în picioare cu toții, rupem liniștea cu aplauzele noastre. Ariana nu-și poate stăpâni lacrimile, iar chestia asta e contagioasă; îmi scot batista și mi le șterg repede pe ale mele. Radu Beligan e în continuare pe scaunul de pe care nu s-a ridicat de două ceasuri, înconjurat de actorii care au jucat în piesă. Aplauzele nu se opresc. Cu două secunde înainte să cadă cortina, face un gest aproape imperceptibil cu mîna spre sală.

ORIZONT A CITIT

ALB

ADRIANA CÂRCU

Pata

Mă uit la pata lăsată de o lacrimă
care tocmai a căzut pe podea.
Este singurul punct translucid,
de pe gresia întunecată din bucătărie,
care reflectă picturile de pe pereti
(da, am picturi in bucătărie).

Are în ea un pic de albastru și de galben
și poți să vezi acolo și coada unei țigăi.
A dizolvat praful ce o înconjoară
– trebuie să fie sarea –
și dacă te apropii destul,
în luminozitatea ei arcuită
poți vedea o aripă frântă.

Cuvintele

În mijlocul capului meu
s-a deschis o fântână
din care țâșnesc cuvinte.
Unele reușesc să zboare,
altele se sparg în litere
și îmi trec pe lângă urechi
cu un fâșâit.
În cădere, îmi lasă pe umeri
minusculi solzi aurii
care se transformă treptat
într-o platoșă ce strălucește
doar la apus.

Nor

Urmăresc un nor alb pe cer.
La început a fost o bătrână,
cu părul prins în coc,
ținând o ceașcă de ceai în mână.

Apoi a devenit o fată,
fugind cu părul despletit.
Părul ei s-a transformat
într-un câmp de secară și maci
și apoi am văzut o casă în flăcări.

Curând, vântul a alungat flăcările
în pădurea de pe deal,
dar pădurea a rămas tăcută și verde,
cu amintirile ei.

Pe când norul s-a dizolvat în cer,
Pe terasa din spatele casei,
Bătrâna cu ceașca în mână eram eu.

De dragoste

Notat pe șervețele de hârtie,
În nopțile de uitare neună,
Șoptit în dulcea liniște a dorinței,
Cântat în gura mare pe străzile pustii,
Retrăit atunci când te trezești plângând

și femeia de lângă tine îți mângâie obrazul
Și spune: hai, liniștește-te, a fost doar un vis.

Patetica

Sufletul ca un cuib abandonat
Plin de pene și crengi uscate
Purtând încă forma corpurilor calde.

Inima, o sală de bal goală
Rezonând cu ecouri stinse
Prin serpentine sfâșiate și mucuri de țigară.

Mintea, un lan de grâu necules
Ce se apleacă și ruginește în ploaie
Așteptând soarele sau o atingere.

Corpul, ușor, transparent,
Însemnat de un vis și de stea,
Gata să te poarte la începutul zilei.

Alb

Privește întinderea netedă cu teamă și
un fel de anticipație nelămurită. Pe câmpul
foșnitor aflat înaintea ei nu cad umbre și nu
există săgeți. Drumul poate să ducă oriunde,
sau poate să rămână doar un punct. Tocmai
această libertate o sperie și o atrage.

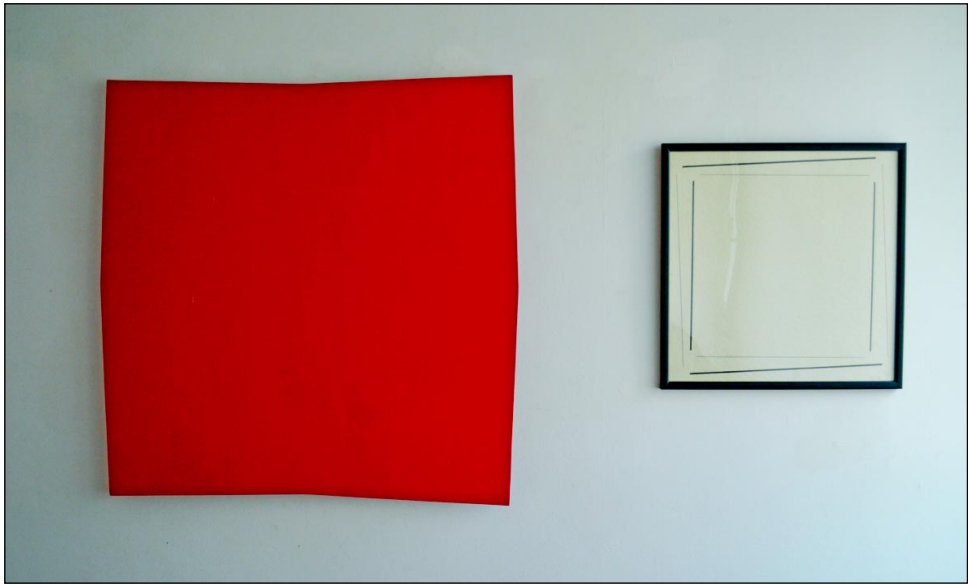
Un punct care s-ar putea mări din pro-
pria-i substanță, devenind un perimetru, un
cerc și apoi, treptat, o sferă. Acela este spatiul
pe care și-ar dori să-l pătrundă creindu-l,
asemeni unui paianjen care își deapănă singur
firul cleios.

O cale ce s-ar pierde ca în apele unui
pastel și care ar lăsa să transpară iar albul,
iscând alte căi, neumblate. O cale ce s-ar
regăsi în consensuri, în fluidul formei, în
arcurile albastre create de întrebări și de vise.

O confluență de vectori, ce s-ar desface
precum valurile involte ale unei meduzei,
mlădiindu-se luminos pentru a lăsa în lume,
ca pe nisipul submers, amprenta sa de
frumusețe și otravă.

O lume scintilantă în complexitatea ei,
ramificată pe liniarități întrerupte de cercurile
sensului mereu înnoit. O lume cu adâncimi
de ape și înălțimi de zbor, cu raze întrerupte
de gânduri.

Un univers cu planete cunoscute, unde
întâmplările devin reale doar atunci când sunt
povestite, iar tot ce se poate imagina este
adevărat.

STRUCTURILE

CRISTALULUI

CLAUDIU T. ARIEȘAN

I Multiplele fațete poliedrale ale unei culturi scrise se reflectă prioritar în marile cărți trecute și prezente, îndeosebi cele cu perspectivă pentru viitorime – unele deja confirmate de posteritate, altele de pe acum luminate de speranța unei consacărî plenare. O superbă ediție din opera unui savant român cu reală cotă în sociologia și filozofia franceză, cel puțin, dacă nu și europeană, de la începutul veacului XX este Dumitru Drăghicescu, *Noua cetate a lui Dumnezeu*, vol. 1, *Calea sau cum justifică filosofia istoriei Societatea națiunilor și ideologia sa: neo-creștinismul*, trad. George Anca, introd. Virgiliu Constantinescu–Galiceni, Editura Paideia, București, 2015, 701 p. Binecunoscuta lui sinteză *Din psihologia poporului român* constituie, în opinia noastră, cea mai profundă și mai genuină încercare de profil în domeniu, neegalată încă, iar încercarea lui de a produce o parafrază peste secole la uriașa construcție augustiniană *De civitate Dei* este, și doar ca intenție, magnifică și remarcabilă.

Nu doar operă de erudiție și nici simplu sistem abstract, acest proiect cutezător și bine strunit mărturisește despre civismul vizionar al unui savant român fără complexe provinciale, ce militează pentru necesitatea "Ligii Națiunilor Unite" și a corolarului său cultural-spiritual, "Noua Cetate a lui Dumnezeu" – speranță pacifică și orientată împotriva pornirilor revanșarde de la finele Primului Război Mondial. Regretabile sunt doar sutele de erori tipografice și calitatea precară a îngrijirii de text, din păcate regăsimile la multe din aparițiile editurii de față, fapt ce împietează buna receptare a scrierilor meritorii selectate.

II Una dintre cele mai distinse și mai cunoscute clasiciste din vestul țării, venerabila profesoară Ecaterina Andreica, educatoarea într-ale paideicei culturi latine a nenumărate generații de elevi timișoreni, a publicat trei volume ce confirmă nu doar o vocație pedagogică de excepție, dar și veritabile calități de traducător avizat și editor competent. Alături de echivalarea inedită a *Eneidei* vergiliene, precum și de noua versiune a *Odelor* horatiene, a apărut la editura Excelsior Art un elegant volumaș antologic de înțelepciune antică, sub genericul de *Minima latina* (ediție îngrijită de George Bogdan Țara, Timișoara, 2014, 132 p.). Forța de neocolit a valorilor sapiențiale și gnomice ale lumii vechi și profunde strălucește magnific în dictoanele, pasajele literare sau zicătorile de limbă latină selectate cu grijă și dragoste culturală de inițiatorul florilegiului. Nu neapărat emițătorul inițial contează, de vreme ce "în peste două mii de ani, aceste vorbe frumoase s-au prefirat prin atâtea minți omenești, încât s-au desprins de autor și, fiind atât de firești pentru om, au fost enunțate și de alții și au intrat în patrimoniul gândirii universale, ca proverbele populare".

Cât despre folosul imediat sau de perspectivă al acestei culegeri: "oricum, fiecare cititor va gândi, pe bună dreptate, că tot ce citește este actual, i se potrivește și lui, și semenilor, și vremurilor pe care le trăiește". Și cum să fie altfel, când *dicta praeclara* sună cam așa: *Leges sine moribus vanae proficiunt* (Fără bune moravuri se fac legi zadarnice), *Multa petentibus desunt multa* (Multe le lipsesc celor care își doresc multe) sau *Nisi per te sapias, frustra sapientes audies* (Dacă tu însuți nu gândești, zadarnic îi vei asculta pe înțelepți). Însă chiar dacă ascultarea celor cu multă minte nu te face automat mai deștept, lectura scrierilor acestora nu îți aduce nici urmă de pagubă, fără îndoială!

III În colecția semnificativ denumită "Clubul dramaturgilor" din cadrul unei solide edituri din Capitală coordonate de criticul teatral Ion Cocora a văzut luminile calde ale tiparului opusculul literatului Ion Jurca Rovina, *Dragoste cu Europa*, Editura Palimpsest, București, 2015, 93 p. Poet, prozator, cronicar cultural și dramatic, el "s-a așezat în lumea teatrului în numele unor personaje care i-au modelat înțelegerea literaturii și istoriei. Scrie piese care, la rândul lor, prin istoriile exemplare pe care le propun, dar și prin conflictele ce ni se par cunoscute (...) trimit la teme și sensuri contemporane" (Cornel Ungureanu). Considerat de Ion Cocora "un dramaturg ambițios și complex", cu scriitura bine structurată și oscilând versatil între cronotopuri reale și parabolice, între tematici imaginare sau ale absurdului, Ion Jurca Rovina a ales de astă dată ca item central "destinul providențial în istorie al lui Napoleon Bonaparte", erou exemplar prin făptuire grandioasă, dar și prin conștientizarea misterului Destinului său unic, echivalent cu "propriul miracol hărăzit de Providență".

Conceptută după criterii clasice, dar abundând în mijloace ultra-moderne de polarizare și pulverizare din interior a acțiunii dramatice, piesa scrisă devine treptat și un inteligent eseu implicit despre condiția geniului creativ, precum și o mobilă introspecție a goanei după glorie și putere absolută – dialogurile fluide dintre cele două ipostaze napoleoniene insularizate la propriu (imperială și militară) punctate de Actor, Bufon, Memorialist (Las Cases) și de alți parteneri de exil contribuind în decisivă măsură la impactul puternic al ideilor–forță ce fac din acest text o mare promisiune pentru orice regizor teatral cu viziune și comprehensiune empatică.

PRIN FEREAȘTRĂ: FNT

DANIELA ȘILINDEAN

Ediția a 25-a a Festivalului Național de Teatru a avut loc între 23 octombrie – 1 noiembrie la București, selecționerul ediției fiind criticul Marina Constantinescu. Au fost invitate spectacole ale regizorilor din România, aparținând generațiilor diferite: Silviu Purcărete, Victor Ioan Frunză, Alexandru Dabija, Gábor Tompa, Mihai Măniuțiu, László Bocsárdi, Radu Afrim, Vlad Massaci, Cristi Juncu, Bobi Pricop, Radu Iacoban, Cristi Ban, Mariana Cămarășan, Bogdan Georgescu, Vlad Cristache, Tudor Lucanu, Alexandru Mușoi. Propunerile au vizat direcții estetice diverse, invitând la dezbateri și schimburi de opinii de explorat. Au fost invitate și patru spectacole internaționale: *Războiul*, (regia: Vladimir Pankov) co-producție Festivalul Internațional Cehov și Festivalul Internațional de Teatru de la Edinburgh, în colaborare cu SounDrama Studio, *Frontul* (regia: Luk Perceval), Teatrul Thalia, Hamburg și *Tigrul* (regia: Sofia Jupither), produs de Compania de Teatru Jupither Joephsson, Suedia, *Nathan înțeleptul* (regia: Armin Petras), coproducție a Teatrului Național "Radu Stanca" Sibiu & Schauspiel Stuttgart. Programul a cuprins și o serie de evenimente ce au avut ca scop recuperarea memoriei teatrului: expoziții, lansări de carte, expoziții de afișe, proiecții de film, conferințe. O inițiativă de salutat: câteva dintre spectacole au fost transmise live, prin *streaming*, făcând posibil accesul la spectacol din fotoliul propriu. Din cele zece zile de festival am participat numai la primele două, ceea ce mă face să scriu doar din perspectiva ferestrei deschise de acestea.

Războiul din(tre) noi

Mein Kampf de George Tabori. Regia: Alexandru Dabija, Scenografia: Carmencita Brojboiu. Muzica originală: Ada Milea, Anca Hanu.

Cu: Ionuț Caras, Cristian Grosu, Radu Lărgăneanu, Cătălin Herlo, Silvius Iorga, Sorin Leoveanu, Matei Rotaru, Angelica Nicoară, Romina Merei, Patricia Brad, Anca Hanu, Ramona Dumitrean, Cristian Rigman, Alexandra Tarce.

Primul lucru care îți gădile timpanul e textul (traducerea: Alexandru Al. Șahighian, dramatizarea: Cătălin Ștefănescu). El relevă pasiunea creatorilor spectacolului pentru jocul de cuvinte, pentru poantă, pentru vorba care nu doarme. Spațiul propus e unul scorogit în exterior, dar primitor și cald datorită oamenilor care îl locuiesc și îl populează cu vorbe. Discuțiile sunt relaxate: despre Dumnezeu și dumnezeire, despre câte-n lună și în stele – o atmosferă în care se duelează în replici calamburgii, în frunte cu bunul și generosul Schlomo Herzl. Fiecare grăunte de vorbă e exploatat într-un salt lingvistico-spiritual continuu. În mijlocul micii comunități de evrei cade, pe nepusă masă, Hitler, un tânăr cu aspirații artistice, bine ironizate de asistență, zăgrăvit ca o cumulare de frustrări. Dar replicile din dialoguri sunt imposibil de privit în afara sinistrei tragedii care va urma. Fiecare pas pe care îl face Hitler e, inevitabil (pentru spectator) văzut din ipostaza sa, de peste ani, din portretul său dictatorial. Vecinătatea morții și a pericolului nebănuit sunt impresionante.

O mână de evrei veseli și spirituali îl primesc, îl omenesc și îl salvează. Nu numai mintea trebuie antrenată. Căderile în trup și poftele trupului se cer satisfăcute, chiar în zi de sărbătoare, chiar cu muștrări de conștiință. Cântecul îndulcesc orice posibil conflict. Găina, Doamna-cu-coasa, Leopold, șoferul Doamnei-cu-coasa, Dina, secretara Doamnei-cu-coasa sunt un combo demn de cele mai

vesele cimitire. Moartea e o damă bine, ba chiar, aparent, bine intenționată, cu care se poate sta la taclale, care are simțul umorului și pe cel al cinismului. Atunci când Hitler este cel vizat de către ea, Schlomo Herzl și prietenii lui încearcă să îl salveze. Iar Doamna le acordă lui Schlomo Herzl și prietenilor săi amânarea pe care încearcă să o obțină pentru Hitler. Moartea se preface că acceptă târgul, îl lasă în viață, dar și-l transformă în aghiotant. Prețul plătit de întreaga omenire pare a fi determinat de prea multă bunătate. *Mein Kampf* este un spectacol care te înghiontește să râzi ca să nu plângi, la care ciulești urechile și te cutremuri la sfârșit.

Războiri

Teatrul Național Târgu-Mureș, Compania "Liviu Rebreanu"

Dinte pentru dinte de Yasmina Reza. Regia: Cristi Juncu. Scenografia: Cosmin Ardeleanu

Cu: Elena Pirea, Nicu Mihoc, Roxana Marian, Vlad Zamfirescu

În piesele Yasminei Reza se ajunge foarte repede din orice punct într-o situație limită. *Zeul măcelului/Zeul carnajului* nu face excepție. O situație aparent comună degenerază, arătând dedesubturi tenebroase ale umanului. Povestea e cunoscută: doi băieți au o altercație în urma căreia unul dintre ei își pierde doi dinți. Familia agresorului este invitată acasă la familia celui agresat, iar situația începe să semene din ce în ce mai mult cu o oală aflată sub presiune. Rând pe rând, ies la iveală răutăți și adevăruri ca niște colți de după un ranjet. Nevoia de dezamorsare a conflictului resimțită de personajul interpretat de Nicu Mihoc e evidentă și din jocul acestuia. E soțul blajin, cu simțul umorului, gata (până la un punct) să își schimbe declarația pentru a-și mulțumi soția și invitații. Vlad Zamfirescu îl redă excelent pe avocatul mereu ocupat, în criza de timp și dispoziție pentru a trata problema copiilor, a cărui politețe scapă de sub vigilența privire a nevestei care l-a forțat să vină. Soția sa este până la un punct politicoasă și împăciuitoare, având în minte vina pe care o împarte cu copilul său. Apoi devine sinceră și lucrurile se complică. Mai ales când câteva pahare de alcool ajută ca sinceritatea să fie eliberată de sub frâul zâmbetului politicos. Personajul interpretat cu mare precizie de Elena Pirea este crispat, are idei înalte care nu cadrează cu situația sau cu partenerii de discuție. Cu dialoguri foarte bine construite, povestea alunecă rapid pe o pantă extrem de înclinată.

Decorul lui Cosmin Ardeleanu este la

începutul spectacolului extrem de ordonat, toate lucrurile par bine rânduite, cu atenție la detalii. O fereastră mare contrastează cu spațiul care devine din ce în ce mai clausturant. Mai mult, pare că de-a lungul spectacolului există o fină trecere a interiorului în exterior, cu alte cuvinte, harababura mentală și răvășeala sufletească sunt imprimate în decor, pe măsură ce tensiunea se acumulează într-atât încât zace în straturi groase ca personaj al scenelor. Partiturile actoricești sunt excelent trasate, spectacolul înaintea, punctând atât erupții vulcanice, cât și marile detonări.

Diafane răzmeriTe

Visul unei nopți de vară de William Shakespeare. Versiune scenică de Victor Ioan Frunză. Direcția de scenă: Victor Ioan Frunză. Decorul și costumele: Adriana Grand. Efecte sonore: Alin Florea, Sorin Miron.

Cu: George Costin, Alin Florea, Alexandru Pavel, Adrian Nicolae, Andrei Huțuleac, Eduard Cărlan/ Costin Dogioiu, Sorin Miron, Amir Qashou, Carol Ionescu, Sorin Fluture, Cristina Florea, Mihaela Velicu, Nicoleta Hâncu, Adriana Aldea, Andrei Bibire, Codrin Andrei Boldea, Eduard Boț, Selina Colceru, Antonia Din, Gloria Melu, Andreea Mera, Paul Radu.

Victor Ioan Frunză creează o feerie în *Visul unei nopți de vară*. Scenografia Adrianei Grand e plină de culoare, însoțind micile explozii ale poveștii. Avem parte de costume ce aduc a defilare de modă, opulente și impunătoare, dar și de diafane apariții pentru a crea atmosfera

de poveste. Jocul definește acțiunile personajelor pe care directorul de scenă alege să le accentueze. Astfel, uneori, acțiunile sunt dublate de sunete, care le acompaniază pe panta umorului. Jocurile lui Puck și ale lui Oberon au parte de complicitatea nopții. Luna cea mare și grea, cu lumină metalică, în creștere sau descreștere tronează pe scenă încă de la începutul spectacolului, e o primă punere în gardă că sub mantia nopții toate se pot schimba. Și chiar se schimbă și preschimbă. Lumea licorilor și a poțiunilor, a îndrăgostirilor și desdrăgostirilor, a pasiunilor aprinse și stinse e creată parcă din bucăți de culoare, cascade de râs și frânturi de strălucire. Tușele se îngroașă în scena meșterilor, un teatru în teatru, în care actorii sunt "de ocazie". Din nou, costumele se întovărășesc exemplar cu interpretarea: plase de supermarket, pet-uri, folii, conserve, folii de aluminiu, doze devin armuri, rochițe, cortine, cămăși și pantaloni – pe scurt, recrează un univers "reciclat". Actorii – suita regelui – trec de partea spectatorilor, ocupându-și locurile în sală și comentând spectacolul. Elfii, zânele și spiritele populează lumile terestre nocturne, fac și desfac vrăjile. Trebuie amintite interpretările lui George Costin, care joacă fără cusur și rolul lui Theseu și pe cel al lui Oberon, și Andrei Huțuleac, care e un Puck pus nu numai pe șotii, ci și pe tchinări, dar și Maestrul de ceremonii plin de haz, de siguranță de sine, și apoi de rușine. Cu o distribuție foarte bună, care funcționează impecabil, *Visul unei nopți de vară* este un spectacol plin de sensibilitate, de poezie, de vitalitate și ludic bine, rotund și frumos ca o lună plină.

DESPRE ARTĂ, PRIETENIE, DESTIN

Urmare din pagina 8

După Revoluție, Roman Cotoșman revine la Timișoara în 1991, la invitația Muzeului Banatului din Timișoara și, în același an, a primit Premiul Criticii al UAP. Tot la începutul anilor 90, în mediile culturale timișorene se vorbea despre proiectul unei lucrări monumentale propus de Roman Cotoșman, prin intermediul lui Coriolan Babeți, ce ar fi urmat să fie amplasate în giratoriul de la podul Michelangelo. În 1997 Roman Cotoșman a revenit în același muzeu, cu o miniexpoziție, **Transcendența vidului**, iar Fundația Triade i-a organizat **Donația Cotoșman** în 2003. Muzeul de Artă din Timișoara (desprins din Muzeul Banatului) a expus, în 2008, **Secvențe**, o expoziție postumă curatoriată de Ileana Pintilie și Dan Palade, cu sprijinul unuia dintre nepoții săi de frate, Lucian Cotoșman.

CA O CONCLUZIE SAU CA UN REÎNCEPUT

"Mă întristează faptul că împrejurările vieții nu i-au permis și

lui Roman să dobândească o notorietate pe măsura meritelor sale. În schimb, prețuiesc cu atât mai mult prietenia pe care câțiva artiști de renume – adică Horia Bernea, Paul Neagu și tu însuși – i-au dovedit-o de-a lungul calvarului său nu numai prin vorbe și scrisori de încurajare, ci și făcând tot ce le-a stat în putință pentru a-l înlocui întrucâtva, adică a face ei efortul de a-l aduce în atenția publică, efort pe care lui boala nu i l-a permis. Actuala expoziție e încă o dovadă a ceea ce spun, de vreme ce tu ai vrut să apari alături de Roman, lucru pentru care, înlocuindu-l eu de data asta, îți sunt recunoscător", spune Livius Ciocărlie la finalul dialogului cu Diet Saylor.

Dacă opera artistică a lui Diet Saylor pare a fi efortul continuu de a îndepărta accidentalul biografic din gestualitatea creației, cedând locul – cu politețe – doar Geometriei, acest lucru i-a reușit fiindcă viața sa a fost, la rândul-i, semnul liniei drepte, rectilinii, dintre artă și caracter.

¹ Editorii cărții sunt Joana Grevers, Diet Saylor și Simona Vilău.

CONSTRUCTORUL DE AVIOANE

DIALOG ÎNTRE OVIDIU ȘANDOR ȘI SORINA JECZA

Stau în preajma lui Ovidiu Șandor doar de câteva luni. Ne-am apropiat, la început, destul de încet: diferența mare de vârstă, modul său reținut, privirea tăioasă, inteligența rece pe care o citeam la orice întâlnire cu el, m-au făcut circumspectă. M-a întrebat, într-o bună zi la telefon, dacă accept să fac parte din bordul ce urma să constituie fundația ART ENCOUNTERS. Evident, răspunsul pozitiv a venit fără nicio ezitare. Știam de intenția de a crea un eveniment de amploare la Timișoara, îl auzisem în câteva rânduri arătându-se nemulțumit de modul cum evenimentele mai mici ale orașului nu reușesc să se încheie în ceva mai amplu, de mai mare vizibilitate, așa încât propunerea venea firesc. A mai urmat, prin decembrie, o cină mediată de Andrei Jecza, la care s-a lansat vago propunere de a lucra pentru proiect. Nu se definise la acea vreme dacă "proiectul" ar trebui să fie un eveniment anual sau o bienală/ eventual trienală. Am optat amândoi pentru forma de bienală, ritmul anual fiind prea stresant și nelăsând răgazul de a gândi lucrurile așezat. Cum nici intervalul de trei ani nu se potrivea, fiind prea larg și presupunând diluarea energiei coagulante, a rămas că se va face o bienală de artă contemporană.

Discuția cu Nathalie Hoyos și cu Rainald Schumacher avusese deja loc în câteva rânduri. Ultima oară, decisiv, odată cu venirea lor la Timișoara, la sfârșit de noiembrie, la vernisajul expoziției Paul Neagu. Cu acea ocazie, cei doi au și stabilit câteva coordonate ale noii construcții. Crăciunul, sfârșitul de an, vacanța de iarnă au lăsat proiectul suspendat în tăcere, dar la începutul anului aveam deja, din partea curatorilor, o temă și un draft de concept. Cu aceste bagaje, am pornit spre primii parteneri.

Astăzi, 4 noiembrie, după nici un an de la momentul ce a declanșat totul, încercăm să desfacem ghemul unei aventuri ce ne-a marcat pe toți – pe noi, în mod individual, pe cei din jurul nostru. Ce a schimbat ceva în oraș. Mică nebulie personală? Spirit vizionar? O nevoie ce și-a găsit exprimarea? Încerc să găsesc un răspuns plauzibil în dialog cu Ovidiu Șandor, omul care a declanșat acest "fenomen".*

Sorina Jecza: Ovidiu, ești un om care construiește – și spun asta nu doar în sensul propriu al cuvântului, fiindcă ești, tehnic vorbind, un antreprenor imobiliar. O spun în sens simbolic, referindu-mă la vocația ta întemeietoare, de om care gândește lucrurile în rotunjimea lor, sistemic. Ai avut dintru început reprezentarea amplitudinii pe care o va lua Art Encounters?

Ovidiu Șandor: Nicidecum. ți-aduci aminte, la început ne gândeam doar la o simplă expoziție de artă contemporană, ceva care să illustreze momentul actual în care se află arta românească astăzi. De fapt, aveam în minte câteva nevoi ale scenei de artă pe care am început să le sesizez încă de anul trecut, de atunci când s-a anunțat vizita curatorilor de la Tate și a grupului de consilieri ai muzeului care au venit în România.

– Grup din care faci parte și tu și pentru a cărui venire în România ai fost unul dintre cei foarte implicați.

– Da, cu acel prilej am realizat că, oricât de tare îmi doream să ajungă la Timișoara, pentru a lua contact cu scena de aici, îmi lipseau argumentele pe care Clujul și Bucureștiul le aveau: recunoașterea internațională și vizibilitatea. În acel moment am știut, de asemenea, că, pentru a intra în vizorul interesului internațional, ceva marcant trebuie să se întâmple aici. Iar atracția nu ar putea fi decât arta românească. Simțeam că este nevoie de o platformă artistică la nivel național, care să suplinească lipsa dialogului cultural între specialiștii din domeniul artelor vizuale și că această platformă poate fi creată la Timișoara, loc ce are o oarecare tradiție în acest sens (expozițiile "Studiu" din anii '80 sau festivalurile inițiate la începutul anilor '90). Nu aveam, însă, nici cea mai mică idee cât de tare poate fi absorbit un asemenea eveniment de către comunitatea locală.

– Da, veneai dintr-o lume a business-ului, unde un proiect dacă este gândit bine are șansa să se poată realiza. Experiența mea, venind dinspre zona culturii, spunea, însă, altceva: eu aveam conștiința că noi toți nu puteam depăși un prag, că aveam o limită peste care orice proiect nu putea fi împins mai departe. De aici, cred, enorma aderență și implicare. Toată lumea dorea să se întâmple acel ceva așteptat pe care singuri nu îl puteam face. Rolul tău a fost, cred, dintru început, acela de lider. Rol cu care te potrivești foarte bine.

– Mi-a plăcut noua titulară cu care m-ați

etichetat: aceea de antreprenor cultural. Consimt la acest titlu. Cred că antreprenoriatul te învață câteva reguli ce pot fi foarte ușor extrapolate în spațiul cultural. Sunt pașii pe care managementul oricărui proiect îi propune. Voi, însă, cei ce vă ocupați de cultură, uneori sunteți prea lipsiți de pragmatism. Or, o abordare pragmatică, din punct de vedere managerial, nu trebuie luată în sens peiorativ. O asemenea abordare face doar ca lucrurile vizate să se poată împlini. Nimic mai simplu. În fond, la capătul zilei, asta ne dorim cu toții: ca anumite lucruri să se întâmple. Și doar așa ele s-au putut și întâmpla.

– La acest spirit antreprenorial cred că trebuie adăugat și cel germanic: exigența lui Rainald și a lui Nathalie care, până în ultimul moment, au menținut o ștachetă a exigențelor foarte sus. Adu-ți aminte că, în ultima săptămână de bienală, ei se uitau la fiecare fir de praf care se așeza nepermis pe lucrări sau la fiecare etichetă ce trebuia schimbată, ca fiind prea "obosită"... Și asta în ciuda oricărei firești (românești) porniri de a mai ceda din ritmul inițial.

– Prezența curatorilor străini, veniți din spațiul germanic, a reprezentat foarte mult pentru spiritul echipei; a adus, în primul rând, o perspectivă mai obiectivă. Noi, cei de aici, obișnuți cu un anumit unghi de vedere, riscăm să nu ne putem desprinde de acel unghi, pe când ei, veniți din afară, pot avea o privire proaspătă, se pot distanța de părerile preconcepționale, pot așeza valorile după criterii mai imparțiale. A însemnat apoi o experiență a marilor evenimente. Ei au mai fost implicați în bienale, în expoziții mari. Au venit cu un portofoliu de relații pe scena internațională care a făcut mai simplu dialogul cu unele dintre marile personalități invitate. În plus, dincolo de toată modestia lor, au fost modele de implicare și responsabilitate. Au impus, de la prima ediție, o ștachetă a prezentării unei expoziții față de care, la următoarele manifestări nu se poate imagina un recul. Acuratețea informațiilor, crearea parcursurilor de vizitare, eleganța panotării sunt trăsături câștigate ce constituie un etalon pentru orice altă expoziție.

– Artă contemporană, spuneau foarte frumos curatorii, este un instrument utilizat pentru a vorbi despre lume, despre realitate, despre locul nostru pe această planetă, este un senzor reactiv la ceea ce se întâmplă în societate. Experiența artei secolului XX

demonstrează că zona « securizată » în care trăia arta s-a restrâns foarte mult. Artă înțeleasă în sensul de neimplicare, a lăsat locul unei forme de manifestare mult mai legată de social, cu o reactivitate directă la ceea ce se întâmplă.

– Am pornit de la premisa că actul artistic trebuie democratizat, lărgindu-l spre social și mutându-l în stradă, în locuri lipsite de superioritatea elitistă față de care publicul larg poate avea reticențe. Atunci ne-am propus să nu folosim doar spațiul galeriei tradiționale, ci să ne deschidem spre alte spații. Cele 17 locații ale Art Encounters din Timișoara stau mărturie. Am expus artă într-o sală de sport, în holul Bibliotecii Academiei, am produs conversația halebilor Timco, transformându-le într-o adevărată Kunsthalle, am deschis porțile Cazarmei U, am ieșit în piața publică, am intrat, prin manifestările festivalului arădean, în mall, acolo unde arta să întâlnească lumea. Nu ne-am propus să expunem neapărat "artă frumoasă". Artă contemporană nu mai aparține domeniului de « fine arts ». Am dorit, însă, să aducem artă "vie". De aici, cred, enormul impact pe care Art Encounters l-a avut asupra tinerilor. Ei sunt cei mai receptivi la acest fenomen, primii care îl acceptă.

– Revin la problema "strategică" a proiectului, a mării Art Encounters. Multă lume a taxat caracterul atât de amplu al evenimentului drept hazardat. Prima ediție, se spunea, ar fi trebuit să aibă niște limite mai reținute. Acum, la final de bienală, putem recunoaște și noi că a fost destul de riscant acest pariu și că ne-a pus de multe ori în dificultate, dar că a fost un pariu câștigat. Monitorizarea pe care am realizat-o arată un grad de vizitare nemaicunoscut în Timișoara – peste 26.000 de vizitatori, între care 6.000 de elevi (150 de clase). De ce această amploare?

– Dacă îți aduci aminte, când am elaborat prima schiță a evenimentului, am mizat pe această metodă, pentru a depăși caracterul de nișă al evenimentului. Un eveniment modest nu are vizibilitate. A trebuit să fim foarte prezenți, să fim văzuți peste tot. Dar amploarea nu s-a manifestat doar în ceea ce privește orizontala spațiilor, cum am arătat mai înainte, cât și la toate celelalte paliere ale bienalei. Mă refer la întinderea temporală: a ține o lună întreagă trează interesul publicului știi cât a fost de dificil. Mă gândesc apoi la implicarea voluntarilor, educarea spiritului de voluntariat. Aici de foarte mare ajutor au fost partenerii de la Institutul Francez, care au coordonat această parte. Delia Crăciun, Ingrid Diac, Anouk Lederle au construit un adevărat sistem care a funcționat fără greș. O nouă instituție culturală. Importante au fost, de asemenea, parteneriatele cu instituții-reper pentru arta

contemporană din România, cum ar fi Institutul Cultural Român și Muzeul Național de Artă Contemporană, cu instituții și organizații-cheie locale – Primăria Timișoara, Direcția pentru Cultură, Muzeul de Artă Timișoara, Ordinul Arhitecților, Facultatea de Arhitectură, Facultatea de Arte și Design, Universitatea Politehnică, Institutul Cultural Francez, Centrul Cultural German, galeriile orașului – Galeria Calina, Galeria Jecza, Galeria Calpe, Uniunea Artiștilor Plastici, creând între toate o platformă de colaborare.

– Cred că aș putea să mă refer la Art Encounters ca la un moment de cumpănă ce a produs mutații în jur. Care crezi tu că este "ingredientul" ce a declanșat aceste mutații? Te întrebam dimineață ce visai să devii când erai mic și mi-ai spus că îți doreai să ajungi constructor de avioane. Crezi că ți s-a îndeplinit visul?

– Da, s-ar putea spune și așa: constructorul de avioane aspiră la înălțime cu mijloacele realului pragmatic. Gândind astfel, visul copilăriei se poate muta tot mai departe și tot mai sus.

Discuția mea cu Ovidiu Șandor nu mai poate continua, chiar dacă nu am reușit să-i "smulg" întreg secretul reușitei. A intrat deja în următorul proiect, a cărui stringență urgență se cere rezolvată. Poate ar fi util să dezvăluim, totuși, parte din secretul pe care-l intuiesc: câteva nume proprii – Suzana Vasilescu, Oana Romocea, Georgia Bacinski, Raluca Popa, Nicoleta David, Alisa Popa, Florin Cerna. Oameni într-o echipă. Minunată echipă.

SORINA JECZA

* Bienala de artă contemporană Art Encounters, aflată la prima ediție, s-a desfășurat între 3-31 octombrie 2015 la Timișoara și Arad. Timp de o lună, au expus peste 150 artiști și au fost prezentate 35 de expoziții în 20 de locații. Numărul vizitatorilor a depășit 25.000.

O ofertă inedită a evenimentului a fost programul educațional, la care au luat parte peste 6000 de elevi în cadrul celor 160 de vizite ghidate. De asemenea, un număr de 117 profesori au primit atestate de participare la programul educațional. Programul de voluntariat a implicat peste 100 de voluntari în cadrul evenimentului, de la organizare și logistică, până la partea de mediere culturală (232 de ore de mediere culturală).

Prima ediție Art Encounters a mai oferit publicului participarea la 45 de ateliere, conferințe, și performance-uri și un program de rezidență pentru 7 artiști și un curator. Proiectele acestora au făcut parte din Art Encounters.

HISTORIA LA SUPERLATIV

CRISTIAN PĂTRĂȘCONIU

Polirom are o colecție minunată. Și, de fapt, e puțin spus "minunată". Este o colecție – care numără deja câteva zeci de cărți – cu o mare miză: pentru adevăr, pentru istorie. Se numește chiar așa "HISTORIA" și este coordonată de Mihai-Răzvan Ungureanu. Mai jos, direct pentru autorul acestor rînduri – cu un imens profit intelectual și cu admirație pentru acest mare și atît de necesar proiect editorial, o serie de notații despre cele mai recente patru apariții editoriale din această serie.

DESPRE MAREA NEAGRĂ, FARA RAU DE MARE

"Istoria și științele sociale par să sufere de rău de mare. Existența istorică și socială, ni se spune, are nevoie de un teren mai ferm", notează autorul cărții în discuție, în preambul, la capitolul *O arheologie a mării*. Și adaugă: "numai că oceanele, mările și rîurile au propria lor istorie, și nu doar ca frontiere sau căi de acces, ci și ca personaje principale ale unei istorii a interacțiunii umane și a schimburilor comerciale". Autorul cărții este Charles King și, pentru ceea ce înseamnă discurs academic, prezență academică, discurs super-competent despre această zonă din care face parte și România, domnia sa este un nume foarte prețios. Charles King este profesor de relații internaționale la Georgetown University și, între altele, autor al unor volume precum acestea: *Nations Abroad: Diaspora Politics and International Relations in the Former Soviet Union* (1998; în colaborare); *Post-Soviet Moldova: A Borderland in Transition* (1998); *Moldovenii. România, Rusia și politica culturală* (1999); *The Ghost of Freedom: A History of the Caucasus* (2008); *Odessa: Genius and Death in a City of Dreams* (2011; premiat cu National Jewish Book Award); *Midnight at the Pera Palace: The Birth of Modern Istanbul* (2014). Este, așadar, prețios și pentru România; așa cum se poate vedea din enumerarea făcută mai sus, alte două trei titluri, cel puțin, ating un teritoriu – nu doar geografic, ci și politic – care se intersectează cu țara noastră. Mai mult decît atît, Charles King este cel care a deținut prima catedră "Ion Rațiu" la Georgetown University din Washington D.C.

Cartea se numește *Marea Neagră. O istorie* și "vorbește despre mare și despre rolul ei în istoria, cultura și politica oamenilor și statelor de pe țărmurile sale". În plus, "ea este un experiment în ceea ce s-ar putea numi arheologie geografică, iar scopul său e să scoată la lumină rețele și legături umane uitate, care, îngropate fiind sub straturi subțiri ale comunismului și postcomunismului, au rămas ascunse privirii pentru o bună parte a secolului XX. În centrul cărții se află marea".

Așadar, cartea "vorbește", așa cum menționează și autorul ei, și o face convingător, pe foarte multe voci. De pildă, ea începe cu o absolut savuroasă "arheologie a mării" și merge pînă către o perspectivă de istoria mentalităților. Între aceste două borne care marchează vizibil scenariul editorial al volumului propus de Charles King – între altele, și un mare povestitor, cu har – există multe alte repere. Cartea de față – o construcție intelectuală de mare anvergură – este făcută în interiorul unui inevitabil calapod inclusivist. Fiind în aceste fel și neavînd cum să fie altfel, este cît se poate de normal ca științele și, mai larg, perspectivele convocate pentru a-i da concretețe, sens și rafinament, să fie dintre cele mai diverse. "O lucrare dedicată istoriei, societății și politicii Mării Negre traversează în mod necesar cîteva granițe: disciplinare, dintre istorie și științele sociale, și regionale, dintre Europa Centrală și de Est, Imperiul Rus/fosta Uniune Sovietică și Imperiul Otoman/Turcia".

Sînt cîteva "lentile" foarte importante prin

care Charles King privește către acest perimetru fascinant, problematic, doldora de istorie, de viață, de fapte; trei dintre ele: regiune, frontieră, națiune. Marea Neagră este o regiune – cu o compoziție specifică; poate funcționa și ca linie despărțitoare, deci, ca frontieră; în fine, ea este un teritoriu în care sau, mai precis, în jurul căruia ideea de națiune își decupează, de-a lungul timpului, o istorie aparte. Cine încearcă să depisteze elementele unei diferențe specifice tari care să scoată în evidență această regiune, nu trebuie să caute, ne sugerează domnul Charles King, în direcția unei istorii mai violente, mai zbuciumate decît în alte zone ale, spre pildă, Europei. Și nici în, cu atît mai puțin în "interregneurile despre care se spune că definesc zonele de fractură dintre diferite 'civilizații' incompatibile". Iată unde trebuie "săpat": "ar fi vorba mai curînd de apariția întîrziată a ideilor care au structurat Europa secolelor al XIX-lea și XX. Statul modern s-a constituit aici relativ recent, națiunea definită cultural încă și mai recent, iar statul-națiune este o creație aproape contemporană, care a apărut în zonă la începutul secolului XX și s-a răspîndit abia spre sfîrșitul său".

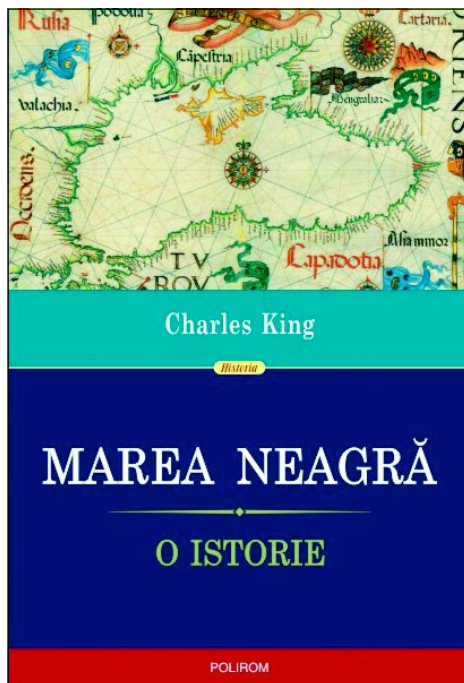
O precizare de ordin tehnic: ediția originală a cărții a apărut în 2004. Notațiile, inclusiv sau cu atît mai mult cele din finalul cărții – un final care aduce *la zi*, din mai multe perspective, problematica și eventuale direcții de evoluție ale zonei în discuție, sînt valabile pentru acea dată. În românește, de altfel, ediția de la Polirom – binevenită, inclusiv pentru potențiala expunerea la un public mult mai mare – este a doua, de fapt. Cartea, cu aceiași traducători – Cristina Chevereșan & Dorian Branea – a fost publicată, în premieră în limba română, la editura Brumar din Timișoara. Așadar, în mod fatal, ceea ce Charles King arhivează și analizează ca date, fapte și scenarii de istorie recentisimă se oprește la 2004.

În penultimul capitol, în finalul său, autorul conchide că "timp de mai bine de două mii de ani, diferite imperii, state și popoare și-au disputat dreptul politic și istoric de a domina aceste ape. Acum însă nu mai este deloc sigur că Marea Neagră a rămas un trofeu la care merită să rîvnești". Afirmația aceasta – care, în sine, nu este tranșantă – suportă nuanțe suplimentare în ultimul capitol al cărții, cel intitulat *Cu fața spre mare*. Și, cu aceste nuanțe pe inventar, plus cu istoria recentisimă atît de bine cunoscută, astăzi, în 2015, la cîteva ani buni după ce a fost publicată cartea lui Ch. King, se poate ușor înțelege contrariul: că Marea Neagră e chiar un "trofeu" de mare prestigiu și, nu doar pentru vecinele sale imediate, de mare importanță.

Marea Neagră. O istorie – acesta este titlul original al volumului pe care acest text îl survolează. Fiind o istorie care trece, pe verticală și pe orizontală, multe tipuri de granițe, ea este de fapt o sumă de istorii. Așadar *Marea Neagră. O istorie de istorii*. Savuroasă carte, savuroase istorii. O apariție editorială de gală.

SPECIALISTUL MOMENTULUI ÎN STALIN

Simon Jonathan Sebag Montefiore este universitar de prestigiu, jurnalist cu mare notorietate și, mai ales am putea spune, un

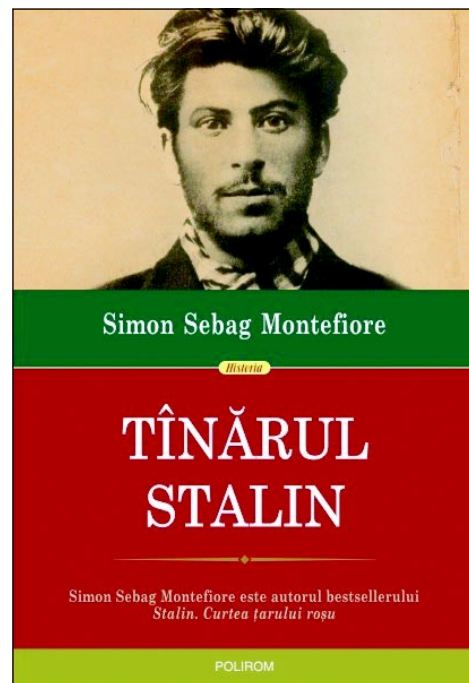

istoric cu un uriaș suces de public și de presă. De asemenea, e un prozator cu o cotă în urcare. E, cum sugeram imediat mai sus, cunoscut însă mai ales ca istoric. Inclusiv în România – în limba română avem deja traduse patru dintre cele mai cunoscute lucrări ale sale din domeniul istoriei (între altele, Simon Jonathan Sebag Montefiore – un obișnuit laureat al premiilor de profil din Vest – este considerat unul dintre cei mai valoroși și riguroși autori de literatură de popularizare a istoriei).

Două dintre lucrările sale de istorie traduse în limba română sînt *Monștri. Cele mai malefice personalități de la Nero la Osama Bin Laden* și uriașa lucrare despre *Ierusalim. Biografia unui oraș* (cartea aceasta a avut, de altfel, o bună recepție pe piața editorială de la noi, perfect meritată). De asemenea, Simon Jonathan Sebag Montefiore are tradusă la noi și o carte de ficțiune – *Într-o noapte de iarnă*. Celelalte două volume de istorie publicate pînă acum în limba română de sînt, în multe privințe, "gemene". Ele îi sînt dedicate unuia și aceluiași personaj, criminalului comunist Stalin și, așa zicînd, se trag una din alta, comunică în multe privințe între ele, se susțin reciproc. În plus, ambele sînt publicate la editura Polirom, ultima dintre ele chiar în urmă cu foarte puțin timp.

Prima la noi – și, totodată, prima în ordinea aparițiilor și în ediția originală – este *Stalin. Curtea țarului roșu*. Iată principalele borne ale decupajului istoric-temporar pe care îl face, în această carte, Montefiore: Acele vremuri minunate: Stalin și Nadia, 1878-1932 • Pe marginea prăpastiei, 1934-1936 • Măcelul: Ejov, piticul otrăvii, 1937-1938 • Măcelul: Beria intră în scenă, 1938-1939 • "Marele joc": Hitler și Stalin, 1939-1941 • Războiul: geniul gafelor, 1941-1942 • Războiul: geniul triumfător, 1942-1945 • Jocul periculos al succesiunii, 1945-1949. Despre această lucrare în *The Guardian* s-a scris că este "una dintre putinele cărți recente despre stalinism care vor fi citite și în viitor." Ar fi bine ca *The Guardian* – ziar de sîngă, cu mai multe semnături de-a lungul vremii care iau drept glumă crimele odioase comise de unul dintre marii criminali ai istoriei – să nu se înșele măcar în această privință. Fiindcă lucrarea despre "țarul roșu" este cu adevărat un monument de istorie – istorie cu fapte incluse, nu împotriva faptelor...

Cea de-a doua, cea mai recentă cum spuneam, se numește *Tînărul Stalin*. E despre copilăria, adolescența și tinerețea celui care avea să devină unul dintre cei mai mari lideri ai crimelor politice din istoria umanității. Borne

minimale ale acestei cărți: Soso, minunea lui Keke • Stalin, omul din subterană: *Konspiratiia* • 1905: Vulturul munților. Stalin îl întîlnește pe Lenin • Distracții la închisoare – curse de păduchi, crimă și nebulie • Viena 1913: minunatul georgian, pictorul austriac și bătrînul împărat • 1917 toamna: Soso și Nadia

Stalin. Curtea țarului roșu și Tînărul Stalin sînt două cărți care aduc argumente decisive într-un proces (inspirat denumit ca atare de Horia-Roman Patapievici) de "clarificare morală" – cu privire la ce a însemnat cu adevărat comunismul, cu privire la cine a fost cu adevărat Stalin. Pe coperta ediției recente de la Polirom e un tînăr simpatic, nonșalant, evident charismatic; un fel de hipster – cum a fost denumit recent în cîteva texte apărute în unele publicații stîngiste din Vest și cum a fost, fără prea mult entuziasm totuși, preluat și la noi de către noua stîngă. Ei bine, nu, Stalin nu a fost așa ceva – doar un proto-hipster, doar un tînăr simpatic – a fost, mai ales și definitiv, unul dintre marii criminali ai omenirii. Să mai spun că, în sensul acestui proces de clarificare morală – despre comunism și, în cazul acesta particular, despre Stalin -, celor două lucrări ale lui Simon Jonathan Sebag Montefiore li se pot adăuga, în mod fericit, firesc-complementar, și mica biografie dedicată "țarului roșu" de către Paul Johnson (carte, de asemenea, disponibilă, de aproape un an, și în limba română). Cu cele trei volume la îndemînă, lucrurile sînt cît se poate de limpezi. Sau ar trebui să fie așa...

P.S. Simon Jonathan Sebag Montefiore mai are încă o carte care gravitează în jurul monstruosului I. V. Stalin. Nu o avem încă tradusă în românește. Se numește *My affair with Stalin* și este un volum de ficțiune.

500 DE ANI DE CONFLICTE ÎN EUROPA

Europa. Lupta pentru supremație de la 1453 pînă în prezent e o traducere recentă în românește și, de asemenea, și proaspătă și față de ediție primă (2013, anul de apariție în original). Ea este chiar o carte despre atît de complexa (și de ofertanta) problematică a conflictelor – cu decupaj pentru Europa ultimei jumătăți de mileniu. E o istorie a *kafturilor* – cu spectaculoasele "centuri auxiliare" care le însoțesc. În formula din recenzia din *Wall Street Journal* – "aceasta este istoria lui Richelieu, Metternich și Kissinger, nu a lui Luther, Newton și Beethoven. Poate părea arid, dar nu e deloc așa". Fiind o carte despre conflicte – reale, cu multă violență, sîngeroase, uneori simbolice & valorice –, ea este, în chip automat,

și o carte despre "războaie, intervenții, mișcări de reformă și dezbaterile asociate". Din nou, logic, inevitabil: este o carte multi-etajată – cu referințe dese și obligatorii despre politică, strategie militară, relații internaționale și, nu în ultimul rând, despre religie.

Brendan Simms trece prin această sită de analiză, sită necesară și complicată și "imperiile" (1453-1648, acesta este intervalul decupat de istoric pentru această categorie), și "succesiunile" (1649-1755), și "revoluțiile" (1756-1813), și "emancipările" (1814-1866), și "unificările" (1867-1916), și "utopiile" (1917-1944), și "împărțirile" (1945-1973), și "democrațiile" (1974-2011). Are, înaintea acestora, un stop-cadru relevant cu privire la era *Europa în 1450* și, după toate cele opt capitole, formulează, la temă, câteva întrebări esențiale cu privire la ce va fi aici, în acest teritoriu care are, pe lângă multe alte istorii, și una a conflictelor extrem de populată cu evenimente.

"Tăietura" temporală primă este extrem de sugestivă în economia acestei tematici: cartea survolează jumătate de mileniu de conflicte și începe cu referințe despre "îndemnul la mobilizarea creștinătății de la mijlocul secolului al XV-lea pentru a face față provocării otomane". La celălalt "capăt" temporal al ei, ea vine aproape pînă către zilele noastre și, în legătură cu acestea, cum spuneam, autorul consideră că este de *datoria* sa (luați termenul de "datorie" într-un sens înalt, kantian dacă vreți, și nu în acela atît de demonetizat prin rulajul excesiv făcut acum de către inși a căror plăcere e să înjosească nu doar oameni, ci și cuvinte...) să lanseze, să pună pe masa de discuție, un set de întrebări – grele, grave, de răscruce. Inclusiv în numele acestor idei, rezumate de Brandan Simms în felul următor: "trebuie să subliniem că viitorul era odinioară deschis. Povestea noastră europeană a conținut întotdeauna germenii mai multor viitoruri posibile." & "Principalele probleme de securitate cu care se confruntă europenii au rămas în mod remarcabil constante de-a lungul secolelor".

Între marile entități care agregă conținuturi în această carte, următoarele au un rol privilegiat: conceptele de încercuire, state-tampon, balanță de putere, state eșuate; echilibrul dintre libertate și autoritate; tensiunea dintre consultare și eficiență; ideologie și rațiune de stat; ciocnirea civilizațiilor; creșterea toleranței. Cum spune Simms, acestea sînt elemente care dau seama de "caracterul imediat al trecutului". Așadar, o carte amplă, groasă, densă despre conflicte – deci, reiau formula, și despre "reformă și dezbaterile asociate". Uniunea Europeană, bunăoară, este un produs al unor serii de reforme și de întinse dezbateri asociate fără termen de comparație în istoria umanității. Uniunea Europeană este, de altfel, și entitatea centrală în focusul ultimelor pagini ale acestei cărți. Legat de UE, dar și de istoria conflictelor din Europa, este realmente de urmărit ipoteza pe care o deschide istoricul Brendan Simms. Iată, foarte pe scurt, despre ce este vorba. Simms glosează, și aici, la final (cum o face des, în întreaga carte, de altfel) cu privire la Germania și la "poziția centrală a Germaniei ca semiconductor ce leagă diferitele elemente ale echilibrului european". Marea provocare pentru acest mare, în ultimii ani, tot mai mare "semiconductor" care domină Europa este, în cuvintele istoricului, aceasta: "va recunoaște Germania logica potrivit căreia e ,prea mică pentru lume și prea mare pentru Europa', încercînd să obțină prin uniunea democratică influența decisivă ce i-a ocolit oamenii săi de stat de la Bismarck la Hitler?".

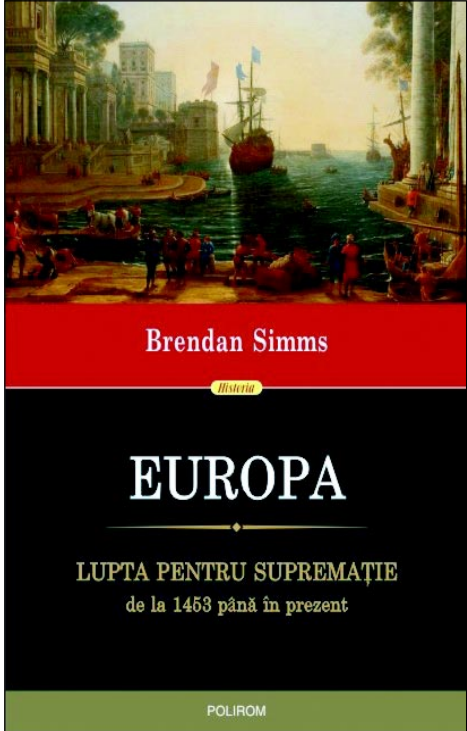
Încă un detaliu, important, à propos de seria de întrebări grave: Europa, spune Simms, a stat unită în împrejurări în care, intern sau extern, s-a confruntat cu cîte un adversar teribil. Acum, se întreabă autorul: "mai presus de orice,

va deveni Uniunea Europeană un actor internațional mai coeziv, îndeosebi în sfera militară? Armata și marina ei vor servi drept "școala Uniunii"? Sau vor ocoli europenii aceste provocări, se vor închide în ei înșiși și chiar se vor despărți? În acest caz, istoria va vedea în Uniunea Europeană o farsă puerilă și costisitoare pe care continentul a făcut-o în nebunia sa, marcînd mai curînd sfîrșitul decît începutul unui proiect de mare putere". Provocări, așadar; acum, aici, în fața noastră, la porțile Europei și în interiorul Europei. Reale și grave; și care va trebui să primească un răspuns. Nu știm însă care dintre cele posibile...

UN CRUCISĂTOR AL ISTORIEI MARITIME

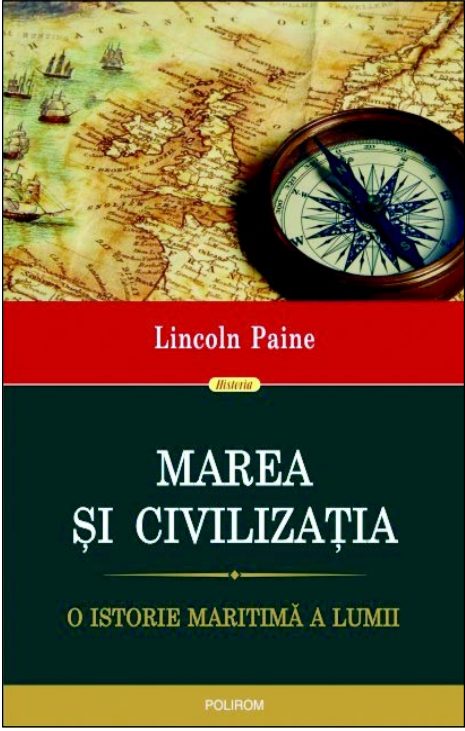
Lincoln Paine a scris un cărțoi despre *Navele lumii. O enciclopedie istorică*; atunci, în timp ce scria această "enciclopedie istorică" s-a născut ideea volumului *Marea și civilizația. O istorie maritimă a lumii*; "deși vasele sînt o parte integrantă a narațiunii care se deapănă aici, această carte este mai puțin despre ele și mai curînd despre ceea ce au transportat – oameni și cultura lor, creațiile lor materiale, recoltele și turmele lor, conflictele și prejudecățile lor, așteptările lor pentru viitor și amintirile lor despre trecut", notează, în preambul, autorul cărții, istoric maritim, autor a patru cărți și a mai bine de 50 de articole, recenzii și conferințe cu tematică maritimă, de asemenea, și editorul revistei *Sea History*.

Cum își setează parametrii de cercetare un istoric a cărui ambiție este de a duce la bun sfîrșit un demers de amploarea, spectaculozitatea și specificitatea acestuia, care are în vedere o istorie maritimă a lumii? Scrie Lincoln Paine, în textul introductiv în care schițează "foaia de parcurs" pe care a urmat-o în construcția cărții: "ca subiect de cercetare interdisciplinară și interregională, istoria maritimă este o ramură a istoriei lumii care acoperă teme evidente precum construcția de vase, comerțul maritim, explorarea oceanelor, migrația oamenilor și istoria navală. Totuși, considerată prin prisma perspectivei pe care o oferă, premisa istoriei maritime este că studiul evenimentelor care au loc pe mare sau sînt raportate la aceasta oferă explicații nebanuite pentru înțelegerea activităților umane. Istoricul

maritim, prin urmare, recurge la discipline precum artele, religia, limba, dreptul și economia politică". Logic, așadar: istoria maritimă a lumii este o specie a istoriei lumii; la limită, este "o punere în abis" a istoriei lumii.

Există în această carte – și, totodată, existînd, oferă un tip de lectură încîntător – și un fir narativ cu privire la istoria istoriilor despre mare (și despre competițiile maritime între oameni, comunități, popoare, națiuni). Există, fără nici un dubiu, ne spune istoricul, o perioadă majoră și întinsă, în care Europa domină mările și în care, practic, își scrie istoria sa cu privire la ceea ce se întîmplă acolo, o istorie de învingător de etapă, de multe etape, în fond; "perioada dominației maritime a Europei a fost deosebit de importantă, însă este un etalon inadecvat cînd vine vorba despre aprecierea altor perioade". A trece dincolo de istoria acestei mari hegemonii înseamnă a privi și a înțelege mai nuanțat, mai aproape de adevăr, sugerează Lincoln Paine, istoria. La fel, a privi dintr-o altă perspectivă – mai proaspătă, mai nuanțată, mai atentă la fapte, la cifre, la date, la interacțiunile dintre ele – ceea ce se întîmplă

acum în istoria maritimă a lumii (și ceea ce se întîmplă este nu doar extrem de spectaculos, ci și, într-un mod radical, fără precedent), apropiere cititorul/ cercetătorul mai mult de adevăr și de complexitatea vieții și a istoriei.

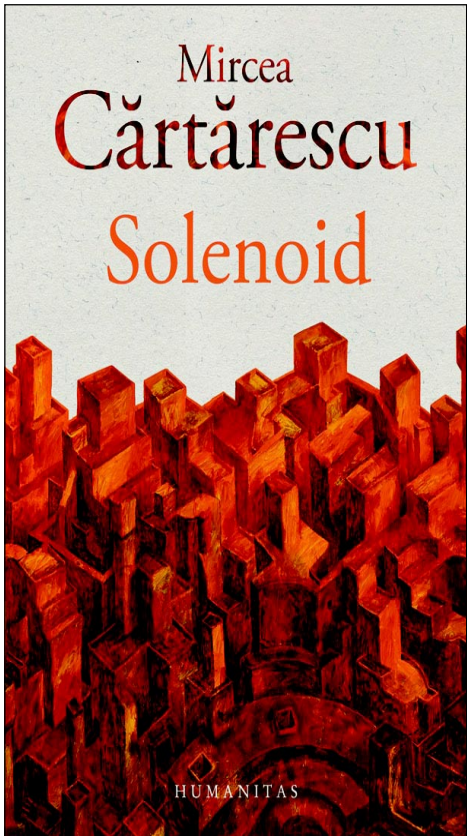
În fond, ne spune Lincoln Paine, trăim, într-un mod foarte relevant, încă într-o civilizație în care dimensiunea maritimă este fundamentală; aceasta, în ciuda sau, de ce nu, în completarea uluitoarelor progrese tehnologice cărora le suntem martori. "Astăzi noi vedem plăcere acolo unde înaintașii noștri vedeau pericol și putem savura roadele comerțului maritim fără să fim nici pe departe conștienți de existența acestuia, chiar și atunci cînd locuim în orașe care, la origini, s-au îmbogățit din acest tip de comerț."

În felul în care este "croită" (atît de fastuos, atît de laborios) această carte, ea este, păstrînd limbajul de specialitate, un fel de "crucisător istoric". *Marea și civilizația. O istorie maritimă a lumii* – o carte multi-etajată, cu un joc narativ sofisticat, cu abordări savant-amețitoare – este o lucrare originală, care, iarăși preiau sugestia autorului cărții, invită la a fi dusă, în spiritul ei, mai departe la nivel de cercetare și de discurs istoric. "În aprecierea perspectivelor acestui proiect", notează Lincoln Paine, "m-au ghidat cuvintele istoricului naval Nicholas Ridgder, care scria: *o istorie navală universală ar fi un câștig foarte valoros, iar dacă prima persoană care s-ar angaja într-un asemenea demers ar eșua cu totul, ar avea totuși meritul de a stimula alți cercetători mai buni să îl ducă la îndeplinire*. Scopul acestei lucrări depășește cu mult istoria navală și, în consecință, comportă riscuri mai mari, dar sper că această carte va constitui o sursă de inspirație pentru explorări ulterioare ale acestei dimensiuni fascinante a trecutului nostru comun".

Lincoln Pain nu eșuează cu această carte; dimpotrivă, el scrie o istorie admirabilă și ne lasă, foarte sus valoric, o carte extraordinară. Și, desigur, deschisă, pentru istoria maritimă a lumii ea este departe de a fi trecut, din ce în ce mai mult trecut, doar trecut.

Aceasta sînt, așadar, cele mai recente patru titluri publicate într-o serie tematică de excepție. Pentru adevăr și în numele onestității: sînt cele mai recente, pînă la data scrierii acestui text (prima jumătate a lunii septembrie)! Vor mai urma, cu siguranță, și alte titluri – cîteva sînt deja anunțate și, pesemne că, e doar o chestiune de săptămîni pînă cînd se vor regăsi în librării. A propos, pînă acum, în seria "Historia" am numărat deja peste 70 de titluri. Sînt cărți groase și dense – cîteva rafturi de bibliotecă deja. Dacă nu chiar o bibliotecă mică și cochetă. Și necesară. Și, repet, cu mare plăcere, întrutotul remarcabilă.

ORIZONT A CITIT

CONTINENTUL GRI

CULTURA ÎN SUBTERANELE SECURITĂȚII

DANIEL VIGHI, VIOREL MARINEASA

La concurență cu Menzel și Polanski

Pe străzile Timișoarei, obiectivul "Tache" (adică Sorin Titel) este filat, mai apoi fotografiat de vrednicii meseriași ai Securității fără ca urmăritul să-i depisteze. În fapt, măiestria lucrătorilor este vădită în asemenea operațiuni pe teren. Nu discutăm utilitatea lor, aceasta nu intra în cauză: erau perfect inutile. Spre exemplu, conform filajului, obiectivul "Tache" își cumpără pantofi. Altădată merge prin magazine să-și găsească un costum de haine. "Mari acțiuni" care puneau în dificultate securitatea Republicii. În alte dăți, obiectivul merge la serviciu, la revista *Orizont*. Sau se îmbată manga cu amicii și se ține de pereți noaptea, în drum spre casă. Senzația – de trainică expresivitate literară involuntară – amintește de automatismele comportamentale din proza experimentală a noului roman francez. Spre exemplu, *În labirint* de Alain Robbe-Grillet. Înainte de a reproduce un filaj al obiectivului "Tache" vom descifra din dosarul I 1943, vol. 1 o serie de fotografii cu cei care se află prinși într-însele:

X = ob. "TACHE"
J = Leg. "TRAIAN", fotografiat în P-ța V. Roaită

Leg. "Traian" apare în adresa nr. 300/C/10551 din data de 4.II.1967, în care se cere Direcției Regionale Banat, Serviciul VII identificarea acesteia. Serviciul sesizat trimite o adresă cu nr. 71/41527 din 18.IV. 1967, semnată de maior Simionescu Gheorghe, șeful Serviciului, care identifică legătura Traian ca având domiciliul pe strada Romulus nr. 60 din Timișoara. Numai că lucrurile nu sunt simple. Prin urmare, la răspunsul tovarășului maior Simionescu cum că așezăm: trimitem ce ați cerut, se ivește adevăratul răspuns, semnat de un locotenent, adresa este din partea respectivului Serviciu VII, iar aici apare și mențiunea Biroului nr. II ("Bir. II") cu adresa nr. 72/202 din 13. IV. 1967. Așadar locotenentul trimite identificarea "ăluia" pe 13 aprilie 1967 și maiorul scrie și el o adresă (de ce nu !) pe 18 aprilie același an către cei care cer, adică Biroul I al Serviciului III. Iacătă documentul. O să vedeți că ceea ce află Bir. II al Serviciului VII este un mare și definitiv fâs:

Către
BIRoul I

La adresa dv.nr.71/1527 din 12.IV. 1967, referitor la identificarea legăturii "TRAIAN" plasată în Timișoara str. Romulus nr. 60 vă comunicăm următoarele;

Conform schiței de pe verso cereri (sic!) de investigații și semnalmentelor indicate de dv, s-a identificat numitul D. C. fiul lui D. și E. născut la data de 11.V.1941 în orașul Lugoj, de profesie învățător, însă datorită faptului că nu lucrează de mult timp nu i se cunoaște locul de muncă. Domiciliază în orașul Timișoara str. Romulus nr.60, ap. 3.

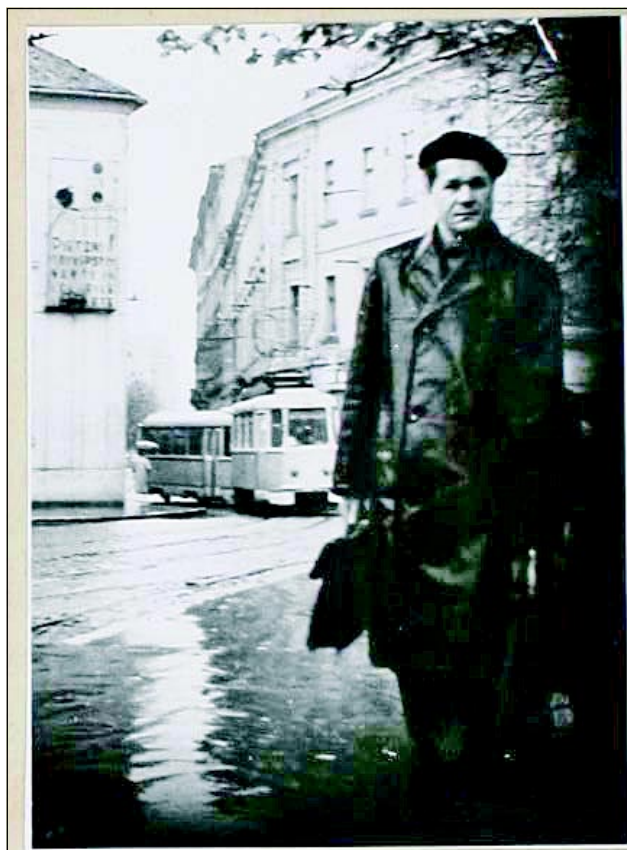
Individa cu care a mers de braț este logodnica lui însă

identitatea acesteia nu este cunoscută întrucât nu locuiește la adresa de mai sus.

Lt. P. D."

Prin urmare Serviciile III și VII reunite cu tot Birourile din subordine au aflat despre nea C. D. că ar fi fost învățător, că la vremea aceea nu i se cunoaște vreun loc de muncă, iar logodnica cu care merge la braț ar fi necunoscută. Privim tîmp fotografia realizată în Piața V. Roaită (actuala piață Sfântul Gheorghe) și nu vedem neam de logodnică știută și neștiută. Priviți și domniile voastre, poate vedeți altfel. Până atunci, mister total! Biroul II de la Serviciul VII era ficționar, altă explicație posteritatea nu are.

Mergem mai departe cu altă fotografie. Un domn care pare că stă să fie fotografiat. Să fi fost, ne întrebăm, priceperea fotografului Securității așa de mare încât să-l fi surprins din față fără ca acesta să știe? În acest caz e de presupus că aparatul trebuie că a avut mici dimensiuni, mascat într-un fel care să nu atragă atenția. Să băgăm de seamă fundalul timișorean știut, cu tramvaiele de epocă, să cinstim basca muncitorească a lui Tom și pardesiul de piele cu geanta tipică anilor acelora. O poză care poartă dedesubt legenda "Leg. Tom". Căutăm să vedem cine anume este domnul cu geantă, cu basc și pardesiu de piele, cu un inconfundabil aer de contabil-șef la Baza Județeană de Aprovizionare Tehnico-Materială de pe strada Ialomița din cartierul Calea Lipovei:

Z = Leg. "TOM"

Șugubeți lucrătorii din Securitate! Puneau legăturilor nume din desene animate. În mod clar și lipsit de echivoc, aceiași dădeau nume celor din preajma "obiectivului" sub forma unor familiarisme, adică Sile, nu Vasile, Ghiță, nicidecum Gheorghe. Cât despre Tom, motanul cu bască, despre dumnealui aflăm că, departe de a fi contabil-șef, este "numitul P. G., în etate de 45-50 de ani, profesor la Școala de Muzică și Arte Plastice din Timișoara. Același se "mai ocupă cu redactarea de cronici muzical teatrale la Teatrul Matei Milo și Opera de Stat din Timișoara". Ca să vezi!

Următoarea fotografie a serviciului III ni-l îl arată pe obiectivul Tache – numele șăgalnic al lui Sorin Titel, găsit de Serviciul mai sus pomenit – însoțit dreapta-stînga de "individele", vorba legendei, pe care cei interesați le pot identifica din nota de filaj. "Individele" sunt tinere, frumoase,

intelectuale, seamănă cu eroina din filmul *Cuțitul în apă* al lui Roman Polanski. Poate de aceea obiectivul Tache se și uită la una din ele zâmbind amuzat, vădit încântat de prezența ei în fotografia clipei. În spate, mărșăluiesc două gospodine ale regimului, cu bagajele de cumpărături, au părul pe moațe și par și ele venite dintr-un film, *Ciocârlile pe sîrmă* al lui Jiri Menzel. Amândouă filmele au fost mult apreciate de

X = Ob. "TACHE"
P.S = Individele arătate în nota de filaj

Sorin Titel. Poate că de aceea este vesel:

O altă fotografie îl surprinde pe Tache (Sorin Titel) împreună cu Tase și cu un altul identificat în nota de filaj. În fața lor este o domnișoară elegant îmbrăcată care nu are nici o legătură cu urmăritii, și care a pierit în istorie cu tot cu frumusețea ei pe care o omagiem, iată!, acum, la atâția amar de ani de la acea trecătoare clipă pe stradă (era bună, totuși Securitatea la ceva).

Cât despre Tase, Serviciul VII răspunde adresei Serviciului III, biroul (de data asta) 6 cu adresa de mai jos, datorită căreia deslușim și noi cine ar fi să fie Tase, respectiv "profilul Popa de la Folclor, din Universitate", autorul unui neuitat poem despre tramvaiul 7 care merge în Fratelia, poem pe care ni-l recita adesea prin birturi, precum bomba Oltul din Piața Küttl, birt pe care-l înlânzeam spunându-i Alutus. Iată-l pe Tase cu Tache pe stradă:

X = Ob. "TACHE"
T = Legătura "TASE"
O = individ arătat în nota de filaj

În ce privește identitatea lui Tase, actele din dosar arată așa:

"Copie
MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
DIRECȚIA REGIONALĂ BANAT
Serv.III Bir.6 Nr.306/IP/15189 din 15 mai 1967.
Către
SERVICIUL VII

La adresa dv. nr.71/41527 din data de 26 aprilie 1967, privind legătura "TASE" apărută la S.O. al lui "TACHE", vă facem cunoscut următoarele:

Persoana fotografiată (TASE) se identifică și se numește P. I. născut la data de 4 aug.1940 în comuna Luna regiunea Cluj, fiul lui I. și M., asistent la Facultatea de Filologie, din cadrul Universității Timișoara, de naționalitate și cetățenie română, neîncadrat politic, domiciliat în P-ța V.Roaită nr.4.

Cel în cauză este în atenția tov Maior COȘERIU. Restituim alăturat fotografia.-

ȘEFUL SERVICIULUI III Maior
Strict Secret
ss.Bota Gh."

ÎNCEPUTURILE ORTOPEDIEI ÎN BANAT

DAN V. POENARU

Viața medicală din Banat a cunoscut modificări importante după apariția legii aulice din 1725 și 1770 (Normativum Generale Re Sanitas). În Banat apar pentru prima oară medici cu diplomă și tipărituri cu caracter medical în limba română cu litere chirilice. În secolul al XVIII-lea au luat ființă în Timișoara trei spitale. Cel mai important a fost Spitalul Public sau Comunal, menționat în documentele din acea perioadă ca Spitalul Cetății Timișoara. În acest spital au lucrat chirurgi foarte bine pregătiți, cu studii la Viena, dar care au practicat și intervenții de ortopedie și mai ales de traumatologie.

La sfârșitul secolului al XIX-lea se produc două evenimente importante: Dr. Geza Lichtsheidel a introdus tehnica osteosintezei metalice în fracturile de claviculă, precum și extensia continuă în fracturile de femur. De asemenea, Dr. Gedeon Bacsı a avut preocupări pentru leziunile traumatice produse în cadrul accidentelor de sport.

La Jimbolia s-a deschis în 15 noiembrie 1896 Spitalul teritorial.

Conducerea secției de chirurgie de 100 de paturi a fost preluată de un mare chirurg, Dr. Karl Diel. El a absolvit Facultatea de Medicină din Budapesta în perioada 1872-1878, unde a lucrat mai mulți ani, revenind apoi în orașul său natal, unde a lucrat toată viața. Dr. Karl Diel avea pacienți din toată țara, iar paleta intervențiilor chirurgicale era foarte vastă. În registrele operatorii din acele vremuri sunt menționate peste 50.000 de operații efectuate în perioada activității sale, lucru excepțional pentru un chirurg din acele vremuri. Din raportul de activitate redactat în anul 1911 de dr. Karl Diel am reținut că acesta a efectuat o serie de intervenții chirurgicale ortopedice și că practica în mod curent reduceri și imobilizări în aparate gipsate.

La începutul secolului XX, tot în Jimbolia funcționa cabinetul lui Peter Schwartz, care se intitula "Bandajist și ortopedist". Dintr-un pliant publicitar din 1911, am aflat că acesta aplica aparate gipsate, proteze pentru membrul inferior și superior, corsete pentru deviațiile coloanei vertebrale, precum și diverse bandaje pentru herniile inghinale și ombilicale. Interesant că sunt prezentate în acest pliant și lista de prețuri.

În Timișoara, după Primul Război Mondial, și-a început activitatea, într-un cabinet privat în Piața Sf. Gheorghe, dr. Nikolaus Hoffmann, chirurg ortoped de origine austriacă. În anul 1925, dr. Hoffmann tipărește un pliant publicitar realizat la Tipografia Șvabilor Bănățeni, în condiții grafice excelente. Din acest document, aflat în posesia noastră, rezultă că la cabinetul doctorului Hoffmann se practicau tratamente ortopedice pentru o gamă largă de afecțiuni: luxația congenitală de sold, scolioze, cifoze, picior strâmb congenital, TBC osteoarticular, cura chirurgicală a halluxului valgus, etc. Cabinetul dispunea de un serviciu de radiologie și un atelier de corsete și proteze.

Pe baza acestor documente putem afirma că dr. Nikolaus Hoffmann, primul chirurg ortoped calificat din Banat, este cel care a pus bazele specialității noastre în Timișoara.

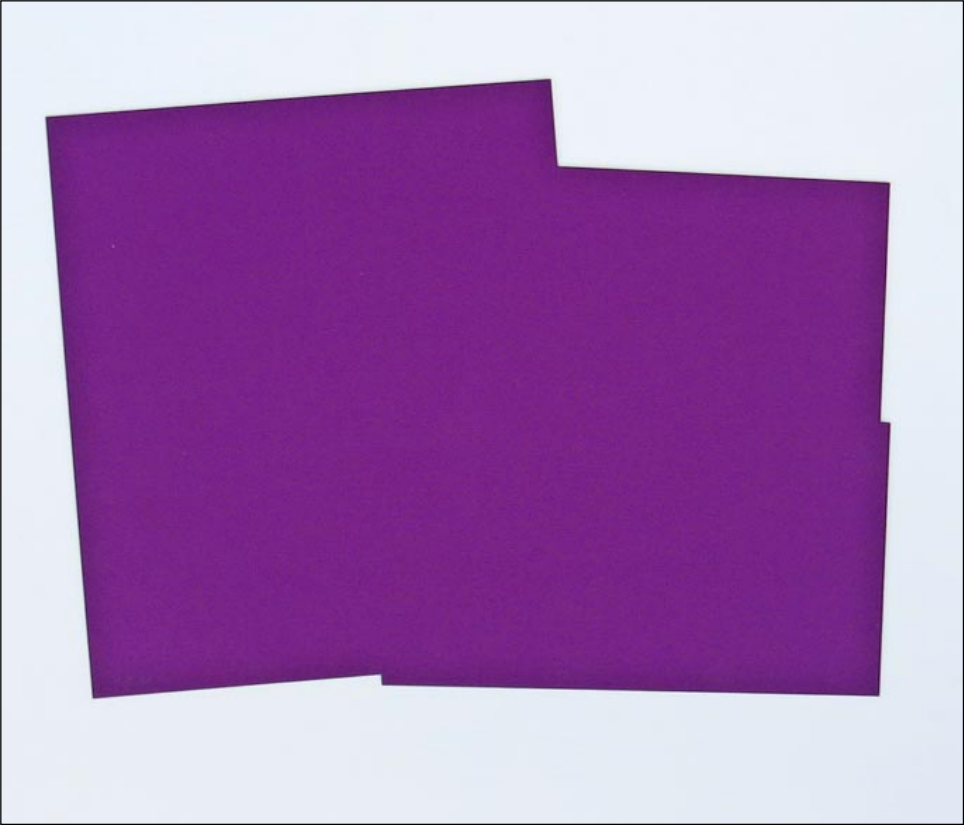
În perioada interbelică, urgențele traumatologice erau rezolvate la Secția de Chirurgie a Spitalului Public Orășenesc și mai ales la Spitalul Bega, condus la început de Dr. Aurel Căndea, apoi de Dr. Ion Mureșean. Astfel de preocupări s-au regăsit în articole științifice sau comunicări. Menționăm astfel articolul intitulat "Un caz de luxație supraglenoidiană veche de umăr, complicată de un osteom periarticular" scris de Conf. Dr. Pius Brânzeu și Dr. L. Roth. Acest articol a apărut în Franța, într-o revistă de mare prestigiu: "Revue d'Orthopédie" t.33, nr 8, 1947.

În anul 1945, în timpul celui de-al doilea Război Mondial a fost înființată la Timișoara Facultatea de Medicină. În anul 1950, Ortopedia și Traumatologia se separă de chirurgie, funcționând într-o clădire proprie cu 30 de paturi. Aceasta a fost condusă de prof. Dr. Doc. Dan Berceanu (1893-1984), provenit de la Facultatea de Medicină din București. Acesta și-a început activitatea ca asistent universitar la Catedra de Anatomie topografică și chirurgicală și în paralel chirurg la Sanatoriul de Chirurgie din București. A fost un cunoscut anatomist, fiind primul care a descris ganglionii limfatici ai apendicelui, mai sus de unghiul iliocecal și existența unei căi limfatice directe și neîntrerupte între regiunea gastro-duodeno-pancreatică. În studiul căilor limfatice a folosit două procedee personale pentru clarifierea pieselor, și anume uleiul de cedru și colorarea cu prontosină.

Aflat la studii la Paris, desfășoară o intensă activitate de cercetare științifică, începând un studiu experimental privind efectele vaccinului Delbet asupra organelor, sistemului reticulo-histiocitar și ale sângelui periferic. Astfel, reușește să pună în evidență, prin cercetări histologice și biochimice minuțioase, originea unei celule reactive de la nivelul SRH, cu proprietăți secretante denumită de Dan Berceanu DIACRIZOCIT (*diacros*= a secreta). Reîntors în țară, devine în 1941 profesor la Facultatea de Medicină din București.

În septembrie 1942 își încetează activitatea didactică, deoarece este mobilizat pe front, fiind numit medic primar chirurg șef și preia comanda Spitalului Militar din Sinaia. A fost apreciat modul de îngrijire al pacienților americani așa cum rezultă dintr-un document din decembrie 1943. De asemenea, trebuie apreciată maniera în care slujitorul lui Hipocrate, Prof. Dr. Doc. Dan Berceanu, a tratat toți pacienții, răniți de război sau prizonieri, indiferent de naționalitate și religie (americani, englezi, germani sau ruși).

A fost un intelectual cu o cultură enciclopedică, un mare amator de literatură, teatru, muzică și pictură. S-a stins din viață la Timișoara la 8 ianuarie 1984 la frumoasa vârstă de 91 de ani.

KARAOKE ADRIAN BODNARU

Un timp mi-a mers:
adunam speranța de viață din Montmartre
cu cinci,
împărțeam la doi
și aflam câți ani ai cu parfum franțuzesc
peste mine.

Pentru asta,
te strigam să-mi torni o cană cu fise pe mâini,
ca unui mecanic auto înainte de masă,
până se auzea în public deschis
cântecul yalelor seara.

Mă chemai pentru calcule complicate,
ce se făceau cu tot corpul sau în gând:
eram la fel de bun pe orice cale
și așteptam să alegi singură
cum vrei să ajung la indiferența noastră exactă
față de buchetul proaspăt de creioane cu

pe care-l primeai dimineața
devreme.

Până atunci,
îl ascuteam în liniște,
chiar dacă mai bine aș fi schimbat apa
unui buchet de trandafiri cu țepi,
și mângâiam cotorul unui măr legat în

din raftul plin cu preferințe,
de la mijloc.

După al treilea zâmbet al tău începeam:

trăgeam asfaltul de sub roțile taxiului din
gară,
și ele se învârtteau atât de repede înapoi,
încât le creșteau spițele odată cu mânăii din
față;

luam birja cu un pahar de apă
și adormeam pe un trap cunoscut;
îți deschideam buzele cu limba mică a
ceasului,
fiindcă o pierdusem la curse de ogari pe
cealaltă,

apoi gustam din treptele înăbușite,
pentru care erai vestită în epoca bună,
și coboram în sufragerie;
degetele apropiate se ridicau să mă așez
în conversații din ce în ce mai rezezi
cu trecerea felurilor;
te înfășuram în cameră pe o rolă mută de
film,

îți trezeam întunericul
și ieșeam cu el să-și caute pomul;
mutam perdeaua birjei
pe temperaturile din principalele zone,
le prindeam până la marginea geamului
și coboram dintr-un taxi odihnit,
ca după prima noapte adâncă de somn
din săptămânile petrecute la gară.

Așa ajungeam cu tot corpul mereu
la indiferența noastră exactă în gând:
până la capăt,
cum nu se mai făcea niciun lucru de mult
într-o casă.

FILIALA

UNIUNEA SCRIITORILOR DIN ROMANIA

6 noiembrie. A avut o loc o întâlnire cu Michael Finkenthal (S.U.A.), cu ocazia lansării volumelor *Zevedei Barbu. Metafizică și umanism* (I, II), Ediție îngrijită de Marin Diaconu și *Zevedei Barbu. Psiholog, sociolog și filosof român și englez*, volum editat de Daniela Maci și Michael Finkenthal. Despre munca de "regăsire" a lui Zevedei Barbu, despre volumele numite au vorbit Michael Finkenthal, Cornel Ungureanu și Ciprian Vălcan.

13 noiembrie. Au fost prezentate publicului amplele studii monografice *Lugoj și Cenad* (ediția a II-a), realizate de Dușan Baiski. Despre volumele, dar și despre poezia, proza, eseurile lui Dușan Baiski au vorbit Ioan Hătegan, Alexandru Ruja, Ion Marin Almăjan, Nina Ceranu, Constantin Nistorescu și Lucian Ionică. Ședința a fost moderată de Cornel Ungureanu

CA NUCA-N PERETE DANA CHETRINESCU

Avioanele, ne învață terorismul modern, pot fi deturnate din motive diverse. Pirații aerului pot formula multiple revendicări – bani, libertate, idei religioase, răzbunare. Mâncarea a devenit, însă, doar foarte recent un punct pe lista de revendicări atunci când fiica patronului Korean Air a întors din drum avionul în care călătorea spre New York pentru că a primit nuci macadamia în pungă¹. Deși unii oficiali au considerat că acest subiect merită o investigație penală, eu cred că este mai degrabă o poveste de tip gourmet, căreia i se cuvine o atenție specială pentru detaliu, mai degrabă decât pentru ansamblu. Detaliul de mare ștaif gastronomic ar putea consta dintr-o dublă precizare: a) macadamia nu se servesc la pungă, ci proaspăt culese, preferabil din Malawi, Tailanda sau Guatemala; b) macadamia nu sunt nuci.

Această a doua afirmație generează un paragraf explicativ special, marca gourmet, a bucătăriei de mare clasă, ce nu se încurcă în generalități. Asta înseamnă, în cazul de față, că "nucile" vin pe lumea asta în categorii mai diverse decât i s-ar părea unui neofit. E dovedit botanic că există nuci adevărate și nuci false. Și, țineți-vă bine, nucile adevărate sunt orice altceva decât ceea ce numim noi, mâncătorii inconștienți, nuci: malabar, kur-rajong sau kola. În categoria nucilor false intră.... nucile, cărora li se spune de fapt sămburi (aici ar trebui, dacă am ști ce vorbim, să enumerăm migdalele, cocosul, fisticul, caju-ul) și – culmea preciziei terminologice – semințe angiosperme (formula corectă pentru untul de arahide și, desigur, prăjitura cu macadamia).

Povestea gourmet a abuzului în serviciu de extracție (sud-) coreeană mă îndeamnă să glosez pe marginea mării și decăderii bucatelor, bucătarilor și bucătărilor, mode mai efemere decât hainele și mai perisabile decât industria IT. Fatalitatea schimbării gusturilor este un fenomen cu terminații culturale, politice sau papilare. De dragul consecvenței, voi face precizările tot în doi timpi:

a) Un număr din *Apostrof*² îți face să lase gura apă cu detalii dintr-o carte de bucate semnată de bucătarul-șef de la curtea principelui Transilvaniei (în lipsa copertei, nu se cunosc nici anul și nici numele principelui, dar este cu siguranță vorba de cel mai vechi material cu conținut gastronomic de pe actualul teritoriu al țării noastre, datând, după sonoritate și soiuri de dobitoace la proțap, chiar din Evul Mediu). Bucătarul-șef ne învață cum se poate desena un blazon nobiliar pe friptura de fazan, așa cum azi am obține un tort aniversar cu poza comestibilă a lui Garfield în frișcă vegetală. Ne mai spune cât se lasă la fript un cerb întreg, dar și care sunt virtuțile cârnii de pițigoi, cintează, vrabie sau, mai previzibil, clapon. Ne îndeamnă, peste timp, să mâncăm sănătos, propunând nu mai puțin de 210 rețete de pește (de curiozitate: tiparul se poate găti în 15 feluri, racul în 17, iar știuca în vreo 30) și savuros, recomandând, ca mirodennii, cicoarea și mugurii de hamei.

b) Într-o *Dilemă veche*³, se evocă nuanța roz intens a conservei de carne chinezească greu procurabilă pe vremea comunismului, care se asorta de minune cu cartofii prăjiți și, în zilele de mare sărbătoare, cu un ochi de ou, nici prea moale, nici prea tare. Înaintea restaurantelor chinezești și a platourilor cu sos dulce-acrișor de luat la pachet, conserva

de carne roz era tot ce poate fi mai select și mai rafinat pe o farfurie românească. Pentru cei care nu mai sperau decât la un ciocănel de pui subnutrit sau la o copită de porc căzută din TIR-ul cu marfă de export, pentru cei care, între o valiză cu bani și un antricot, l-ar fi ales pe cel din urmă fără nicio ezitare, conserva de atunci era echivalentul unei teppanyaki din carne de vită Kobe. Despre aceasta, românii pot spune cu certitudine, în urma consultării unei liste guvernamentale de protocol din 2012, că e o vacă autentică (spre deosebire de falsele nuci macadamia), taman din Japonia, care face masaj și bea bere în fiecare zi, motiv pentru care un kilogram din spinarea ei costă nu mai puțin de o mie de euro.

Faza a) din povestea bucatelor este cea previzibilă. Ea are acea aromă vetustă a vechilor cărți cu rețete, care aduc la suprafață cele mai neobișnuite combinații pentru gură și stomac, dar și pentru urechi, dezvățate de experimentele lingvistice extreme ascunse în cuvinte precum tocmagii și întinsoarea, ca să nu mai vorbim de claponul la tavă, o mâncare de-a dreptul rabelaisiană. Faza a) ne arată că papilele gustative și lexicul au evoluat o dată cu vremurile, dar că procesul de valorizare a rămas același. Cerbul și friptura cu blazon încrustat nu sunt mai puțin extravagante, scumpe, garantatoare de status social la curtea principelui medieval decât pe tăvile unui dîneu simandicos contemporan.

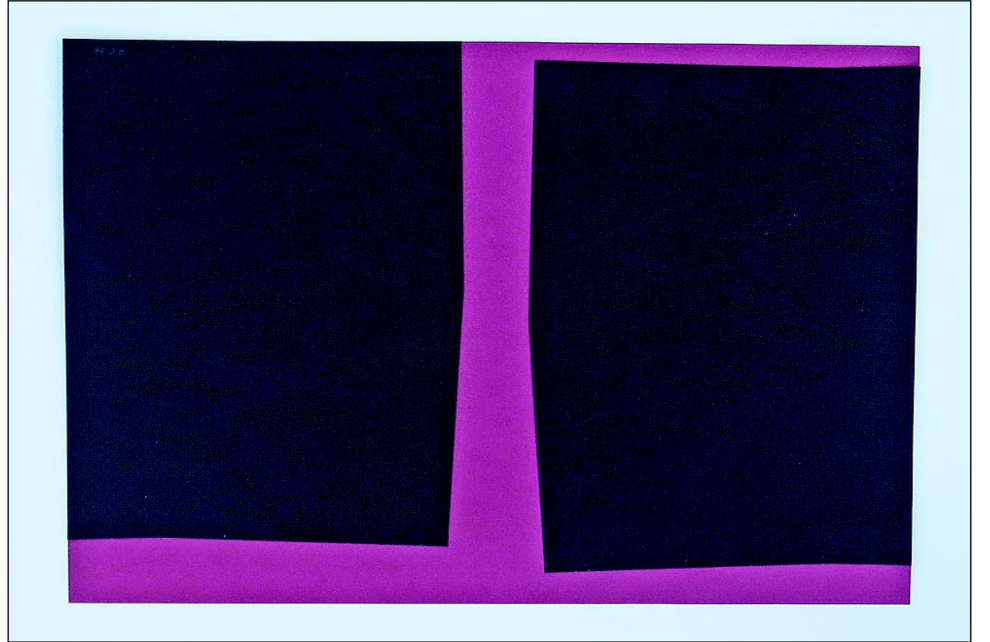
Dar faza b) este cea care mă pasionează mai mult, de dragul observației participative. Exercițiul comparativ pe sectorul alimentar al anilor 80 este cea mai bună ilustrare a relativismului. *Beauty is in the eye of the beholder* sau, mai bine zis, gustul este în glanda consumatorului. Pentru că, în urma unei zile de "shopping" într-o alimentară ceașistă, cu coșul de cumpărături împletit manual din sârmă moale, colorată, puteai achiziționa exasperant de multă șampanie și creveți cu nemiluita, orice român cu scaun la cap puneau mai mare preț pe-o bere mică și-un mic și mai mic. Dar valorizarea funcționează și în sens invers. Pentru că pâinea obișnuită din brutăriile de azi e plină de amelioratori, de curând s-a reintrodus în circuitul alimentar românesc franzela comunistă, zisă de București, care costă de două ori mai mult pentru că e mai naturală și, nu în ultimul rând, pentru că provoacă, retrospectiv, senzații tari, românești. Să cumperi franzela București de parcă ar fi cozonacul Mariei Antoaneta este ca și cum ai sta, la preț de cinci stele, într-un bloc ceașist în care apa rece urcă numai până la doi, apa caldă curge sămbăta, iar curentul electric și căldura se distribuie doar când nu ai neapărată nevoie de ele, dar și atunci parcimonios.

De nucile macadamia nici măcar nu se auzise pe vremea creveților vietnamezi și a cârnii chinezești (care, aflăm acum, cam tardiv, s-ar putea să fi provenit de la o vulpe). O poveste despre abuzuri în camera ceașistă, atât de prizate la începutul anilor 90, ar fi putut aduce în discuție cel mult o salată de boeuf cu baby carrots, reclamată de familia prezidențială în plină foamete națională. Dar pentru acest exercițiu de imaginație aș avea nevoie de o rubrică nouă.

¹ Hotnews, 31 decembrie 2014.

² Apostrof, nr. 2/2013.

³ Dilema veche, 29 octombrie-4 noiembrie 2015.

NUCILE MACADAMIA CIPRIAN VALCAN

"Fiica patronului companiei aeriene Korean Air care a ordonat întoarcerea unui avion din cursa New York - Seul nemulțumită de felul în care a fost servit aperitivul, a fost arestată marți seara. Incidentul petrecut în 5 decembrie a provocat un mare scandal în țară. Cho Hyun-Ah, vicepreședinta executivă a Korean Air, este acuzată că l-a debarcat pe șeful de cabină al unui zbor New York-Seul în 5 decembrie și a obligat aparatul să se întoarcă la terminal pentru ca șeful de cabină să fie înlocuit. Concret, ea a făcut scandal pentru că la bord avionului i-au fost prost servite nuci Macadamia, în ambalaj din plastic și nu într-un bol, așa cum considera normal, scrie AFP. Imagini ale canalului de televiziune YTN au arătat-o pe doamna Cho înainte de a fi condusă marți seară spre locul de detenție. Femeia, în vârstă de 40 de ani, a spus "Îmi pare rău!" când părăsea clădirea parchetului. Parchetul sud-coreean ceruse miercurea trecută arestarea doamnei Cho, cerere aprobată de un tribunal din Seul marți seară, a anunțat și agentia Yonhap. Moștenitoarea Korean Air a fost acuzată de încălcarea prevederilor codului aviației civile în materie de securitate, constrângere și ingerință în exercitarea activității echipajului de cabină. Un oficial neidentificat de la KAL a fost și el arestat marți sub acuzația că a distrus probe din timpul incidentului. Cazul a declanșat un scandal în Coreea de Sud unde comportamentul arogant al celor mai bogați este de multe ori denunțat" (Hotnews, 31 decembrie 2014).

Doamna Cho Hyun-Ah trebuie să fi primit o educație aleasă, marcată de influența puternică a confucianismului, care se exercită în mod inevitabil asupra tuturor membrilor claselor superioare ale țărilor din jurul Chinei. Obișnuită de la o vîrstă fragedă să acorde atenție riturilor care reglează ritmurile de profunzime ale lumii și dau coerență vieții în societate, ea nu putea să treacă cu ușurință peste nerespectarea unei reguli de politețe. Vicepreședinta a Korean Air, nu s-a simțit jignită personal de nerespectarea etichetei pe care a dovedit-o echipa de la bordul avionului, ci a fost umilită de lipsa de considerație a subordonaților săi pentru pasagerii companiei. Rușinea provocată de această necunoaștere a regulilor dovedită de către oamenii ei a făcut-o să acționeze impulsiv, străduindu-se să șteargă de îndată această eroare inacceptabilă. În alte vremuri, cel care ar fi greșit atât de grav în fața superiorului său ar fi fost dat pe mîna călăului. Doamna Cho Hyun-Ah, trăind, din păcate, într-o țară democratică, n-a avut la îndemînă decît soluția debarcării unui șef de cabină incapabil....

Ca să-i înțelegem mai bine mînia, e suficient să aruncăm o privire înspre alte vremuri, în care eticheta domina întregul comportament social, atât în Orient cît și în Occident.

Așa cum ne explică Henri Maspero, cînd împăratul aștepta un fiu, se trecea la ceea ce înțelepții numeau "educarea embrionului", adică o supraveghere constantă și strictă a mamei, ce trebuia să se comporte asemenea lui T'ai Seu, legendara soție a regelui Wu, impecabilă în timpul sarcinii: n-a rîs zgomotos, n-a lăsat să-i scape nici un fel de injurii, n-a stat nici o clipă de-a curmezișul patului, nu s-a sprijinit nici măcar o singură dată pe un singur picior etc. Cu trei luni înainte de momentul nașterii, "profesorul de Muzică vine, înzeștră cu un diapazon, și se postează la stînga ușii; Marele Intendent se așează în dreapta, cu un polonic în mînă. Cînd regina cere puțină muzică, dacă nu e o melodie convenabilă, profesorul de muzică își încurcă corzile chitarei și se preface neștiutor; cînd cere de mîncare, Marele Intendent își înclină polonicul spunînd, dacă nu e un fel de mîncare corespunzător, că el nu îndrăznește să servească așa ceva prințului moștenitor". Toate aceste măsuri sînt luate pentru ca la naștere toate suflurile și sucurile nutritive, puterile și substanțele micului prinț să fie de cea mai bună calitate.

Sebald descrie cu măiestrie un alt moment important. După moartea împăratului chinez Xianfeng, cortegiul funerar se îndreaptă spre capitala imperială. În dimineața de 1 noiembrie, cînd ajunge la porțile orașului, sînt așezate paravane albastre din mătase de Nankin pe ambele părți ale drumului care duce spre Orașul interzis în așa fel încît oamenii de rînd să nu poată vedea chipul lui Tongzi, copilul-împărat desemnat drept succesor de Xianfeng, purtat într-o litieră capitonată.

Avem și exemple din Occident. Taine ne descrie momentul culminant al ritualului de după trezirea Regelui-Soare, momentul îmbrăcării cămășii, după ce aceasta fusese prezentată de către membrii familiei regale: "Un valet al garderobei ia cămașa purtată; primul valet al garderobei și primul valet de cameră țin noua cămașă, unul de mîneca stîngă, celălalt de mîneca dreaptă, iar în timpul acestei operațiuni alți doi valeți de cameră ținînd în fața regelui halatul său în chip de paravan". De asemenea, existau doi "porte-chaises du roi", care, în fiecare dimineață, îmbrăcați în haine de velur, cu sabia regulamentară pe o parte, veneau să verifice șă să golească "l'objet de leurs fonctions", adică vasul în care regele își făcea nevoile. Cei doi primeau pentru misiunea lor cîte 20 000 de livre pe an....

Ca să ne convingă, dacă mai era nevoie, de importanța ritualului la curtea Franței, Taine scrie că pînă și evadarea ratată a Regelui Ludovic al XVI-lea sfîrșită la Varenne ar fi avut drept principală cauză a eșecului întîrzierile apărute din motive de etichetă: madame de Tourzel a cerut să fie luată și ea în trăsura în calitate de guvernantă a copiilor regelui, regina nu putea să se descurce fără o geantă de voiaj și a trebuit să i se fabrice una enormă, regele voia să-i dea bastonul de mareșal Domnului de Bouillé și nu găsea bastonul potrivit etc.

Regele Ludovic al XVI-lea pare să-și fi pierdut capul din motive de etichetă. Doamna Cho Hyun-Ah poate să se consoleze că va scăpa cu cel mult trei ani de închisoare....

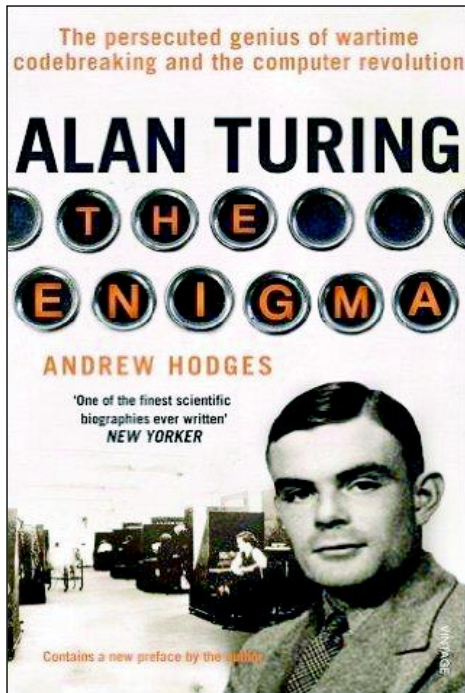
ÎNCĂ O MINTE SCLIPITOARE

CRISTINA CHEVEREȘAN

"Un manuscris de 56 de pagini aparținând lui Alan Turing, matematicianul britanic care a descifrat codul Enigma folosit de naziști în Al Doilea Război Mondial și, de asemenea, pionier al computerelor, a fost vândut cu 1 milion de dolari la o licitație organizată de casa Bonhams, luni, la New York [...] Caietul, care nu a fost prezentat niciodată în public, este considerat singurul manuscris extensiv al savantului Alan Turing care a supraviețuit până în zilele noastre. El datează din 1942 și a fost lăsat moștenire de Turing bunului său prieten Robin Gandy. Paginile sale conțin numeroase formule matematice la care a lucrat Alan Turing și care au stat la baza informaticii."¹ Știrea de mai sus, preluată de pe Mediafax, apărea în aprilie 2015 în presa din întreaga lume, interesul pentru un personaj prea puțin cunoscut publicului larg justificându-se nu doar prin suma exorbitantă menționată sau prin succesul lui Benedict Cumberbatch în rolul care a atras atenția asupra protagonistului unei istorii fascinante. Cea care a reușit să scoată la lumină profilul complex al unui geniu ignorat și chiar umilit de civilizația presupus avansată a secolului său a fost biografia de mari dimensiuni semnată de Andrew Hodges, un text plin de autoritate și, în egală măsură, empatie.

Intitulată *Alan Turing: Enigma*, cartea profesorului de matematică de la Oxford fascinează nu doar prin subiectul senzațional în sine (spionaj, război, mistere, coduri etc.), ci și prin abordarea ce aduce laolaltă aspecte ale vieții savantului dintre cele mai diverse, de la cele profesionale până la cele de natură pur personală. Așa cum sublinia Stuart Hampshire pentru prestigiosul *London Review of Books*, "e o carte bazată pe o muncă imensă, exprimând o admirație profundă și, uneori, apoape obsesivă. Nu o hagiografie, ci mai degrabă un studiu dedicat unui erou intelectual"². Stufosă, detaliată la modul incitant pentru unii, dar obositor pentru alții, reconstruiește traseul sinuos, surprinzător, al unei existențe trăite în marginea evenimentelor și descoperirilor epocale, fără lumina reflectoarelor istoriei la al cărui parcurs a contribuit, totuși, esențial. Împărțit în două jumătăți egale ca importanță, *Logical* și *Fizic*, volumul lui Hodges recuperează o figură aparte în întregime, de la rădăcinile scoțiene ale familiei pînă la finalul dramatic.

Considerat părintele computerului modern, Alan Turing nu poate fi redus, ca individ, la termenii săi preferați: algoritm, computație. În vreme ce eforturile sale ca logician și criptanalist l-au făcut să joace un rol crucial în derularea și însuși deznodământul celui de al Doilea Război Mondial, lucru în sine demn de atenția iubitorilor de minți sclipitoare, viața sa privată constituie la rândul-i un subiect pe cât de interesant, pe atât de dramatic. Homosexual într-o primă jumătate a secolului al XX-lea în care asemenea opțiuni se (și te) plasau în afara legii britanice, Turing trăiește drama celui care se vede marginalizat și culpabilizat de o societate care îi consideră atât ideile cât și comportamentul excentrice. Multitudinea de surse pe care se bazează demersul lui Hodges, atent consultate și consemnate de cercetător, stau mărturie spiritului nonconformist al matematicianului-maratonist, judecat pentru delictul său, condamnat la castrare chimică (în locul

închisorii) și mort prin otrăvire, aparent de mâna proprie.

"Pot mașinile avea setimente? Aparțin emoțiile și intelectul nostru unor compartimente diferite ale sinelui? Ar putea fi mașinile încântate de idei, oameni, alte mașini? Ar putea fi atrase unele de altele, s-ar putea îndrăgosti? Care ar fi normele sociale aplicabile unor mașini îndrăgostite? Ar exista relații potrivite și nepotrivite? Ar putea o mașină să fie frustrată și să sufere? Să învețe să se bucure de dulcea durere a alergării? Ar putea o mașinărie care pare a gusta viața din plin să se autodistrugă cu bună știință, plănuiind întregul episod de așa natură încât să își împingă mama să creadă că a fost victima unui accident?". Cuvîntul înainte al lui Douglas Hofstadter rezumă o parte dintre întrebările existențiale ce-l vor fi bântuit pe Turing, prins între profesie, ingeniozitate, știință și propriile dileme, trăiri, confruntări cu realitatea.

Pe urma acestora, Hodges face o călătorie devotată, concentrată atât pe rolul central al protagonistului în istoria lumii, cât și pe libertatea de gândire și acțiune care l-a ținut mereu departe de esența politică a jocurilor de putere și, din nefericire pentru el, înaintea propriei epoci. Interesante nu sunt doar detaliile ce țin de labirintul minții captive într-un trup și un univers potrivnice, ci și cele de natură auctorială, frământările biografiei în căutarea unei voci și a unei perspective pertinente. Mărturisita nevoie de a trece peste prăpastia dintre rațiunea științifică și viața individuală și de a le reconcilia într-o abordare complexă și fidelă personajului studiat ghidează un volum consistent, ce-și îndeplinește menirea anunțată: "Studiul vieții lui Alan Turing nu ne arată dacă existența umană este sau nu limitată de paradoxurile lui Godel, ci modul în care inteligența poate fi mutilată și distrusă de mediul în care se manifestă". O lectură instructivă, mult mai generoasă decât filmul aferent.

¹ <http://www.gandul.info/international/un-manuscris-al-lui-alan-turing-geniul-matematic-care-a-spart-codul-nazistilor-vandut-cu-o-suma-record-14120011>

² <http://www.lrb.co.uk/v06/n03/stuart-hampshire/undecidables>

JOCUL CODURILOR

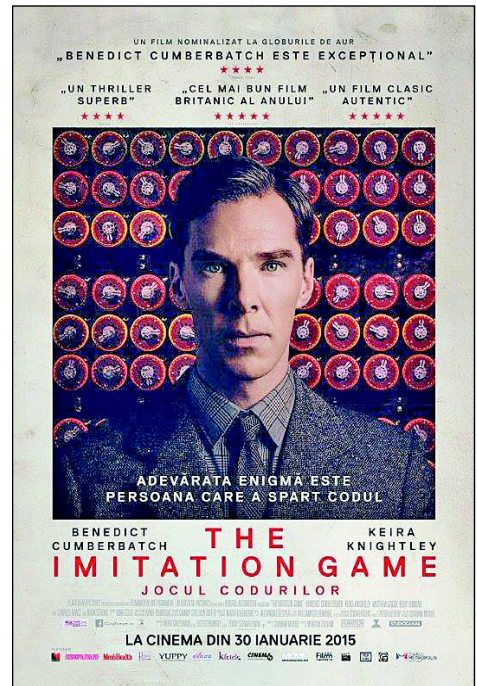
ADINA BAYA

De la *Brokeback Mountain* (2005) și până la *Un om singur* (*A Single Man*, 2009), de la *Adele: Capitoarele 1 și 2* (*La vie d'Adele*, 2013) și până la recentul *Carol* (2015), tema homosexualității a fost abordată fără parcimonie în cinema european și de peste ocean în ultimii ani. Fie din perspectiva oprobriului și a excluziunii sociale la care sunt condamnați membrii comunității gay, fie urmărind finețurile și complicațiile unei relații cu o persoană de același sex, filmele cu această tematică stârnesc atenție aproape fără greș. Subiectul încă tabu în cele mai multe locuri din lume, controversale și dezbaterile contradictorii care îi sunt atașate reprezintă doar câteva dintre ingredientele care asigură unui film despre homosexualitate prezența în lumina reflectoarelor. Iar când la ele se adaugă prezența unor actori cu rezonanță, șansele cresc exponențial.

Cu toate astea, realizatorii filmului *Jocul codurilor* (*The Imitation Game*) aleg să prezinte homosexualitatea ca pe o miză auxiliară. Filmul nu e neapărat despre asta, ci mai degrabă alunecă treptat spre acest subiect. Miza principală e mult mai convențională și e reprezentată de "povestea adevărată" din spatele înfrângerii Germaniei în al doilea război mondial. Mai exact, de povestea lui Alan Turing, mintea genială care a coordonat decriptarea codului Enigma, folosit de armata germană pentru a transmite prin radio detalii esențiale privind strategii și manevre militare.

La o primă vedere, filmul *Jocul codurilor* detaliază printr-un șir de evenimente expuse cu suspans traseul urmat de Turing pentru decriptarea mesajelor ascunse în spatele complicatului limbaj al codului Enigma. La o privire mai atentă, filmul cercetează "codul personal" în care stă ascunsă viața lui Turing. "Când oamenii vorbesc unul cu celălalt, ei nu spun niciodată direct ce gândesc. Spun altceva și se așteaptă ca tu să înțelegi. Eu nu reușesc niciodată". Așa sună una dintre constatările făcute la o vârstă timpurie de către Alan Turing privind codurile de comunicare pe care fiecare dintre noi le folosește – mai mult sau mai puțin conștient – în fiecare clipă de interacțiune cu ceilalți. Încă elev de internat în acel moment, dând semne de geniu precoce în matematică, el percepe atât combinația complexă de coduri verbale și non-verbale prin care se stabilesc relații interumane, cât și propriul autism, propria incapacitate de a decoda intuitiv acele coduri și de a se integra.

Secvențele din copilărie și pubertate anunță cele două tendințe care marchează viața adultă a lui Turing: talentul ieșit din comun de a găsi soluții la probleme matematice, dar și incapacitatea de a decodifica dorințele și așteptările celor din jur, de a construi relații. Descriș de colegi ca un monstru singuratic, el reușește cu greu să urnească grupul în sarcina căruia revine

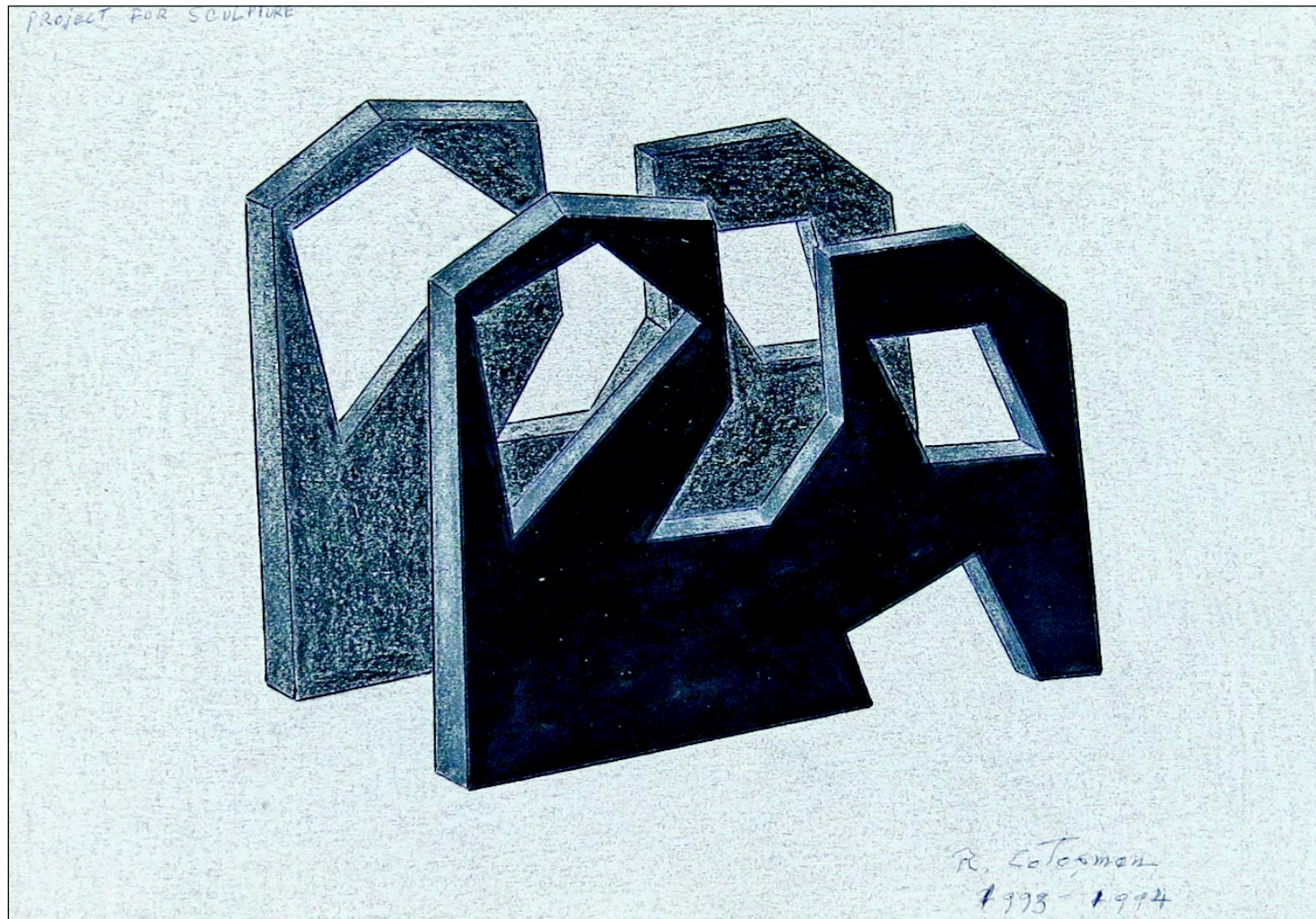
dezlegarea codului Enigma. E mai degrabă disprețuit decât privit ca un lider. Succesul (moderat) începe să apară abia după ce grupului i se alătură tânăra Joan Clarke (Keira Knightley), care încălzește puțin atmosfera de ostilitate glacială din jurul lui Turing (Benedict Cumberbatch). Însă deși sosirea ei pare să anunțe înfripirea unei idile și scoaterea la iveală a unui Alan Turing "mai uman", aerul vag romantic se risipește foarte rapid. Iar asta pentru că, pe parcursul filmului, devine tot mai evident că preferințele sexuale ale lui Alan nu au legătură cu femeile. Chiar dacă cei doi rămân legați afectiv.

Ultima parte a filmului mută complet miza de la meritul avut de Turing în scurtarea cu cel puțin doi ani a războiului prin descifrarea codului Enigma la dezastrul ce marchează viața lui personală. Depart de a fi tratat ca erou, el decade treptat. La câțiva ani de la finalizarea războiului, orientarea homosexuală a lui Turing e dezvăluită public și criminalizată. El nu numai că își pierde postul de profesor la Cambridge, dar este obligat de instanța de judecată să urmeze un program de castrare chimică. Medicația hormonală, singurătatea și eșecul personal îl duc, în cele din urmă, la sinucidere.

În ciuda schimbării de ritm pe parcursul filmului și a mizei duble – de la cursa contra cronometru pentru construirea unei mașini capabile să descifreze codul Enigma la lentoarea și aerul stătut al depresiei în care Turing intră după război –, *Jocul codurilor* e perfect vizionabil da capo al fine și nu lasă loc de plictis. Între drama istorică și cea personală, filmul e ținut în picioare de jocul extrem de convingător al lui Benedict Cumberbatch, pentru care a și primit o nominalizare la Oscar. Chiar dacă e conceput și dozat în cea mai mare parte după normele relativ previzibile ale unui blockbuster, filmul are suficient miez pentru a da teme de gândire și beneficiază de o distribuție căreia cu greu i se poate găsi vreun cusur.

TUR DE ORIZONT

Din sumarul excelent al numărului 46 al *României literare*, aproape totul e de citat. Ceea ce am și face, dacă unele dintre articole n-ar depăși prin lungime spațiul acestei rubrici. Oricum, nu trebuie să ne scape disociațiile lui Nicolae Manolescu, din articolul *Polemică și pamflet*. Iată concluzia criticului: "M-am gândit nu o dată la faptul că în anii din urmă spiritul critic al polemicii cedează tot mai des impulsurilor pamfletare. Înainte de 1989 se întâmpla destul de rar să apară pamflete viguroase și cu atacuri la persoană (una din caracteristicile genului), din cauză că cenzura, în putoarea ei ideologică și morală, se îngrijea să nu se exagereze. Campionii genului, nu lipsiți de talent literar, cei cărora li se îngăduia cea ce altora le era interzis, erau în epocă Eugen Barbu, Adrian Păunescu, Corneliu Vadim Tudor, care deseori se bălăceau unul pe altul. După 1989, 'România Mare' a preluat stilul acesta pamfletar, coborându-l, din nefericire, la cel mai jos(nic) nivel intelectual. Ar fi fost de așteptat ca stabilizarea democrației postdecembriste să atenueze gustul unora pentru acest exercițiu mizerabil. În momentul de față însă, agresivitatea este în societate atât de mare, încât pamfletarii de doi bani ies la iveală ca ciupercile după ploaie. Internetul favorizează fenomenul cu pricina; sub masca anonimatului, mulți viteji se arată. Sunt mulți și cei care semnează astfel de texte, majoritatea dintre ele pe internet. Site-urile și blogurile abundă în procese de intenție, calomnii, minciuni sforătoare, într-un limbaj suburban. Primim zilnic pe adresa USR astfel de 'denunțuri' fără alt temei decât ura care pare să-i sufoce pe expeditori. Unii au tupeul să ne ceară sau să ne ofere drept la replică. Sigur că dacă e în chestiune onoarea breslei, răspundem. Ne obligă o elementară deontologie. Dar cel mai bun lucru pe care îl putem face, atunci când e vorba de atacuri la persoană, este să tăcem. Nu din orgoliu, cum ne învinuiesc unii, ci de scârbă." ● Și dacă tot am pomenit lungimea articolelor, nu scăpați, cu niciun chip, două dintre ele: partea întâi a prozei în foileton *Învoiala*, de George Bălăiță (cinci pagini de revistă!) și cele (doar!) trei pagini dedicate de Angelo Mitchievici unuia dintre evenimentele editoriale ale anului 2015, primul volum al seriei de *Opere* Ezra Pound (în traducerea lui Radu Vancu și Mircea Ivănescu), îngrijită, prefațată și cu comentarii de Horia-Roman Patapievici. ● Ana Blandiana, Ruxandra Novac, Ionuț Chiva, Simona Popescu, Romulus Rusan și Constantin Vică sunt repodenții anchetei revistei *Steaua* la o... chestiune provocatoare, "Cum m-am lăsat de literatură", propusă de Radu Toderici. Anchetatorul explică ce a vrut cu această *bizarerie*: "Am impresia, judecând după reacțiile imediate ale unora dintre corespondenții sau ale amicilor cu care am discutat ancheta la începuturile ei, că problema e în cele din urmă tabu în literatura română. Nimic nu pare să-l facă mai nefericit pe scriitorul român decât zvonul că nu mai scrie, și nimic nu stârnește amuzamentul cinic al celor dedicați literaturii mai tare ca includerea unui scriitor pe această listă ipotetică. Or, tocmai, nu despre asta e vorba. Dacă putem să discutăm de ce scriem, ar trebui să putem discuta și despre decizia de a nu mai scrie. Pe moment, pentru un an, pentru mai mult timp. Din perfecționism, pentru că evenimentele nu sunt numai literare, din nevoia de a fi mai întâi intelectual și apoi scriitor. E o discuție care cere curaj și o evaluare realistă a valorii scrisului". ● Răspunsurile celor șase scriitori care s-au prins în joc sunt de citit. Cel mai amplu dintre ele l-a dat Simona Popescu, ea făcând și o incursiune bio-bibliografică nu de puține ori emoționantă. Am desprins un fragment din răspunsul doamnei Popescu, pe care vi-l propunem în continuare:

"Unde e autorul când nu scrie? Păi, de pildă, autoarea – să precizăm – face mîncare, merge cu copilul în parc, spală și calcă, face gospodărie, cum ar veni, aleargă încolo-încoace, la cumpărături, la teatrul pentru copii sau, de plăcere, cultivă, la propriu, o micuță grădină. Apoi copilul crește, e puțin mai ușor, dar îmbătrînesc cei apropiați, părinții, unii prieteni. Despre cum autorul se oprește din scris pentru că se întâmplă lucruri îngrozitoare în jurul lui, altădată – sau poate niciodată. Se întâmplă că se îmbolnăvesc cei dragi, se întâmplă că și mor, iar autorul încremenește. Sigur, omul e un animal rezistent. Și scriitorul. Încremenirile apar chiar și când totul revine la normal. De fapt, de la un punct încolo, nimic nu mai revine la normal. Încremenirile apar ca niște intarsii otrăvitoare. Omul nu mai vrea nimic, nici scriitorul. Și totuși, omul e un animal rezistent. Nu se termină cu el așa ușor. Nici cu scriitorul. Unde e autorul când nu publică? Când nu publică, nu publică nu pentru că s-a lăsat de literatură: scrie așa cum trebuie el să scrie, liniștit, fără grabă, fără contracte, fără presiuni, fără groaza că va fi uitat (o au doar cei care publică orice în ideea – timpită – a lui *publish or perish* – lozincă valabilă, totuși, doar pentru universitari!). De literatură m-am lăsat complet, aproape un an, în 1990. Ni se furase o revoluție și-am stat mai mult pe străzi, în Piața Universității, credeam că aș putea fi de folos, împreună cu alții, mii. În plus, am decis și să continui să fac naveta într-un sat de lângă Ploiești, n-am vrut să-mi abandonez elevii, deși era o navetă grea. Mulți au renunțat atunci la profesorat. Încercam să-i lămuiesc pe săteni că acolo, în Piața Universității, nu se adună doar drogați, cum li se prezentau lor lucrurile la televizor, ci unii, mulți, ca mine. Mi se părea, scrisul, în astfel de vremuri, impudic, indecent. Mă miram când îi auzeam pe unii că stau și scriu prin casele lor. Nu-și pierdeau ei vremea cu piețele și cu tot soiul de revoluții. Ziceam că ăia-s cu Iliescu. Sau că sînt fără inimă." ● Revista *Vatra* îi dedică majoritatea paginilor din numărul 8 unuia dintre cei mai importanți

prozatori ai Generației '80, Alexandru Vlad, mort în 15 martie, anul acesta. Evocări, eseuri, poeme – toate îl au în centrul atenției pe autorul *Ploilor amare*. Remarcabile sunt și interviurile pe care jurnalistul Daniel Moșoiu le-a realizat, de-a lungul timpului, pentru Radio Cluj, cu prozatorul. Întrebări bine puse, care ținesc acolo unde trebuie. Iată și răspunsul la una dintre ele (– *Ce înseamnă acordul fin pentru un prozator ca dumneavoastră?*). Alexandru Vlad: "Acordul fin este de mai multe feluri. Să zicem că noi constatăm că un personaj trenează. Sau că într-un anume capitol îi lipsește ceva, nu știm ce. Textul e acolo, informația pe care trebuie s-o găsească cititorul este acolo, dar ceva îi lipsește. Și-atunci trebuie să vedem ce, cum animăm, cum schimbăm puțin perspectiva. Undeva există un acord atât de fin încât nici nu ți-l pot spune acum. Îți mărturisesc că la mine în roman, trama romanului nu-i dusă de personajul principal al fiecărui capitol, ci de personajul secundar. Personajul principal nu are altă treabă decât să iasă în față și să-ți spună o problemă a lui, care-l frământă. În timp ce personajul secundar leagă pentru cititor acțiunea cu capitolul anterior și cu cel următor. Peste două capitole rolurile se schimbă. Personajul principal dinainte devine secundar și duce mai departe povara, mișcă lucrurile, mișcă piesele pe tabla de șah, în timp ce personajul devenit principal are o altă problemă chiar atunci, pe care el o crede mai importantă și ți-o spune. Iar în fundal tu vezi cum, știu eu, hoțul duce sacul. Și aceste lucruri sunt de finețe. N-au voie să apară simetrii, n-au voie să apară automatisme, adică avem personajele A, B, C și începem din nou, A, B, C... Cititorul trebuie să iasă din orice simetrie și totul să meargă lin înainte. Ei, aici undeva e problema aceea a acordului fin. Am ajuns la pagina 300 a doua oară și aici am o mică problemă care se rezolvă prin stat și așteptat, prin lene, prin găsitul cheii, a soluției... Textul e acolo, însă, e acolo! Probabil unii l-ar publica așa cum este". ● Câteva dintre secretele scrisului și cititului sunt dezvăluite, tot lui Daniel Moșoiu,

în interviu, de către Alexandru Vlad: "Problema cea mai mare nu e povestea, ci cum o desfăci în elemente, în capitole, să zicem, sau în unități mai mici decât capitolele. Și cum i-o servești cu lingurița cititorului, în ce ordine. Pentru că și el trebuie să facă ceva, să descopere el singur lucrurile, să aibă despre sine părerea bună că este un cititor competent. Tot ce-ți dă cititorul ție se decontează în favoarea autorului. Cu cât participă el mai mult, cu atât e mai solidar cu cartea pe care o citește. La un moment dat, e jumătatea lui, jumătatea autorului. Ei, asta numesc eu lectură, la acest tip de lectură râvnesc. Și dacă există un fond parabolic în carte, am avut grijă întotdeauna să fie ca moneda care cade în dungă, să nu fie sigur nimeni că-i parabolă. Adică, nu, domnule, e o întâmplare, aici sunt descrise lucrurile în amănunțime, aici lemnul e lemn, picătura de ploaie e picătură de ploaie, simțim cum miroase haina udă... De ce să fie parabolă? Parabola e-n chestii generale, în chestii abstracte, în chestii fine. Ei, am învățat de la mari maeștri că există un loc îngust prin care o întâmplare obișnuită poate să fie paradigma vieții, paradigma comunismului, paradigma, știu eu, tragediei, a crimei. Cineva care comite o crimă nu mai e om ca toți ceilalți, n-a avut un simplu incident în viață. El a trecut *dincolo*. Ce fel de om este? Toate acestea trebuie bine gospodărite și însoțite de un fel de plan care, de obicei, rezistă până ai făcut jumătate din treabă, după care începe să pârâie și personajele să nu mai încapă în el, să dorească mai multă libertate, chiar să și-o ia cu forța... Și n-ai ce face. Te uiți și vezi unde vor să meargă, dacă nu cumva se orientează destul de bine, și refaci planul. Asta se poate întâmpla de două-trei ori. Și abia atunci vom avea la sfârșit o carte pe care citind-o să ți se pară și liberă, și supravegheată de autor. Să ai și un sentiment de libertate când o citești, și unul de arhitectură, datorat autorului. Nu cumva am ajuns acum să fac o didactică a romanului?"

ROȘIORII DE VEDE

CRONICA MĂRUNTĂ ANEMONE POPESCU

● Care ar fi, ne întrebam în numărul trecut al revistei, cărțile cele mai importante ale anului 2015? După ce au fost lansate la Timișoara, în 6 noiembrie, *Zevedei Barbu. Metafizică și umanism*, vol I-II, Ediție de Marin Diaconu, Ed. Tracus Arte și *Zevedei Barbu. Psiholog, sociolog și filosof român și englez*, editată de Daniela Maci și Michael Finkenthal ("Actele Conferinței Centenare organizate de Universitatea "Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca, 17-18 noiembrie 2014") suntem înclinați să scriem că acestea sunt cărțile cele mai importante ale anului 2015. Ele întregesc istoria scrisului românesc cu un autor care s-a afirmat în România, în Anglia și în Brazilia (în Brasilia !!).

A avut o perioadă românească în care a fost psiholog și sociolog, în care a publicat la revistele din Transilvania articole regăsite de Marin Diaconu (care a mai regăsit articole de Cioran, Vulcănescu, Noica ș.a.), perioadă în care a mai fost om politic, erou al unui proces memorabil. A fost apărât de Lucian Blaga într-o perioadă în care a fost implicat în bătlăile stângii. După ce a trăit dezamăgirile "noului regim" s-a exilat în Anglia, unde (demonstrează cercetările lui Michael Finkenthal și ale aliaților d-sale) a creat o școală de sociologie. A treia etapă, cea braziliană, îi aduce discipoli care vor veni la Cluj ca să vorbească, în 2014, la aniversarea Centenarului Zevedei Barbu, despre rolul său în cultura braziliană.

● Ar fi de subliniat, din prefăța scrisă de Marin Diaconu la *Metafizică și umanism* (I), rolul pe care Michael Finkenthal l-a avut la apariția celor două volume. Iar din primul studiu al volumului *Zevedei Barbu. Psiholog, sociolog și filosof* semnat de Mircea Popa ar trebui să transcriem: "Atrăgând atenția asupra cărților publicate în Occident de conaționalul nostru, dl. Finkenthal a adus servicii inestimabile procesului de integrare a diasporei în circuitul național de valori, dovedind că în cazul lui Barbu, filosofia românească își prelungește elanul creator înmugurit în țară prin afirmarea deplină a unor disponibilități și posibilități de dialog și cu principalele orientări și direcțiuni europene..."

● "Serviciile inestimabile" ale lui Michael Finkenthal aduse culturii române nu încep cu opțiunile pentru Zevedei Barbu, ci, poate, cu cele pentru Emil Cioran. A aflat despre Emil Cioran de la Radu Enescu – atunci când locuia la Cluj, înainte de 1970 – iar după ce a ajuns la Paris a putut citi și scrie despre el, îi va declara lui Ciprian Vălcan. Va scrie numeroase eseuri despre Benjamin Fondane, va coordona publicații dedicate lui Benjamin Fundoianu. A întregit cultura română prin cărți dedicate lui Sesto Pals (*Scrieri în proză 1950 – 1970*, Ediție îngrijită, prefată și introducere de Michael Finkenthal, Tracus Arte, 2014) și lui D. Trost. *D. Trost. Între realitatea visului și visul ca realitate* (Tracus Arte, 2013). Toate arată excepționala cunoaștere a anilor treizeci și patruzeci ai literaturii române. Ca și în paginile despre Zevedei Barbu, rămâne un cercetător echilibrat, la egală distanță de fanaticii dreptei sau de stângismul agresiv.

Paginile cu totul noi sunt cele dedicate etapelor pe care acești autori le parcurg după plecarea din România. Michael Finhkenthal descoperă pagini inedite din opera autorilor, momente necunoscute din viața lor: etape desfiniteorii pentru opera lor.

● De o actualizare șocantă s-a bucurat, în anumite perioade ale ultimilor ani, omul politic, romancierul, dramaturgul, regizorul Virgil Tănase. Nu s-a amintit deloc, în numeroasele sale prezentări, de o operațiune "întregitoare" realizată de d-sa: antologia pentru editura Flammarion: *Les morts incertains. Six récits roumains*. Cei șase aleși să reprezinte proza românească sunt Mircea Eliade, Vasile Voiculescu, L. M. Arcade, D. R. Popescu, Ștefan Bănulescu și Andrei Ujică. Scria cineva – presupun că numai un timișorean putea face o asemenea afirmație – că e uimitor cum prozatorul Andrei Ujică nu a optat pentru acest extraordinar culoar. Era, fără îndoială, între cei care își prelungeau, dincolo experiența onirică, o cale de acces către "altă proză". Și el aducea în literatură *les morts incertains*, dar pe alte drumuri. Fixat în Germania de Vest, a devenit cineast. Un cineast care a dedicat filme României cunoscute și necunoscute.

● În acest context e necesar să scriem și despre alte cărți și despre alți autori, peste care revistele și editurile noastre au trecut prea repede. În numărul trecut al revistei am numit cartea Brândușei Armanca despre Ioona Rauschan, dar n-am spus nimic despre personajele din scrisorile celor două. E vorba despre profesorii Marcel Corniș Pop, Mircea Mihăieș, Adriana Babeți, despre Cornel Ungureanu. Despre prietenii Brândușei Armanca, Marian Odangiu, Carmen Odangiu, teoreticieni, critici, prozatori, după 1989 implicați în bătlăii literare și politice. "Erau oameni liberi, creativitatea lor se lega și de literatură, dar și de muzică, de teatru, de film, de artele plastice, dar și de spiritul rebel al unui timp al descătușărilor".

Cărțile Brândușei Armanca despre modelul eminescian, ale lui Marian Odangiu despre romanul politic, ale lui Carmern Odangiu despre literatura pentru copii sunt legate, într-un fel sau altul, de ale Ionei Rauschan, autoare de eseuri despre cei mari ai literaturii moderne, de la Virginia Woolf la T. S. Eliot, la Hortensia Papadat-Bengescu și Alice Botez. Înainte de a pleca (fugi) în Germania Federală a scris despre prozatorii de vârf ai anilor șaptezeci din România, de la Radu Petrescu la Gabriela Adameșteanu. A fost regizor și scenograf cu inițiative surprinzătoare. O proză care ținea de avangarda textualistă a recoltat mai multe premii. În 1988 s-a fixat la Düsseldorf, unde a scris scenarii, a făcut filme despre marii scriitori care au trecut prin acest oraș.

Romanul *Cară-te* este unul al concluziilor de scriitor – de ființă a unui timp al globalizării. *Cară-te*, adică "ieși din lumea în care ai fost – din acest secol XX al obișnuințelor", se scrie pe ultima copertă a cărții. Dacă Brândușa Armanca, Marian Odangiu, continuă să scrie pagini de critică literară, de publicistică incendiară, romanul *Cară-te* (2010) e o carte postumă.

INIMITABILUL PROFESOR

Urmare din pagina 14

Apoi, spațiul în care ne aflam și discutam era unul în care majoritatea locuitorilor au asistat pasiv sau fuseseră coparticipanți la cea mai cumplită dintre tragediile umanității. Faptul că cetățenia română nu avea valoare juridică și administrativă nici în timpul regimului comunist, cum nu avusese nici în anii războiului, nu mă împiedica să consider că România e și țara mea și că sînt un om cu drepturi egale. La fel, faptul că mă născusem într-o familie mixtă ori purtam un nume de familie diferit de al majorității colegilor mei.

Devenisem conștient că nu mă voi număra printre cei ce vor primi o catedră universitară la Cluj și nici printre cercetătorii Institutului de pe Napoca 11 (unde îi cunoscusem pe Viorica Pervain, Ioan Dani și Konrad Gündisch încă din primele zile ale studenției și de la care aveam multe să învăț de-a lungul anilor). Apoi, îmi era aproape imposibil să cred că voi fi vreodată admis printre candidații ce vor elabora și susține o teză de doctorat în aceeași universitate clujeană. Investisem enorm în ideea unei viitoare cariere profesionale, dar trebuia să-mi continui singur pregătirea, să am răbdare și să aștept vremuri mai bune, să identific un oraș în care să fie posibile dezvoltarea și afirmarea aptitudinilor personale. Dincolo de discuțiile purtate cu Pompiliu Teodor pe teme sensibile precum aceea mai sus invocată, fundamentală fusese starea de suflet și de minte ce mi-o transmitea profesorul de fiecare dată, doza de optimism ce mi-o trezea și care îmi era necesară spre a merge mai departe. Neajunsurile de tot felul se înmulțiseră, context în care semnele venite din partea lui echivalaseră cu numeroasele încurajări primite cîndva de la părinții mei. Sugestiile, ideile, dar și ironiile lui Pompiliu Teodor mi-au făcut mult bine.

Vechea simpatie și prețuire nu dispăruseră nici după o mulțime de ani. Ne-am revăzut ocazional la simpozioane și conferințe, în comisii științifice. Regimul de tristă amintire dispăruse, ceea ce nu a însemnat că societatea românească era pregătită să aleagă cea mai potrivită orientare, respectiv reformele de care avea nevoie în depășirea handicapurilor sociale, economice, administrative. În noua conjunctură, Pompei rămăsese același om, aceeași personalitate complexă, același profesor eminent. Gîndea și îi sfătuia pe cei din jur, se implica oriunde putea fi util mediilor academice

la al căror prestigiu contribuise din plin. Continua să scrie și să publice, fiind prezent în reuniunile internaționale din țară și din străinătate. Călătorea în diverse locuri din lume, dar mai ales acolo unde își avea prietenii de-o viață, în Italia, în Austria, în SUA. În condiții de libertate, rămăsese un model pentru noi toți, inclusiv pentru noile generații de studenți.

Pe de altă parte, avea să-și dedice timpul și energia în reconstrucția instituției ce i-a dat multe satisfacții, dar și bătai de cap. După 1990, devenise eminența cenușie a Universității Babeș-Bolyai, preocupat de alegerea noilor lideri, de internaționalizarea/ europenizarea învățămîntului superior românesc, de înnoirea curriculei pentru disciplinele umaniste. Nimic nu era simplu sau de la sine înțeles într-un mediu conservator prin definiție, așa cum este acela universitar. Așa cum era și, uneori, mai este, Clujul. După o îndelungată tăcere, aveam să beneficiaz de o minunată surpriză din partea profesorului: examinîndu-mi cărțile, apreciind originalitatea lor, recunoscînd rezultatele cercetărilor înmagazinate în ele, activitatea internațională etc., a agreat ideea de a mă vedea exersînd profesura la o importantă universitate din România.

În pofida unui timp în care istoria ca disciplină a fost profund contaminată ideologic, Pompiliu Teodor a fost un savant și un profesor cu merite excepționale, unul care a avut știința și diplomația necesare spre a depăși obstacolele puse de un regim totalitar în calea științei. A dus mai departe un segment – cel mai fecund și mai deschis – al cercetărilor lăsate moștenire de predecesorii săi din perioada interbelică, contribuind deopotrivă la edificarea unei școli de istorie în acord cu aspirațiile locale și cu acelea universale. Felul său de a gîndi, de a simți și de a fi le-am prețuit îndelung. I-am purtat și îi port chipul în minte așa cum se întîmplă doar cu cele mai îndrăgite ființe pe care le cunoști de-a lungul vieții. Operele lui dedicate Școlii ardeleni și istoriei scrisului istoric românesc le socotesc fundamentale. Îmi place să cred – aidoma multora dintre congenerii mei istorici – că rolul și locul profesorului Pompiliu Teodor este unul singular în peisajul istoriografic al României secolului al XX-lea. Aceasta, grație diversității și rigurozității preocupărilor lui savante, profunde implicări sociale și instituționale, cultivării autenticului spirit umanist și dăruirii fără egal pentru munca la catedră.

ORIZONT

Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș

Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu

Secretar general de redacție: Adriana Babeți

Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Dorian Branea, Cristina Chevereșan, Radu Pavel Gheo, Marius Lazurca, Viorel Marineasa, Alina Radu, Robert Șerban, Marcel Tolcea, Ciprian Vălcan, Daniel Vighi.

Concepție grafică: Alexandru Jakabházi

Paginare și prezentare grafică: Sorin Stroe.

www.revistaorizont.ro e-mail revorizont@gmail.com

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3,

telefoane: 0256 29 48 93, 0256 29 48 95

Marcă înregistrată: M/00166

Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPŢOIAZĂ

ISSN 0030 560 X

Ilustrațiile din acest număr reproduc lucrări ale artiștilor Roman Cotoșman și Diet Sayler

ABONAMENTELE SE FAC LA POȘTA ROMÂNĂ, POZIȚIA 19364 DIN CĂTĂLOG

POETI SI FÎNTÎNI ÎN VENETIA PROVENSALĂ

IOAN T. MORAR

Coborîm de pe autostradă cu o ieșire înainte de Avignon, facem câteva curbe, e destul de încâlcit. Intrăm pe centură (data trecută nu am nimerit-o), așa că nu traversăm Cavaillon-ul, capitala pepenilor francezi, acest Dăbuleni din Vaucluse. Centura ne scoate la drumul direct spre *Isle-sur-la-Sorgue*; e un drum tipic provençal, cu copaci ca-n picturile impresioniștilor, așa că îți e mai mare dragul să mergi încet: ai ce vedea pe margine. Nu e de mirare că turismul din zonă merge atât de bine. E ca în filme; nu e greșită constatarea asta, fiindcă multe filme s-au făcut în zonă. Lumina de Provence se împacă bine cu pelicula.

Acum că, după zece kilometri, am ajuns la prima noastră destinație, căutăm o parcare și găsim, ca prin minune, două locuri în centru. Norocul nostru că nu e duminică, atunci când se desfășoară Tîrgul de Antichități (cel mai mare din Sudul Franței), *brocanta* săptămînală, când trebuie să parchezi la marginea localității, altă șansă nu ai. Nu e duminică, e joi.

Și dacă e joi, atunci e *Marché Forain et Agricole*, adică o piață obișnuită, de dimineața pînă la prînz, în centrul vechi, de jur-împrejurul catedralei Notre Dame des Anges. Eu și Carmen sîntem pentru a patra oară aici, Claudiu și Oana, pentru a doua oară, Sofia și Carla, pentru înfiia oară. Zumzetul pieții, culorile, miresmele ne dau o stare bună, ne plimbăm printre tarabe, ne amestecăm cu localnicii care, aici, culmea, sînt mai numeroși decît turiștii. Parcă am fi într-un film de Pagnol: ne așteptăm ca oricînd să apară de după un colț sau să-i zărim la umbra unei terase pe Raimu sau pe Fernandel. Jucăm cu convingere rolurile noastre de cetățeni veniți la piață, plimbîndu-ne privirea pe grămezile de măsline, mirosind săculeții de lavandă, înghițind în sec în fața vînzătorilor de brînză sau de "charcuterie" ("mezeluri") sună puțin neadecvat pentru contextul ăsta).

Se apropie ora prînzului și trebuie să ne așezăm la masă. Știam cîteva nume de restaurante din documentarea prealabilă pe Tripadvisor. În *Isle-sur-la-Sorgue*, localitate cu 18.000 de locuitori, sînt 121 de restaurante listate. Pentru comparație, în Timișoara sînt 152, iar în Arad, 51. Asta spune ceva, nu trebuie să traduc nimic! (ca o curiozitate, orașul cu cel mai mare număr de hoteluri din Franța, după Paris, nu e nici Lyon, nici Marseille, nici Toulouse. Locul doi îi revine orașului Lourdes, punct de pelerinaj catolic, cu peste 200 de hoteluri pentru sutele de mii de credincioși. Cele mai multe au nume de sfinți!)

Mergem la restaurantul de pe primul loc. Nicio șansă. Căutăm un italianesc bine plasat și se dovedește că e doar un magazin de delicatese italiene în fața căruia sînt instalate niște mese unde poți consuma, pe loc, ce ai cumpărat. Ajungem la unul din restaurantele cu terasă pe malul Sorgului (ca să-i românizez numele), bine situat în top 10. Ne ferim de capcanele pentru turiști, deși sîntem turiști. E un restaurant gastronomic, avînd, însă, la prînz, ca toate restaurantele franțuzești, o formulă de meniu accesibilă (16 euro pentru antreu, fel principal și desert). Nu mai sînt locuri, trebuia să rezervăm, ni se spune. Dar ne așteaptă la masa de seară, dacă vrem să rezervăm. Refuzăm din două motive, dintre care cel mai important e faptul că seara nu vom mai fi aici. Al doilea motiv, ați ghicit, prețurile pentru seară sînt triple față de prînz. Nu mă dau bătut, mai stau lîngă doamna care făcea rezervările și tocmai atunci sosește un domn în vîrstă care amîna cu o oră jumate o rezervare pentru șase persoane. Da, exact șase persoane sîntem și noi și nu ratăm ocazia. Masa e chiar pe mal.

Iarăși jucăm într-un film bun.

Isle-sur-la-Sorgue este denumită, în alinturile sale turistice, *Veneția Provensală*, pentru că e străbătută de cîteva canale. Nu te poți da cu gondola, nici cu șalupa. Nu pentru asta au fost amenajate canalele. Numele localității îți spune că e o insulă. De altfel, zona s-a numit în istoria sa, Comitatul Venețian, iar istoricii încă se mai ceartă pe explicațiile acestui nume.

Sorgul se împarte în aceste canale pe malul cărora se aflau mori de apă, mori de hîrtie, ateliere textile care foloseau forța apei. Acum totul e istorie, iar ustensilele de atunci sînt demne de magazinele de antichități. Care sînt cu zecile aici, unul lîngă altul, în cea de-a treia "platformă" europeană de antichități (a doua, de pildă, e Londra). Din 1960, cînd a început febra brocantei, localitatea și-a triplat populația. Pe lîngă francezi, s-au instalat belgieni, olandezi și englezi, negustori sau doar amatori de obiecte vechi.

Pentru amatorii de literatură, *Isle-sur-la-Sorgue* e important pentru că aici s-a născut poetul supraréalist René Char. Tatăl lui a fost o perioadă primarul orașului. Un amănunt biografic: poetul este unul dintre primii tratați, la Marsilia, cu vaccinul anti-rabic al lui Pasteur, în urma unei mușcături de cîine turbat. În mod sigur, René Char este unul dintre puținii jucători de rugby (era un tip la un metru 92!) care a devenit poet. Dar înainte de asta a luptat în Rezistența Franceză, cu numele de cod Căpitanul Alexandre. Printre cei care l-au vizitat pe poet la *Isle-sur-la-Sorgue* se numără și Tristan Tzara, cu soția lui, Greta Knutson. Să pășim cu grijă, poate călcăm pe urmele lor.

Nu voi trece la analiza operei lui Char, voi rămîne la biografie, cu un amănunt interesant. Pe 4 ianuarie 1960, se spune că ar fi trebuit să se afle în automobilul cu care plecaseră din Lourmarin spre Capitală Albert Camus și Michel Gallimard, nepotul editorului cu același nume și renume. Dar nu a avut loc, așa că a rămas să plece la Paris cu trenul. Camus și Gallimard nu au mai ajuns niciodată la Paris pentru că au murit în accidentul de circulație de lîngă Villeblevin, pus fie pe seama vitezei (180 la oră), fie pe seama unei crize de epilepsie a șoferului, criză declanșată de înșiruirea rapidă a copacilor de pe margine. Mai tîrziu s-a avansat chiar ideea că accidentul ar fi fost "declanșat" de KGB, care îl avea pe lista neagră pe Camus. Dar, parafrazând un alt scriitor mare, "Ce să caute KGB-ul în Luberon?"

Poți trece pe lîngă piațeta Place de la Juvierie fără ca numele să-ți evoce ceva, dar dacă ești interesat un pic de istoria locului, ajungi la un capitol interesant pentru zona din jurul Avignon-ului: Evreii Papei. Cîta vreme scaunul papal a fost aici, a existat o comunitate evreiască avînd un statut aparte. Membrii ei purtau obligatoriu, de la 14 ani, începînd cu Conciliul din 1205, un semn distinctiv, un cerc galben cusut pe haine, un simbol al celor treizeci de arginți ai lui Iuda. În 1394, evreii au fost expulzați din Franța, cu excepția celor din Comitatul Venețian (Evreii Papei), care, de acum, erau obligați să poarte o șapcă de culoare galbenă, să plătească un impozit special și să-i asculte, periodic, pe predicatorii creștini care voiau să-i convertească. Evreii Papei nu erau nici sefarzi, nici askenazi, își dezvoltaseră o linie de credință proprie și vorbeau un dialect iudeo-provensal. O comunitate care fie s-a stins, fie a dispărut peste noapte înaintea Revoluției Franceze.

O parte a acestei comunități iudaice a trăit și la opt kilometri mai încolo, în Fontaine de Vaucluse (numele vine din latină, de la Vallis

Foto CARMEN MORAR

Closa), următoarea noastră destinație. Unde, iarăși, îndrăznind, găsim două locuri la parcare din Centru. (*Viața ca o parcare*, un titlu de carte pe care vi-l ofer gratis). Din parcare trecem pe lîngă o biserică din secolul XI. Sobră și impunătoare, chiar dacă nu este foarte mare, Biserica Saint Véran a fost construită de niște călugări pe locul unui templu păgîn dedicat zeilor apei. Pentru că aici apa chiar se manifestă aproape magic. Fontaine de Vaucluse este cel mai mare izvor din Franța și al cincilea din lume. E vorba de un fel de sifon natural (adînc, după ultimele măsurători, de 308 metri) unde se adună apa din munții vecini. Cînd ajunge la înălțimea de 21 de metri (măsurată de un aparat numit "sorgometru"), se pornește o cascadă impunătoare. Trebuie să ai noroc să o vezi. Din cele patru vizite ale noastre am avut noroc în două, nu în asta cu Claudiu și familia lui. Păcat. "Las" că mai venim cînd e cascadă", m-a asigurat Claudiu. Și eu aș fi bucuros să mai venim împreună. Claudiu e unul dintre cei care ne-a bucurat în fiecare an cu vizita lui și a familiei. E un punct fix în calendarul nostru provensal. Cu el descoperim sau redescoperim farmecul regiunii.

Dacă ne plecăm urechea, legenda spune că Episcopul Véran (sfîntul căruia îi e dedicată pomenita biserică) ar fi scos din Peștera-izvor un dragon pe care l-a alungat, asigurînd liniștea locurilor. Dar interesul cel mare pentru turistul cultivat nu este nepărat cascada (mai ales în perioadele în care e inactivă), ci faptul că aici a trăit marele poet italian Petrarca. Pînă a ajunge aici nu știam că o mare parte a vieții sale s-a desfășurat în Franța. Refugiat cu părinții din Florența din motive politice, Francesco face patru ani de școală la Carpentras (aproape de Avignon), unde, pe lîngă banițele de grîu, plata școlarizării, viitorul poet mai trebuie să se prezinte și cu un vas de vin și o cană, din care va bea în recreație (amănunt care m-a amuzat și pe care l-am reținut). Poetul se va îndrăgosti mai întîi de locul acesta, apoi de Laura de Noves, măritată cu un strămoș al marchizului de Sade.

A locuit aproape cincisprezece ani (cu întreruperi, atunci cînd călătorea în Europa, cu predilecție în Italia) în Fontaine de Vaucluse. Aici a scris cele mai importante texte ale sale, printre care și *Canzoniere*, volumul de sonete dedicate dragostei sale platonice, dar arzătoare pentru Laura. (Trebuie semnalat că, după toate sursele biografice, dragostea dintre Petrarca și Laura nu "s-a consumat" fizic. S-au văzut mai mult de la distanță, Petrarca o urmărea adesea la biserică, la Avignon, sau se plimba pe străzi, în speranța că o va vedea întîmplător. Poetul, însă, a avut alte aventuri trupesti din care s-au și născut ceva copii, unii știuți, alții, neștiuți.)

În *Epistola către Posteritate*, poetul descrie locul în care a ales să trăiască o parte a vieții sale: "Întîlneam o vale foarte strînsă, dar solitară și plăcută, numită Vaucluse, la cîteva mii de Avignon, unde regina tuturor fîntînilor, Sorgul, își are izvorul. Sedus de atracția locului, acolo mi-am transportat cărțile și persoana.... Mi-am făcut aici Roma mea, Atena mea, patria mea". Spre sfîrșitul șederii sale aici, deja dobîndise două grădini pe lîngă casă. Una în care-și căuta inspirația, și una unde își plantase o vie, un fel de inspirație de gradul doi. Că doar băutul vinului era obligatoriu și la școală, pe vremea aceea.

Umbra lui Petrarca și a Laurei e peste tot. Chiar în piața centrală, înainte de a merge spre cascadă, există un restaurant care se numește "la Petrarca și Laura", unde ne și așezăm, la umbra platanului uriaș. Oare o fi de pe vremea aia? - m-am întrebat. Pe lîngă noi, pe lîngă terasă, a trecut o dubiță pe care am văzut marcat numele Hôtel du Poète, un hotel de trei stele. Îmi pare rău, Petrarca merita mai mult, e unul dintre poezii lumii care au fost îmbiați cu cununa de lauri de mai multe cetăți și universități. Și voi îi dedicăm un hotel de trei stele!

Se lasă seara și noi plecăm spre casele noastre. Mîine vom fi în altă parte, iar umbra lui Petrarca și a Laurei va fi tot aici, zi după zi, trudind cu normă întreagă la eternitate și la mersul turismului în zonă.